

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Christina Nilsson

Abort
En moralfilosofisk diskussion om rätten att döda
ofött liv

Examensarbete
20 poäng

Lars Lindahl

Allmän rättslära

Termin 9

Innehåll

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR OCH ORDLISTA	4
1. INLEDNING	6
2. ANTIKENS INSTÄLLNING TILL ABORT	10
2.1 Inledning	10
2.2 Abort och barnamord	10
2.3 Abort under antikens dagar	11
2.4 De antika filosofernas inställning till abort	12
2.4.1 Pythagoras	12
2.4.2 Platon	13
2.4.3 Aristoteles	15
2.4.4 Seneca	17
2.5 Kommentar	18
3. DEN TIDIGA FOSTERUTVECKLINGEN	19
3.1 Fosterutvecklingen efter implantationen	20
4. DAGENS ABORTLAGSTIFTNING	23
4.1 Tillämpningen av abortlagen	25
4.2 Abortstatistik för åren 1997 och 1998	27
5. ABORTMETODER	29
5.1 Kommentar	32
6. OLIKA POSITIONER I ABORTFRÅGAN	34
6.1 Den ultrakonservativa positionen	34
6.2 Den konservativa positionen	34
6.3 Den moderata positionen	35

6.4 Den liberala positionen	35
6.5 Den radikala positionen	35
6.6 Den extrema positionen	35
6.7 Kommentar	36
7. MORALREGLER	37
7.1 Vad menas med moralregler?	38
7.1.1 Konventionell moral	38
7.1.2 Konstruktiv moral	39
7.2 Kommentar	39
8. MORALFILOSOFI OCH MORALTEORI	41
8.1 Moraliska rättigheter	41
8.2 Pliktetiken - Kants kategoriska imperativ	42
8.2.1 Kommentar	46
8.3 Pliktbaserad moralteori	46
8.4 Naturrätten - Läran om människans suum	47
8.4.1 Kommentar	49
8.5 Rättighetsbaserad moralteori	50
8.6 Rättspositivismen - Utilitarismens nyttoprincip	50
8.6.1 Kommentar	52
8.7 Målbaserad moralteori	53
8.8 Jämförelse och Summering	54
8.9 Moralteoriernas förhållande till abortlagen	57
9. ÄR FOSTRET EN MÄNNISKA?	59
9.1 Premisserna och problematiken	59
9.2 Är fostret/det blivande barnet en person?	61
9.3 Definition och begreppsanalys	64
9.4 Kommentar	65
10. KAN AVSIKTLIGT DÖDANDE VARA MORALISKT RÄTT?	67
10.1 Premisserna och problematiken	67
10.2 Vad menas med avsiktligt dödande?	69

10.3	Vad menas med en oskyldig mänsklig varelse?	70
10.4	Vari ligger det felaktiga i att döda mänskliga varelser?	71
10.5	När startar det mänskliga livet?	75
10.6	Kommentar	75
11.	DE OFÖDDA BARNENS RÄTT	77
11.1	Inledning	77
11.2	Lagstiftning som i viss mån tillvaratar de ofödda barnens rätt	78
11.3	Lagstiftningsåtgärder för att förhindra fosterskador	79
11.4	Fosterdiagnostikens betydelse för ofödda barns rätt	81
	11.4.1 Kommentar	84
11.5	Befruktade ägg som används för forsknings- och behandlingsändamål	84
11.6	Användningen av aborterade foster	85
11.7	Kommentar	86
12.	ABORTMOTSTÅNDET I SVERIGES RIKSDAG	88
12.1	Inledning	88
12.2	Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor	88
12.3	Motion till riksdagen 1997/98:So205 Tidsgräns för sena aborter	90
12.4	Rapport Morgon 1999-05-21	91
12.5	Riksdagsdebatt om abort 1999-05-21	93
	12.5.1 Könnsselektiva aborter	93
	12.5.2 Definitionen av foster och barn	95
12.6	Kommentar	96
13.	FÖRSLAG TILL ÄNDRAD ABORTLAG	99
14.	FUNDERINGAR INFÖR FRAMTIDEN	101
BILAGA A	-CITERADE LAGAR OCH LAGRUM	1
	Konvention (d. 4 nov. 1950) angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna	1
	Convention on the Rights of the Child	1
	Abortlag (1974:595)	2

Brottsbalk (BrB)	3
Ärvdabalk (ÄB)	3
Föräldrabalk (FB)	4
Lag (1930:106) om vissa rättshandlingar till förmån för ofödda	4
Arbetsmiljölagen (1977:1160)	4
Sekretesslag (1980:100)	5
Lag (1995:831) om transplantation m.m.	5
Lag (1991:115) om åtgärder i forsknings- eller behandlingssyfte med befruktade ägg från människa	8
LITTERATURFÖRTECKNING	9

Sammanfattning

Varje år utförs cirka 30 000 aborter i Sverige. Att utföra abort är inget nytt fenomen, hantverket praktiserades redan under Antiken. Även de grekiska filosoferna Pythagoras, Aristoteles, Platon och Seneca hade funderingar om abortens varande. Åsikterna om abort gick isär även under denna tid. Ett mänskligt foster har redan i tionde graviditetsveckan hunnit utveckla alla inre organ, vilka endast behöver tid och näring för att växa och mogna. I fjortonde veckan är barnet en fungerande mekanism och för tidigt födda barn kan idag räddas i 23-24 veckan. Dagens abortlagstiftning medger abort utan angivande av särskilt skäl upp till vecka arton, efter denna tidpunkt krävs Socialstyrelsens tillstånd. De abortmetoder som står till buds utförs i ett, två eller tre steg.

Det finns fem vedertagna positioner i inställningen till abort samt en här nyinförd. Den konservativa, den moderata, den liberala, den radikala och den extrema positionen hör till de tidigare kända metoderna och den här nyintroducerade kallas den ultrakonservativa positionen. Abortens vara eller ej är en moralisk fråga. Det finns olika moralfilosofiska teorier att bygga sitt ställningstagande på. Suum-läran, pliktetiken och utilitarismen ligger till grund för tre olika moralteorier. Moralen kan vara antingen konventionell eller konstruktiv. Den konventionella moralen bygger på social sed och den konstruktiva moralen bygger på rationell argumentation.

Abort är en form av avsiktligt dödande av en oskyldig mänsklig varelse och detta är moraliskt fel därför att det finns absoluta och okränkbara värden. Det mänskliga fostret är också en människa, och dess människovärde gör därför att aborten är moraliskt fel.

De ofödda barnen har förlänats vissa rättigheter, främst av ekonomisk karaktär, men något absolut rättighet eller garanti att få fortsätta att leva saknar de ofödda barnen, åtminstone så länge graviditeten ej passerat artonde veckan. Abortlagstiftningen är ett aktuellt debattämne även i Riksdagen, och för närvarande diskuteras de könss selektiva aborterna, vilka möjliggörs genom fosterdiagnostikens utveckling. Föremål för debatt är även de sena aborterna som kan komma till stånd därför att ett mänskligt foster inte definieras som barn förrän i vecka 22.

Aborträtten bör inskränkas så att abort före utgången av tolfte veckan förenas med speciella villkor, däribland obligatorisk rådgivning. Aborter efter utgången av tolfte veckan skall ej tillåtas. För att minska aborttalet borde samhället arbeta mer för att förhindra att oönskade graviditeter uppstår och även tidigt föra in sexualupplysning i skolans undervisning. Viktigt är också att det redan i skolåldern undervisas i etik och moral, för att motarbeta det moraliska förfall som annars uppstår när ungdomar får växa upp i tron att avlivandet av ofödda barn är helt i sin ordning.

Förord

Jag tillhör den suspekta skara personer vilka betecknas som abortmotståndare. Enligt min uppfattning borde abort inte vara tillåten. Det är givetvis lätt att vara kategorisk och säga att alla aborter ska förbjudas, men tyvärr är det inte riktigt så enkelt. Det finns situationer då det kan tyckas vara befogat att tillåta abort, men dessa situationer är självklart undantagssituationer. Exempelvis kan det tänkas att graviditeten kommit till stånd genom våldtäkt eller incest. Modern är kanske bara barnet själv eller så gravt handikappad att hon omöjligen kan ta hand om det väntade barnet på egen hand. Därför borde en abort eventuellt kunna legitimeras av humanitära skäl gentemot modern.

Jag är övertygad om att många skulle hålla med om att ett dylikt resonemang är både rätt och riktigt, då det skonar den gravida kvinnan från tvånget att bära fram och ta hand om ett barn som hon aldrig velat ha. Detta är dock inte min ståndpunkt, jag anser för egen del att abort ej kan legitimeras ens i undantagssituationer liknande de som har omtalats ovan. Det kan aldrig vara etiskt och moraliskt försvarbart att avsiktligt avliva ofött mänskligt liv, hur tragiskt dess tillblivelse än må vara. Denna inställning grundar jag på det faktum att jag anser att det mänskliga livet har ett absolut och okränkbart värde. Eftersom livets värde enligt min mening är absolut, så kan jag inte annat än förhålla mig absolut till livets bevarande och kan därför i konsekvens med detta inte relativisera detta värde i vissa specifika situationer för att undvika ett resultat som skulle te sig stötande för några.

Därför finns det endast en etiskt godtagbar lösning på abortproblematiken och det är att i möjligaste mån försöka förhindra oönskade graviditeter. För de fall där detta misslyckats anser jag att de berörda parterna faktiskt får lov att ta konsekvenserna av sitt handlande och låta naturen ha sin gång. En nödlösning för den kvinna som skulle se tillkomsten av ett barn som livets största trauma är att det finns möjlighet att få barnet omhändertaget och familjehemsplacerat eller bortadopterat, även om detta säkerligen blir ett svårt beslut att fatta när barnet väl är fött...!

Å andra sidan begriper jag att mitt extrema ställningstagande för de ofödda barnen troligen aldrig kommer att få genomslagskraft fullt ut, eller att min förhoppning om en restriktiv abortlagstiftning antagligen aldrig kommer att förverkligas. Möjligen kan jag hoppas på en kraftigt inskränkt aborträtt. Anledningen till denna pessimism är att svenska befolkningen under ett par decenniers tid, då vi praktiserat gällande abortlagstiftning har vant sig av med att tänka i etiskt och moraliskt absoluta termer. Det har blivit fullständigt accepterat och legitimt att göra abort och även om abortbeslutet troligen aldrig är enkelt för berörda parter, så har det i alla fall inte förekommit några påtryckningar från samhällets sida för att förhindra att aborter utförs i nuvarande omfattning. Inte heller försöker

abotrådgivningsenheterna att påverka kvinnan, när hon står inför valet att göra abort, i endera riktningen utan ger istället sitt helhjärtade stöd för den ståndpunkt hon själv kommer fram till. I detta arbete kommer min egen ståndpunkt förhoppningsvis att framgå med all önskvärd tydlighet, men som jag tidigare påtalat är den förmodligen alltför extrem för att annat än avfärdas av flertalet abortförespråkare. Jag vill passa på att en gång för alla klargöra att denna skrift inte riktar sig mot någon enskild som härmed ska ställas till ansvar för att denne är av annan åsikt, ej heller avser jag att klandra de som har fått eller funderat på att få en abort utförd. Spjutspetsen ligger istället riktad mot samhället som under en längre tid totalt har bortsett från livets okränkbarhet och fostrets absoluta värde, vilket förbises i abortsituationen. Jag tycker att det är mycket sorgligt att samhället vi lever i tillåter att vi fullständigt avtrubbas på alla moraliska och etiska värderingar och inte lyfter ett finger för att skydda våra ofödda barn, utan istället medger att de avlivas när bekvämligheten, ekonomin, eftertankens kranka blekhet eller vad det må vara kommer i första rummet.

Därför krävs det absolut en revidering av abortlagstiftningen, och ett nytänkande i etiska och moraliska termer. Vi bör genast ta itu med det moraliska förfall som råder i vårt annars så högtstående samhälle. Vår egen generation är måhända förlorad, men det borde åtminstone vara möjligt att påverka yngre generationer. Mitt förslag är att redan i tidig ålder undervisa skolbarnen i etiskt och moraliskt tänkande och handlande. Har människan redan från början fått lära sig att respektera mänskligt liv, så tar hon förhoppningsvis sig en ordentlig funderare innan hon beslutar om en eventuell abort. Det som ska till är en attitydförändring som helst bör genomsyra hela samhället för att få önskad effekt.

Dessutom kommer jag, efter att ha visat hur jag resonerar när jag säger att abort är moraliskt fel och presenterat olika aspekter på abort, att i slutet av denna skrift presentera ett förslag till ändrad lagstiftning på det aktuella området. Ett förslag jag tycker är ett fullt godtagbart alternativ till dagens lagstiftning, låt vara att det inte har behandlats i erforderliga utskott och departement.

Avslutningsvis vill jag tacka min handledare Lars Lindahl som tålmodigt, vänligt men bestämt har lotsat mig i hamn med detta arbete. Stort tack till min älskade make, mina föräldrar och svärföräldrar som alltid funnits till hands för att passa våra barn och ge stöd och hjälp på alla vis, vilket möjliggjort för mig att genomföra juristutbildningen.

Uppsatsen tillägnas mina tre döttrar Jeanna, Nellie och Smilla.

Christina Nilsson

Förkortningar och ordlista

Förkortningar

a.a	anfört arbete
BrB	brottsbalken
FB	föräldrabalken
dvs	det vill säga
etc	etcetera
f f	fortsätt framåt
LVM	lagen om vård av missbrukare
m a o	med andra ord
m fl	med flera
SekrL	sekretesslagen
t ex	till exempel
ÄB	ärvdabalken

Ordlista

blastocysta	befruktat ägg som bildat ytterhölje, stadiet efter morula
embryo	befruktat ägg som implanterats i livmoderns slemhinna, stadiet efter blastocysta
foster	embryo som utvecklats alla grundläggande organ, stadiet efter embryo
hysterotomi	abortmetod i ett steg, fostret avlägsnas ur livmodern medelst kejsarsnitt
kurettage	abortmetod i ett steg, skrapning, foster och moderkaka skrapas ut ur livmodern
implantation	den process då det befruktade ägget växer fast i livmoderväggens slemhinna
monozygot	som härstammar från en och samma befruktade äggcell, zygot, enäggstvillingar är monozygota
morula	befruktat ägg bestående av trettio två exakt likadana celler, stadiet efter zygot

poliklinik	sjukhusavdelning för mottagning och behandling av patienter som ej är intagna på sjukhuset
prostaglandin	kroppseget ämne
screeningundersökning	systematisk undersökning för att upptäcka avvikelser och missbildningar
trimester	period om tre månader
vakuumaspiration	abortmetod i ett steg, foster och moderkaka suggs ut ur livmodern
zygot	befruktat ägg, kvinnlig äggcell som sammansmält med spermie

1 Inledning

Rätten till fri abort anses idag av många, såväl män som kvinnor, som en självklar och grundläggande rättighet. Varje kvinna skall själv få råda över sin kropp och över de blivande barn hon blir havande med. Råda över så till den milda grad att hon har en oinskränkt rättighet att ta bort, abortera sitt väntade barn fram till graviditetens artonde vecka utan att för den skull behöva genomgå någon form av utredning alls. Efter aborten kan kvinnan efter eget gottfinnande lämna samtycke till att det aborterade fostret/barnet får användas för forsknings- och behandlingsändamål.

Abortens vara eller icke, är ett känsligt ämne att debattera och då det förs på tal ges ofta en hel del mer eller mindre moraliskt hållbara argument för tillåtligheten och förträffligheten av fri abort. Jag delar inte abortförespråkarnas uppfattning, utan anser att dagens abortlagstiftning är helt förkastlig i dess nuvarande utformning och vidare menar jag att denna måste ändras radikalt. Det borde inte få förekomma att ofödda barn som befinner sig i moderlivet avlivs efter det att det utvecklingsstadium då alla organ finns på plats har uppnåtts. Låt vara att organen är så pass omogna att barnet ifråga inte skulle klara livhanken utanför livmodern trots att det skulle fått all tänkbar hjälp som dagens tekniska utveckling, med dess möjligheter att hålla barnet vid liv, erbjuder.

En synpunkt som sällan eller aldrig förs fram i den offentliga abortdebatten är den som jag själv hyser, nämligen att jag finner det ytterst märkligt att det tydligen går att förena rätten till fri abort med demokratiska principer. Att hävda att fri abort är en självklar rättighet i ett demokratiskt samhälle är enligt min mening att tala med kluven tunga. Avskaffandet av dödsstraffet exempelvis, är intimt förknippat med demokratiska värderingar och ifrågasätts väl knappast av någon människa, medan avlivandet av ofödda av samma personer ses som en näst intill okränkbar rättighet. Detta resonemang har jag svårt att få att stämma överens.

Att staten inte har ihjäl, avrättar, vuxna medborgare oavsett vilka avskyvärda handlingar de har gjort sig skyldiga till är väl en sak att acceptera, men att det samtidigt dagligen¹ avlivs, aborteras, små ofödda blivande barn i olika utvecklingsstadier vilka aldrig har gjort något ont och därtill utan att detta ifrågasätts av den stora massan är för mig helt obegripligt. Varför har det ofödda barnet ett så gott som obefintligt skydd för sin existens?

¹ Det utförs cirka 30 000 aborter per år i Sverige. Uppdelat per arbetsdag ger det ett snitt på 115 aborter per dag.

Det går ju givetvis att diskutera olika tidsgränser för när någon anses bli en fullvärdig människa, en medborgare som kommer i åtnjutande av alla samhällets rättigheter, men den diskussionen är enligt min uppfattning ovidkommande. Detta därför att min ståndpunkt är att människan måste förhålla sig absolut till det absoluta och relativ till det relativa. Det går ju inte att ge med den ena handen samtidigt som man tar med den andra. Varför ska livet inte respekteras bara för att ett ofött barn ännu inte har passerat en viss kritisk tidpunkt i livsutvecklingen? Jag menar att det mänskliga livet, oavsett utvecklingsstadium har ett absolut och okränkbart värde.

Detta arbete kommer framdeles att behandla det ofödda fostrets moraliska rätt till liv ställt emot den lagstadgade rätt till abort, dvs kvinnans rätt att råda över sin kropp, sitt liv och över det nya lilla liv som växer och utvecklas inne i henne, som gäller i Sverige idag. Det finns flera aspekter och nivåer att fundera över i abortfrågan. Abort är en form av avsiktligt dödande eftersom fostrets död i allmänhet är åsyftad. Endast i de fall då aborten sker i syfte att rädda kvinnans liv går det att tala om att det primära syftet med aborten inte är att fostret skall berövas livet, utan istället att kvinnan skulle räddas.

När abortens vara eller icke vara ska ventileras bör det hållas i åtanke att vad som är rätt enligt lag inte alltid är moraliskt rätt. Det är viktigt att skilja mellan ett juridiskt rättfärdigat avsiktligt dödande och ett moraliskt rättfärdigat avsiktligt dödande. Abort är just ett sådant avsiktligt dödande som är juridiskt tillåtet och utgör inget lagbrott så länge aborten utförs i enlighet med lagens bokstav. Men innebär abortens juridiska tillåtlighet även att den kan rättfärdigas i moraliskt hänseende? Att försöka ta reda på svaret på denna svåra fråga är huvuduppgiften i denna skrift. Om abort inte generellt sett kan rättfärdigas, finns det då överhuvudtaget några fall då abort kan vara moraliskt försvarbart och i så fall, vilka är dessa?

För att ge en något mer nyanserad bild av abortproblematiken har jag valt att presentera så många olika aspekter av aborten som möjligt. Därför kommer det framöver ej endast att presenteras moraliska argument och ställningstaganden utan även praktisk information bl a om fostrets utveckling, abortmetoder, innehållet i abortlagen och hur abortdebatten i samhället fortgår.

Uppsatsen är upplagd så att den är indelad i tre olika delar. Första delen vilken kan ses som en informativ och allmän del, innehåller ett historiskt avsnitt om abort under antiken, vilket egentligen finns med mest som kuriosa men även för att visa hur resonemanget fördes under denna tid.

Avsnittet inleds med en redogörelse för hur några av de mest kända antika filosoferna såg på abort och rätten till liv.

Fortsättningsvis ges en presentation av den tidiga fosterutvecklingen, vilken åsyftar att ge läsaren information om den faktiska graden av utveckling som det ofödda barnet har uppnått vid ett relativt tidigt stadium av graviditeten. Självklart avser jag att påverka läsaren, såvida att jag vill att denne ska få upp ögonen för att det oftast inte alls är någon liten cellklump som fjärnas från livmodern, utan ett litet, om än omoget och delvis utvecklat, barn som har alla organ och kroppsdelar på plats vid den tidpunkt då flertalet aborter utförs.

Dagens abortlagstiftning och dess tillämpning presenteras i följande avsnitt, vilket även innehåller abortstatistik från åren 1997 och 1998.

För att ytterligare visa på hur horribel denna hantering av våra ofödda barn faktiskt är, har jag även tagit med ett avsnitt om abortmetoder. Syftet är ge läsaren en bild av hur en abort utförs vid olika tidpunkter av graviditeten. Aborten går inte att jämföra med att andra kroppsliga ingrepp mer än möjligen sterilisering på grund av dess oåterkalleliga natur och abort är ett ingrepp som medvetet och oåterkalleligt syftar till att avliva mänskligt liv i fosterstadiet. I och med detta avsnitt är första delen av uppsatsen avslutad.

Den andra delen av uppsatsen är den som utgör hela uppsatsen huvudtema, där de moraliska aspekterna på abort presenteras och bearbetas. Hela uppsatsen har till syfte att visa att abort är moraliskt felaktigt. Olika vedertagna positioner i abortfrågan presenteras kortfattat och där tillkommer även en egen nyinförd position. Vidare redogörs det för moralregler och ett avsnitt om moralfilosofi och moralteori följer därpå. Slutligen diskuteras huruvida fostret är en människa och om avsiktligt dödande kan vara rätt. För att visa detta har jag satt upp premisser och slutsats som i slutänden ska visa att abort är fel.

Den tredje och avslutande delen är en delvis informativ och delvis spekulativ del, spekulativa delar tillskrivs undertecknad. Del tre inleds med en presentation av de ofödda barnens rätt i juridiskt hänseende, och avsnittet följs av en redogörelse för hur abortmotståndarna i Sveriges Riksdag har resonerat, motionerat och debatterat under senare tid. En diskussion om hur aborter bäst kan förebyggas och ett eget förslag till ändrad abortlagstiftning presenteras i slutet av uppsatsen. Avslutningsvis kommer en kort betraktelse med funderingar inför framtiden.

Syftet med arbetet är att ge ett bredare perspektiv på aborten som sådan, vilket jag anser möjligt genom att presentera olika aspekter på abort. Ett annat syfte och min innerliga förhoppning är att ge läsaren en tankeställare vilken gärna får leda till att denne, efter att ha läst detta arbete, inte längre enbart kan se abort som en självklar rättighet utan som ett livskränkande ingrepp vilket aldrig borde tillåtas. Läsaren blir i bästa fall också varse att alla erforderliga åtgärder måste vidtas för att förhindra att oönskade graviditeter uppstår, eftersom en oönskad graviditet ofta leder till att abortingrepp utförs.

Det allra viktigaste målet med uppsatsen är dock att återupprätta det mänskliga fostrets förlorade värde. Det mänskliga fostret är också en människa och har därmed ett absolut och okränkbart värde. Fostrets värde har ignorerats i lagstiftningen och detta faktum är djupt beklagligt.

2 Antikens inställning till abort

2.1 Inledning

För att kunna ge ett bredare perspektiv på aborten har jag valt att ta med ett historiskt avsnitt för att visa att abortfrågan ingalunda är ett modernt påfund. På grund av utrymmesskäl har jag valt att begränsa den historiska tillbakablicken till antiken och således finns inte någon vidare historik med i uppsatsen. Att valet föll på antiken beror dels på att ledande filosofer, vilkas funderingar dryftas än i dag, förde en diskussion om abort under denna tid vilken för övrigt är relativt väldokumenterad, dels att denna ligger så långt tillbaka i tiden att den har ett värde både som historia och kuriosas.

2.2 Abort och barnamord

Under antikens dagar praktiserades både abort och barnamord, av såväl greker som romare. Föräldrar i det antika Grekland och Rom hade en laglig rättighet att ta livet av sina nyfödda barn oavsett vilken anledning de hade till detta. Förutsättningarna för detta var endast att barnet var nyfött och att föräldrarna lämnat sitt samtycke. Denna hantering pågick ända in på 400-talet efter Kristus, då romerska kejsare började vidta åtgärder för att skydda åtminstone de barn som fötts fria. Eftersom det inte ansågs moraliskt förkastligt att ha ihjäl nyfödda barn med föräldrarnas samtycke, restes heller inga invändningar mot att utföra aborter, så länge kvinnan inte skadades av ingreppet. Varför skulle man ha moraliska invändningar mot aborterandet av ett foster när man inte hade det mot att ta livet av ett nyfött spädbarn?²

Vad var då anledningen till att abort och barnamord var allmänt accepterat under antikens dagar? Det mest påtagliga i resonemanget för att legitimera abort och spädbarnsdödande, var att det inte begränsade sig till att exempelvis ange hur svårt ett defekt barn skulle få det under sin uppväxt om det tilläts leva. Istället angavs en mängd andra anledningar som inte alls var inriktade på barnets bästa. Anledningar som snarare gav uttryck för föräldrarnas egen bekvämlighet och ofta kopplades till ett för våra ögon osedvanligt samhällsansvar. Exempel på fullgoda skäl som föräldrarna kunde åberopa, för att få utföra aborter eller ta livet av sina nyfödda barn, kunde lyda så här:

- kvinnans önskan att behålla sin sexuella skönhet och dragningskraft intakt
- föräldrarnas önskan att undvika inskränkningar i den personliga friheten, vilket följer av tvånget att ta hand om ett litet barn

² Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s.101

- viljan att undvika fattigdom orsakad av ökade kostnader som ett omhändertagande av barnet förde med sig
 - önskan att hushålla med begränsade resurser och hålla nere befolkningsstorleken
 - en önskan att eliminera barn födda med fel kön, med andra ord flickor, vilka inte genererar förväntade ekonomiska och militära fördelar, i samma utsträckning, som barn av manligt kön
 - skydda kvinnan från svåra och livshotande graviditeter
 - viljan att eliminera individer som fötts svaga eller defekta, då dessa enbart är en belastning för samhället och sig själva
 - möjligheten och viljan att dölja resultatet av otrohet
 - önskan att skydda familjen och egendomen från illegitima barn³
- Detta är dock ingen uttömmande uppräkningslista utan endast exempel på hur greker och romare resonerade för att rättfärdiga sitt handlande vad gäller abort och barnamord. För att utveckla resonemanget; anta att ett gift par upptäcker att hustrun blivit gravid och anser de har mer än tillräckligt med munnar att mätta. Vare sig de funderar på abort eller ej under graviditeten, så har de alltid rätt att ta livet av det nyfödda barnet när det väl kommit till världen. Det är dock mest troligt att det nyfödda barnet inte tillåts leva för det fall att det visar sig vara en flicka. Flickor, till skillnad från pojkar, medför ju ökade kostnader för föräldrarna i form av hemgift vid framtida giftermål och utför inga militära plikter för att skydda familjen och samhället. Dessutom förväntas inte kvinnor på samma sätt som män att bidra till familjens inkomster med arbete, varför en flicka mest ansågs som en belastning för familjen. Det är därför inte långsökta att av detta sluta sig till att fler flickebarn än gossebarn togs av daga i antikens dagar.⁴

2.3 Abortmetoder under antikens dagar

När det fortsättningsvis talas om abort under den tidsperiod som här benämns som antiken, skall det för formens skull klargöras att det med abort menas ett medvetet avbrytande av graviditeten som medför fostrets död innan normal födsel eller spontan abort skulle inträffa.

Den mest effektiva metoden som användes var att manuellt eller mekaniskt punktera fostret. En annan metod, troligen föga verksam, som rekommenderades var att kvinnan skulle göra höga hopp samtidigt som hon upprepade gången sparkade sig själv med hälsorna i baken. Därtill användes som sista utväg embryotomi, dvs sönderskärandet av fostret på kirurgisk väg. Detta tillvägagångssätt användes dock endast när fostret troddes vara dödt i livmodern eller kvinnans liv var i fara under förlossningen. Sedan

³ Carrick, P, s.102

⁴ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 103

fanns det också en mängd recept på abortframkallande mediciner som intogs oralt eller vaginalt, men de flesta av dem har av modern medicinsk analysteknik funnits vara mer eller mindre verkningslösa.⁵

Aborter utfördes ofta av barnmorskor, då dessa dels kunde upptäcka en eventuell graviditet i ett tidigt skede, dels hade kunskapen och förmågan att genomföra en relativt säker abort. Därför var det också möjligt för antikens kvinnor att i hemlighet genomgå en abort utan att inhämta samtycke från familjen, maken eller älskaren. Att läkare sällan utförde aborter under denna tid berodde på att de i början av sin yrkesutövning fick avlägga den så kallade Hippokratiska Edan⁶, ett tillfälle då läkaren fick svära inför gudarna att bli inte utföra aborter och ej heller medverka till avsiktligt dödande genom att administrera droger och varken aktivt eller passivt verka för att ta livet av någon människa eller foster. På detta sätt avskärmade sig alltså antikens läkare, enligt den Hippokratiska traditionen, från praktiserandet av abort och överlät istället detta hantverk åt barnmorskorna.⁷

2.4 De antika filosofernas inställning till abort

Även antikens filosofer hade tänkt över abortproblematiken och nedan skall i korthet redogöras för fyra filosofer och deras inställning till abort. Filosoferna i fråga är de inte helt obekanta; Pythagoras, Platon, Aristoteles och Seneca. De två frågeställningar som ska besvaras är dels vid vilken tidpunkt i utvecklingsstadiet fostret kan anses ha blivit en människa, dels på vilka moraliska grunder abort antingen accepteras eller förkastas.⁸

2.4.1 Pythagoras

Pythagoras (580-497 f.Kr.), ansåg att den jordiska själen var en tillfälligt fallen gudomlighet som utgjorde en nödvändig och bestående del av varje människa. Själen ansågs odödlig och hade sammankopplats till den främmande och underlägsna mänskliga kroppen i straffande syfte. Pythagoras trodde på gudomlig personlig odödlighet och enda sättet att uppnå detta, var att leva enligt det Pythagoriska etiska dygdemönstret. Detta levnadssätt höll själen tillräckligt ren för att den efter döden skulle kunna återvända till den himmelska utgångspunkt där den en gång kommit från. Kroppen i sig var förgänglig, medan den odödliga själen representerade det högsta värdet för Pythagoras. Om själen inte var tillräckligt ren vid frånfallet, kunde den inte återvända till sin himmelska plats utan fick

⁵ Carrick, s 107

⁶ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 69

⁷ Carrick, P, s 109

⁸ Carrick, P, s 110

fortlöpande bosätta sig i nya kroppar som kunde tillhöra djur eller människa, och detta förlopp pågick ända tills själen uppnått erforderlig renhet för att återvända till sin gudomliga utgångspunkt.⁹

Pythagoras ansåg därför att det var moraliskt fel att vidta åtgärder som ledde till en förtida död, vare sig det gällde självmord, mord eller påverkan i denna riktning hos såväl människor som djur. Att medverka till att ta livet av någon levande varelse var ett hån mot gudarna och besudlade den egna själen med ondska och därför skulle människan även avstå från att äta kött. Konsekvensen av detta resonemang blev givetvis att det även var moraliskt förkastligt att utföra abort för det fall att även foster kunde anses vara besjälade.¹⁰

Vad ansåg han då om besjälandet av foster? Det finns inget skrivet som kan spåras direkt till Pythagoras, men andra som hänvisat till honom i sina skrifter, ger stöd för antagandet att även fostret ansågs vara besjälade från befruktningsögonblicket. Vad som ytterligare stöder detta påstående är förbudet för människan att manipulera med den av gudarna förutbestämda själavandringen, dvs den dag då själen intog respektive lämnade en kropp, och i enlighet med detta var det inte heller rätt att abortera ett foster ens för det fall att kvinnans liv var i fara och inte kunde räddas, med mindre än att fostret offrades.¹¹

Sammanfattningsvis kan man med ledning av ovanstående påstå att Pythagoras ansåg det aldrig vara moraliskt försvarbart att utföra abort. Pythagoras ståndpunkt grundar sig på den moraliska föreställningen om en, i alla levande varelser, från befruktningsögonblicket, befintlig gudomlig själ som intar och lämnar kroppen enligt en förutbestämd plan, vilken människan ej har att råda över eller lov att påverka. Människan blev alltså människa redan i befruktningsögonblicket, liksom alla andra levande varelser blev hon just vid det tillfället utrustad med en gudomlig själ.

2.4.2 Platon

I likhet med Pythagoras ansåg även Platon (429-347 f.Kr.) att gudomlig personlig odödlighet existerade, men skillnaden låg i att Platon ansåg att det mänskliga livet började först vid födelsen då fostret besjälades och inte i befruktningsögonblicket. Även Platons efterföljande anhängare förnekade att fostret besjälades redan i livmodern. Anledningen till detta var föreställningen om att besjälandet, på grund av själens gudomliga väsen,

⁹ Carrick, P, s 110

¹⁰ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 111

¹¹ Carrick, P, s 111

endast kunde ske utifrån. Själens kunde ta sig in i kroppen först när barnet kommit ut ur livmodern, och det antogs att detta skedde via den nyföddes första andetag.¹²

Enligt denna teori kan man förmoda att Platon drog en klar skiljelinje mellan aborterandet av foster och dödandet av nyfödda, då fostret ansågs obesjälad. Men å andra sidan ansåg inte Platon att själen besatt det mest högstående värdet i livet, utan det högsta värdet tillmätte han Staten. Det som är bra för Staten kan också rättfärdigas vare sig det innebär praktiserandet av abort, barnamord eller eutanasi. Faktum är att Platon förespråkade abort som en viktig del i sitt rashygieniska program, som han drev för att få fram bästa möjliga medborgare åt Staten. Det var fastslaget exakta åldersgränser för när det ansågs optimalt att avla barn. Platon menade att alla blivande barn, till föräldrar som var yngre eller äldre än den rekommenderade åldern för barnafödande, löpte en oacceptabelt hög risk att födas med oönskade fysiska eller mentala defekter. Därför var det inte bara moraliskt försvarbart utan även nödvändigt att avbryta dessa otillåtna graviditeter för att säkra en kvalitativt maximerad avkomma.¹³

Dessutom ingick det i Platons rashygieniska plan att inga barn som inte kommit till i behörig ordning, dvs i Statens intresse, skulle få se dagens ljus. Det innebar att alla barn som avlats genom otrohet, bigami, incest, eller av ogifta alternativt gifta men för unga eller gamla föräldrar, skulle bli föremål för antingen abort eller barnamord oavsett föräldrarnas vilja. Platon stannade inte vid detta utan ville även att alla nyfödda som faktiskt hade fötts inom ramarna för hans plan, skulle granskas av hans officerare för att omedelbart kunna selektera bort och eliminera alla oönskade defekta individer som inte hade någon plats i hans utopiska Stat¹⁴.

Som det har framgått ovan, kan man tänka sig att Platon inte hade några moraliska betänkligheter vad gällde abort. Det ligger också nära till hands att påstå att han hade pragmatiska aspekter för att rättfärdiga sitt handlande, och att allt genomsyrades av att han hade Statens bästa för ögonen. Det var alltså moraliskt försvarbart att utföra abort, och även om barnet/fostret ansågs bli en besjälad människa vid födelsen var det trots detta legitimt att ta livet av oönskade nyfödda då Statens bästa alltid hade företräde.

¹² Carrick, P, s 113

¹³ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 114

¹⁴ Carrick, P, s 114-115

2.4.3 Aristoteles

Aristoteles (384-322 f.Kr.) anförde också pragmatiska tankegångar liknande Platons, till försvar för abort och barnamord men han fokuserade mer på överbefolkningsfaran. Enligt Aristoteles skulle fattigdom bli det slutliga resultatet om man inte införde restriktioner för barnafödandet och med fattigdom följer oundvikligen civil osämja och olydnad. Aristoteles menade att det fanns ett kasuellt samband mellan överbefolkning, fattigdom och politisk oro som hotade balansen och stabiliteten i det goda samhället, varför familjeplanering var moraliskt försvarbart. Detta skulle åstadkommas genom att man införde begränsningar för hur stora familjerna fick bli, dock med hänsyn tagen till normal barndödlighet och förväntad ofruksamhet hos gifta par.¹⁵

Även om Aristoteles ansåg att det borde vara förbjudet att låta defekta barn växa upp, så skulle det likväl vara förbjudet att ta livet av friska barn enbart i syfte att hålla befolkningsökningen nere. Det enda rätta vore att begränsa storleken på varje familj och i de fall optimalt antal barn redan fanns i familjen, borde istället missfall framkallas innan liv och känsel hade börjat i embryot.¹⁶

Vad menade Aristoteles med liv och känsel i fostret? För att förstå hans resonemang om abort, måste det förklaras hur han såg på utvecklingen av den mänskliga själen. För det första ansåg Aristoteles att själen och kroppen var oskiljaktiga och en själ hade alla levande arter, även växter. Alla döda och livlösa ting var alltså själlösa. Därtill fanns det tre olika typer av själ, själsstadier, vilket gjorde att högre stående arter kunde skiljas från lägre. Den lägst stående själen, som följaktligen befann sig längst ned på skalan var den nutritiva själen, dvs den närande själen, som hade förmåga att växa och ta upp näring. Detta nutritiva själsstadium var den minsta och lägst stående formen av besjälade som kunde tillskrivas alla levande arter. Enligt Aristoteles hade den mänskliga zygoten åtminstone en nutritiv själ eftersom zygoten kunde ta upp näring och växa. Men även alla växter hade denna form av själ, med den skillnaden att växterna aldrig uppnådde ett högre själsstadium än det nutritiva, medan människan genomgick alla tre själsstadierna i sin utveckling. Det andra själsstadiet var det sensitiva, då känseln och förmågan att förnimma beröring och smärta hade utvecklats. En sensitiv själ fanns hos alla djur, och det var ett högre stående själsstadium än det nutritiva. Slutligen återstod bara det sista och högsta själsstadiet, nämligen det rationella. En rationell själ hade ingen annan levande varelse på jorden än människan, och en fullvärdig människa hade enligt Aristoteles förmågan att begrunda saker och ting, resonera och göra rationella val.¹⁷

¹⁵ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 115

¹⁶ Carrick, P, s 116

¹⁷ Carrick, P, s 117

Människan uppnådde alltså dessa själsstadier efterhand och abort fick inte utföras sedan fostret uppnått det sensitiva själsstadiet, utan var enbart tillåten, menade Aristoteles, så länge det nutritiva stadiet ej passerats. Vidare ansåg han att det enda rätta att göra för att hålla befolkningens mängden på en acceptabel nivå, var att utföra abort om familjen redan överskridit tillåten barnkvot. Detta är för övrigt den enda grund han anger för att rättfärdiga abort.¹⁸

Det sägs ingenstans någonting om vid vilken tidpunkt i fosterutvecklingen Aristoteles ansåg att den nutritiva själen hade ersatts av den sensitiva, men ganska säkert är att han ansåg att den nutritiva uppstod i och med befruktningen eller kort därefter. Det finns alltså inga exakta angivelser för när det blivande barnet i livmodern uppnår det sensitiva och det rationella själsstadiet. Dock menade Aristoteles efterföljare att någon gång mellan havandeskapets fjortonde och nittionde dag utgjorde den gräns då det inte längre var moraliskt försvarbart att utföra en abort enbart i syfte att hålla populationen nere. Abort ansågs fel därför att det innebar eliminerandet av en kännande och potentiellt mänsklig varelse. Vidare trodde Aristoteles att de första fosterrörelserna kunde kännas på livmoderns högra sida den fjortonde dagen av havandeskapet hos manliga foster och på vänstra sidan av livmodern den nittionde dagen för kvinnliga foster, men han medgav att dessa tidsangivelser ingalunda var säkra och att viss variation var möjlig. Dessa uttalanden har lett till att vissa av Aristoteles efterföljare har menat att fostret uppnådde det sensitiva själsstadiet på fjortonde dagen för foster av manligt kön och på nittionde dagen för foster av kvinnligt kön, men liksom Aristoteles själv tillstår så var detta svårt att bedöma och under antiken fanns ingen annan möjlighet att förutsäga fostrets kön i förväg.¹⁹

För att vara moraliskt försvarbar enligt Aristoteles teori skulle en abort få utföras om och endast om befruktningens dag kunde uppskattas med någorlunda säkerhet, m a o om kvinnan inser att hon är gravid och låter göra aborten före havandeskapets fjortonde dag. Aristoteles ger alltså visst utrymme för abort på pragmatiska grunder, men då han inte anger några exakta tidsgränser för när de olika stadierna för fostrets besjälade inträffar så blir det ändå ganska oklart om och när det inte möter några hinder att utföra aborter. Dessutom är det sällan lätt att avgöra om en graviditet är aktuell före den fjortonde dagen.²⁰

Slutsatsen får bli att Aristoteles ansåg att fostret inte blev människa i och med befruktningen även om det då erhöll en nutritiv själ, utan att det var en fortlöpande process i tre steg då fostret erhöll tre olika typer av själ som

¹⁸ Carrick, P, s 117

¹⁹ Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 118

²⁰ Carrick, P, s 119

avlöste varandra. Men redan då själsstadium två uppnåts, vid den tidpunkt då fostret kunde anses ha fått en sensitiv själ, fördömde han abort, då detta var att förstöra ett kännande och potentiellt mänskligt liv. I de fall han godtog att abort utfördes, dvs i det tidiga fosterstadiet då fostret endast hade en nutritiv själ; då rättfärdigade han abort enbart utifrån en pragmatisk önskan att hålla populationen nere. Han var dock medveten om de problem som svårigheterna med att bestämma graviditetens längd och det blivande barnets könsbestämning förde med sig, varför man får sluta sig till att det inte var en hantering som han i likhet med Platon varmt förespråkade.

2.4.4 Seneca

Den romerske stoikern²¹ Seneca (94 f.Kr. - 65 e.Kr.) ansåg att den mänskliga själen var en liten beståndsdel, en flaga av den större världssjälen som var Gud, och han kopplade ihop besjälandet med andningen. Andas kunde fostret/barnet göra först då det blivit fött och när människan avled slutade hon andas varpå andan uppgick i den större världsandan i världssjälen, vilket också medförde att alla spår av individuell personlighet utsläcktes. Detta var en anledning till att stoikerna inte var emot abort, då fostret inte ansågs vara en mänsklig varelse varken i biologiskt eller moraliskt hänseende. Många med Seneca samtida stoiker ansåg också att besjälandet som startade vid födelsen fortsatte att utvecklas tills dess att barnet vid cirka 14 års ålder hade uppnått full rationell förmåga.²²

En fullvärdig mänsklig varelse i biologiskt och moraliskt hänseende blev barnet alltså först i fjortonårsåldern, men det var dock ändå en plikt för föräldrarna att ha någon form av känslomässig bindning till barnen för att kunna uppfostra dem till disciplinerade och rationella människor. Stoikerna menade dock att det fanns undantag för alla regler och plikter, och livet i sig var inget naturligt gott. Det enda goda var att följa naturens ordning och om det ansågs att ett liv inte bidrog till att upprätthålla denna ordning så var det inget fel i sig att utsläcka det.²³

Ett populärt argument som Seneca anförde för att förespråka abort, var att använda sig av en liknelse där han liknade den gravida kvinnan vid ett träd som bar frukt. Tekniskt sett kunde hon därför förfara hur hon ville med frukten/barnet tills dess att den mognade och föll ned från trädet/föddes. Efter födelsen betraktade stoikerna barnet som en framtida medlem av samhället och det ansågs ha en prima facie rätt till liv. Barnet fick alltså inte

²¹ Stoicism - en filosofisk riktning under senantiken där behärskning och inre lugn eftersträvas. Stoikern följer naturens/förnuftets lagar och är ej slav under begäret. Såväl smärta som njutning är likgiltigt för stoikern som uthärdar allt med ett orubbligt lugn.

²² Carrick, P, Medical ethics in antiquity, s 120

²³ Carrick, P, s 121

godtyckligt avlivas, utan det krävdes en stark anledning för att genombryta dess presumtiva rätt att få leva, t ex om det var missbildat vilket var ett nog så starkt skäl. Abort däremot kunde rättfärdigas med praktiskt taget vilka argument som helst.²⁴

Enligt Seneca blev människan inte fullvärdig förrän i tidiga tonåren då besjälandet, som börjat i och med födelsen, hade fullbordats. Abort hade han inga moraliska invändningar emot, då fostret ansågs själlöst så länge det inte blivit fött. Han liknade den havande kvinnan vid ett träd med omogen frukt, fri att göra som hon ville med frukten så länge den fanns kvar på trädet.

2.5 Kommentrar

Abort praktiserades redan under antiken och bortsett från Pythagoras, som motsatte sig allt dödande av alla levande varelser, så fanns det inga invändningar mot aborten som sådan. Aborten var ett medel att hålla befolkningssiffran nere och användes även för att selektera bort oönskade individer. Diskussionen om fostrets besjälande påminner om den vi har idag. Skillnaden är att vi har definierat en tidsgräns för när fostret ska räknas som barn och abort inte längre får utföras, en gräns som är satt bra mycket senare än exempelvis den som Aristoteles förespråkade. Idag deltar även läkarna aktivt vid utförandet av abort och det är inte längre barnmorskorna som ensamma ägnar sig åt detta. De argument som föräldrarna kunde åberopa för att rättfärdiga aborten är heller inte olika de argument som framförs idag. Dessutom behöver föräldrar idag inte ange varför de väljer abort så länge de håller sig inom den lagstadgade tidsgränsen för abortens utförande.

²⁴ Carrick, P, s 122

3 Den tidiga fosterutvecklingen

En graviditet startar normalt i kvinnans äggledare där ägget befinner sig vid befruktningen, och sker genom att en spermie tränger sig in i det. Detta skeende kallas befruktningsögonblicket, trots att det kan ta upp till ett par timmar. När ägget blivit befruktat, sammansmält med spermien, kallas det zygot. Celldelningen startar i zygoten samtidigt som den förflyttar sig ner genom äggledaren mot livmodern. Tre dygn senare består zygoten av trettiofyra celler och benämns då istället morula. Runt det befruktade ägget bildas det under den första veckan ett ytterhölje, och då byter morulan namn till blastocysta.²⁵

Då det har gått cirka sex dygn börjar implantationen, dvs den process då det befruktade ägget, blastocystan, växer fast i slemhinnan på livmoderväggen. Det tar ungefär fyra dygn innan denna process är fullbordad och innan den är avslutad finns det möjlighet för blastocystan att dela sig och ge upphov till monozygot flerbarnsbörd, med andra ord enäggstvillingar, -trillingar etc. Så snart implantationen har fullbordats byter blastocystan namn till embryo. Detta namn behålls tills ungefär åtta veckor har förflutit efter befruktningen, och under denna tid utvecklas de grundläggande anlagen för alla organ och kroppsdelar. I och med att även denna process avslutats talar vi om ett foster i medicinsk mening.²⁶

I den fortsatta framställningen kommer dock ordet foster eller barn att användas oavsett i vilken vecka eller utvecklingsfas graviditeten befinner sig. Detta dels för att underlätta för läsaren, då jag anser att dessa båda begrepp är lättare att ta till sig och förstå innebörden av, dels för att jag hittills aldrig har hört termerna zygot, morula, blastocysta eller embryo användas i normalt språkbruk när det talas om att någon blivit gravid. Att vara med barn är det uttryck som vanligen används, må det vara med eller mot sin vilja någon blivit gravid, men jag är med embryo, foster etc.. har åtminstone jag aldrig hört någon säga och därför väljer jag att begränsa mig till dessa två benämningar.

Därtill anser jag att ordet barn är mer värdeladdat än foster, och detta bidrar starkt till att jag har svårt för att avhålla mig från att istället använda detta för att beteckna vad som faktiskt avlägsnas ur livmodern. Detta beror dock uteslutande på mitt eget personliga engagemang och ställningstagande i abortfrågan och kan ingalunda anses vara en medicinskt vedertagen terminologi, utan ger snarare uttryck för det jag egentligen vill ha sagt med

²⁵ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 35

²⁶ Munthe, C, s 36

denna framställning, nämligen att vi inte får ta så lätt på abort att vi bortser från att det faktiskt är ett potentiellt barn som avlivas vid ingreppet.

3.1 Fosterutvecklingen efter implantationen

De flesta känner till att en normal graviditet varar i nio månader, men för att ange ett exakt mått, så är förloppet 280 dagar eller 40 veckor. Eftersom det är svårt att fastställa vilken dag befruktningen skett, så räknar man av praktiska skäl med den sista menstruationens första dag som graviditetens första dag. Men själva befruktningen äger ju rum först 14 dagar senare, alltså vid ägglossningen. Så när kvinnan är gravid i sjätte veckan, har det gått fyra veckor sedan befruktningen och graviditeten räknas därför från sista mensens första dag till och med förlossningen, ett förlopp som normalt tar 40 veckor. För den som inte är insatt i kvinnans menstruationscykel kan det vara på plats att upplysa om att menstruationen normalt upphör vid graviditet.²⁷

Moderkakan eller placentan, som den heter på latin, börjar bildas så snart det befruktade ägget slagit rot i livmodern. Moderkakan är förbunden med fostret via navelsträngen. Genom att fostrets hjärta pumpar blod genom navelsträngen till moderkakan och tillbaka igen till fostrets kropp, kan utbyte av olika ämnen mellan moderns och fostrets blod ske. Själva utbytet av ämnen sker i gränsen mellan livmodern och moderkakan, men moderns och fostrets blod blandas dock aldrig direkt. Moderkakan levererar syre och näring från modern till barnet och tar emot dess avfallsprodukter som lämnas över i moderns blod. Dessutom producerar moderkakan hormoner som tas upp i moderns blodomlopp och påverkar hennes kropp. Alla näringsämnen, vitaminer och antikroppar passerar barriären mellan moderkakan och livmoderväggen, men även vissa mediciner och för fostret hälsovådliga ämnen som modern får i sig, t ex nikotin då modern röker eller alkohol, går över till fostret.²⁸

Det befruktade ägget-embryot-fostret fortsätter att utveckla sig genom att cellerna delar sig inne i livmodern. En cellgrupp bildar hjärta, blodkärl och lungor, en annan cellgrupp bildar nerver och hjärnceller, en tredje matsmältningsorgan och så vidare.²⁹

Fyra veckor in i graviditeten, två veckor efter befruktningen är fostret ca 1 cm långt och kroppen formas. Armar och bens framtida placering antyds

²⁷ Vänta barn - En bok om graviditet, förlossning och föräldraskap från Folkhälsoinstitutet, s 14

²⁸ Vänta barn, s 22

²⁹ Vänta barn, ff

genom små utbuktningar och såväl hjärnan som matsmältningsorganen börjar utvecklas.³⁰

När graviditeten pågått i åtta veckor har det blivande barnet hunnit bli 4 cm långt och väger då cirka 15 gram. Vid denna tidpunkt slår hjärtat medan inre organ och blodomlopp anläggs. Fostret/barnet har fått en tydlig kroppsform, huvudet är stort och barnet är förbundet till moderkakan med en kort navelsträng.³¹ Det är vid denna tidpunkt, eller eventuellt lite tidigare, som kvinnan i allmänhet blir medveten om att hon är gravid. Sex veckor har förflutit sedan befruktningen och menstruationen skulle ha kommit för fyra veckor sedan, eftersom en menstruationscykel normalt tar 28 dagar, alltså fyra veckor.³²

I graviditetens tolfte vecka har fingrar och tår blivit tydligare synbara och benstommen utvecklas. Barnet rör sakta armar och ben och väger cirka 30 gram och mäter 9 cm. Ansiktsdrag och ögonlock bildas nu. Livmodern, som har en fast och kraftig muskelvägg som skyddar och omger det växande barnet, växer och vidgas i takt med barnet och från att vid graviditetens början ha varit stor som ett päron ökar den i omfång så att den vid graviditetens slut kan ge plats åt ett barn som väger mer än fyra kilo. Från och med tolfte veckan är det slut med möjligheten till medicinsk och kirurgisk abort³³, vid abort startas förlossningen på konstgjord väg och kvinnan får föda fram barnet.³⁴

När kvinnan är havande i sextonde veckan kan man urskilja barnets kön vid ultraljud eftersom de yttre könsorganen utvecklats. Nu kan barnet suga på tummen och svälja och formen hos mun, näsa och ögon bildas nu. Det går att känna livmodern en tvärhand ovanför blygdbenet och tillväxten kan nu följas månadsvis genom att utifrån känna efter hur livmoderns övre kant stigit uppåt mot bröstet. Barnet är 16 cm långt och väger 100 gram. Än så länge är det tillåtet att göra abort utan att särskilt tillstånd krävs. Omföderns känner ofta barnet sparka redan vid denna tid.³⁵

Vid tjugo veckor sker en kraftig tillväxt hos barnet. Alla organ är färdigutvecklade om än mycket omogna. Musklerna är kraftigare och förstföderns känner barnet sparka. Såväl håret på huvudet som naglarna

³⁰ Vänta barn, s 23

³¹ Vänta barn, s 23

³² Vänta barn, ff

³³ Se avsnitt om abortmetoder för mer information.

³⁴ Vänta barn, ff

³⁵ Vänta barn, s 24

börjar växa. Sedan två veckor tillbaka krävs Socialstyrelsens tillstånd för att få göra abort.³⁶

I tjugofjärde veckan har barnet en chans att överleva utanför livmodern trots att riskerna är stora. Muskler, ben och inre organ fortsätter att växa till och ögonen öppnas. Tandanlag finns färdigbildat och fettlagret under huden ökar. Barnet är 30 cm långt och väger 600 gram. Livmodern når till naveln och växer allt mer upp mot bröstkorgen.³⁷

Redan i tjuogoåttonde veckan är chansen stor att barnet ska överleva och bli friskt om det föds för tidigt. Nu fortsätter allmän tillväxt och utveckling och vikten är uppe i ett kilo och barnet har blivit 35 cm långt.³⁸

När graviditeten har pågått i trettiofå veckor väger det 40 cm långa barnet 1600 gram. Underhudsfett och benstomme växer till, naglarna växer ut och matsmältningsorganen är nu så utvecklade att de kan ta upp näring.³⁹

Efter det att trettiosex veckor har gått, sker en allmän tillväxt hos barnet som fortfarande är ofullgånget och ömtåligt. Det sker fortfarande utveckling av andningsorgan och nervsystem och vikten hos det 45 cm långa barnet är cirka 2500 gram. Livmodern står nu som högst och kommer under den sista månaden att sjunka något igen.⁴⁰

Under sista delen av graviditeten följs barnets tillväxt noga av mödravårdscentralen. Barnmorskan mäter livmoderns tillväxt med måttband och registrerar detta i ett så kallat gravidogram, en kurva för tillväxten, för att kunna se eventuella avvikelser från föregående besök. Vid avvikelser då barnet inte växer som det ska görs ultraljud för att uppskatta barnets storlek och försöka avgöra vad avvikelser beror på. Att barnet växer för långsamt kan bero på att mamman röker, äter för lite, inte mår bra eller är överansträngd. Men även vid vissa sjukdomstillstånd då moderkakan kan fungera dåligt så att barnet inte får tillräckligt med näring.⁴¹

³⁶ Vänta barn, ff

³⁷ Vänta barn, s 24

³⁸ Vänta barn, s 25

³⁹ Vänta barn, ff

⁴⁰ Vänta barn, ff

⁴¹ Vänta barn, s 65

4 Dagens abortlagstiftning

Den nu gällande abortlagen (1974:595) Se bilaga A, där lagen i sin helhet återfinns, stadgar i 1 § att kvinnans graviditet får avbrytas genom abort före utgången av graviditetens artonde vecka⁴² om hon så önskar, såvida inte denna åtgärd kan antas medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa pga sjukdom hos henne. Med andra ord, har kvinnan i fråga ingen allvarlig sjukdom som kan förvärras om abort utförs, så är det bara att begära att graviditeten skall avbrytas och sen är det ”klappat och klart”. Inga förberedande utredningar, psykologbesök eller liknande erfordras.

Kvinnan upptäcker oftast att hon är gravid någon vecka efter den tidpunkt då mensens normalt borde ha kommit. Redan vid tidpunkten för utebliven mens, graviditetens fjärde vecka, har hjärnan och matsmältningsorgan börjat att utvecklas hos fostret. Kroppen formas och små utbuktningar antyder var armar och ben skall växa ut. Abortförespråkaren anser kanske att det bara är en samling celler, en mer eller mindre värdelös cellklump, men jag menar att det är mycket mer än så. Det är en blivande människa, i högsta grad vid liv som växer och frodas i kvinnans livmoder.

Läser vi vidare i abortlagen så kan vi se i dess 2 § att om en kvinna begär abort, så ska hon innan aborten utförs bli erbjuden stödsamtal. Detta samtal syftar till att kvinnan ska få hjälp att komma fram till ett eget ställningstagande för beslutet och har inte alls funktionen att påverka i endera riktningen. Detta samtal kan ske på mödravårdscentralen, ungdomsmottagningen, preventivmedelsmottagningen eller abortmottagningen. Vanligast är att kvinnan får tala med en barnmorska eller en kurator och hon kan få komma ensam eller tillsammans med sin partner. Såväl barnmorska som kurator har tystnadsplikt och får inte föra samtalet vidare utan kvinnans medgivande. Kuratorn kan kvinnan få träffa även efter den eventuella aborten om hon så önskar.⁴³ Det är dock inte något tvång att delta i detta stödsamtal, men det innebär i alla fall en utväg för den som är osäker och känner ett behov av att prata igenom sin situation med någon utomstående. Det är enligt min mening beklagligt att detta samtal inte ingår som ett obligatoriskt villkor för att få genomgå en abort, och det är också en humanitär miss i lagstiftningen att detta samtal inte syftar till att påverka kvinnan att ta sitt ansvar och behålla sitt barn. Jag är fullt införstådd med att det är ett beslut som är oerhört svårt, men det borde vara tillåtet att

⁴² Graviditetsvecka är ett begrepp som används för att ange hur länge graviditeten har pågått. Tiden räknas från sista menstruationens första dag, och den dag då den uteblivna menstruationen skulle ha kommit räknas som fjärde graviditetsveckan trots att endast två veckor gått sedan befruktningen ägde rum. En graviditet beräknas normalt vara i 40 veckor med början från sista menstruationens första dag och fram till uträknat förlossningsdatum.

⁴³ A, En skrift från Folkhälsoinstitutet om abort, s 8

försöka stödja och hjälpa kvinnan in i sin föräldraroll vid detta enligt min mening gyllene tillfälle.

Abortlagen från 1974 genomgick år 1995 en förändring till det sämre. Tidigare fanns det en passus i abortlagen som stadgade att en utredning eventuellt skulle göras vid abort efter tolfte veckan. Tyvärr är den borttagen i och med att abortlagen ändrades 1995. Denna utredning kunde visserligen utelämnas även då, men det var förenat med lite mer besvär att få en abort utförd mellan vecka tolv och arton än vad det är idag. I dag behöver kvinnan inte ange något särskilt skäl och kan ändå få aborten utförd till och med artonde veckan.

Barnet utvecklas oerhört snabbt mellan tolfte och artonde veckan och vid de idag utan utredning, fullt tillåtna sena aborterna, då graviditeten befinner sig i artonde veckan, är barnet ca 18 cm långt och väger runt 150 gram.⁴⁴ Barnet är i princip färdigt, en fungerande organism som bara behöver tid i livmodern för att växa och mogna. Trots detta är det tillåtet att göra abort, men vid denna tidpunkt blir kvinnan dock tvungen att föda fram barnet eftersom graviditeten är för långt gånge för att medicinsk eller kirurgisk abort ska kunna användas. Se mer om abortmetoder i nästa avsnitt.

Abortlagens 3 § 1 st stadgar att efter utgången av artonde havandeskapsveckan får abort endast utföras om Socialstyrelsen lämnar kvinnan tillstånd till åtgärden. Ett sådant tillstånd får bara lämnas om synnerliga skäl för abort föreligger. Läser vi vidare i 2 st så står det att tillstånd enligt första stycket inte får lämnas om det finns anledning att anta att fostret är livsdugligt. Det kan ju tyckas vid första anblicken att vara ett fullgott skydd mot sena aborter, men inget undantag utan undantag..., enligt samma lags 6 § får Socialstyrelsen lämna tillstånd till abort, stadgandet i 3 § 2 st till trots, om det kan antas att graviditeten, på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan, medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Detta tillstånd kan då lämnas efter utgången av artonde veckan och oavsett hur långt graviditeten har pågått. Skulle kvinnan, enligt lagens §1, däremot vägras abort skall frågan omedelbart underställas Socialstyrelsens prövning.

Det meddelas i abortlagens 7 § att det beslut som Socialstyrelsen lämnat i ärende om tillstånd till abort eller avbrytande av havandeskap enligt 6 § inte får överklagas. Har en abort eller ett avbrytande av havandeskapet enligt 6 § utförts, ska kvinnan erbjudas stödsamtal även efter aborten, abortlagens 8 §. Slutligen stadgas det i 9 § att illegal abort och även försök till illegal abort är förenade med straffansvar, och i 10 § att läkare som åsidosätter vad som åligger honom enligt denna abortlag riskerar böter eller fängelse.

⁴⁴ Kitzinger, S, Att vänta och föda barn, s 326

4.1 Tillämpningen av abortlagen

Det är Socialstyrelsen som utfärdar anvisningar, Socialstyrelsens allmänna råd, för hur abortlagen skall tillämpas. Utformningen av 1989-års allmänna råd grundas på synpunkter som framkom vid en konferens, till vilken ett antal experter med lång erfarenhet av aborter och abortförebyggande arbete hade inbjudits. Konferensens syfte var ett led i arbetet med att förnya de allmänna råd som tidigare gällde (MF 1974:100), eftersom de erfarenheter som gjorts sedan abortlagens tillkomst påkallade en förnyelse av råden.⁴⁵

I de allmänna råden stadgas att den abortsökande kvinnan har rätt att förvänta sig en vänlig och förstående attityd från all den personal hon möter i anslutning till aborten, vilket förutsätter att ingen av den personal som deltar i abortverksamheten, är fördömande eller uppvisar en avståndstagande attityd. Förutsättningen är givetvis att ingen tvingas mot sin vilja att arbeta med abortverksamhet. Den som på etiska, religiösa eller liknande grunder inte kan acceptera aborter bör heller inte arbeta med abort. Det är också en grundläggande princip att abort ska ha kvinnans samtycke för att få utföras. Det innebär att den kvinna som saknar rättslig handlingsförmåga på grund av själslig abnormitet, psykisk sjukdom eller annan själsrubbing inte utan vidare kan lämna ett godtagbart samtycke till abort. Arten och graden av rubbing måste fastställas innan aborten kan utföras eftersom hon måste kunna förstå innebörden och konsekvenserna av ingreppet. Att vara minderårig utgör däremot inget hinder för att kunna begära och få abort. En flicka, som ansöker om abort och inte har uppnått myndig ålder, bör anses ha sådan grad av rättslig handlingsförmåga att hon kan fatta beslut i egen abortfråga. Det finns heller inget krav på att inhämta föräldrarnas samtycke eller ens underrätta dem, när aborten begärs utav en omyndig flicka. Däremot bör speciell omsorg ägnas flickan, så att hon får tillräckligt stöd före, under och efter graviditeten.⁴⁶

Vad beträffar de sena aborterna då Socialstyrelsens tillstånd erfordras och synnerliga skäl måste föreligga, så stadgar de allmänna råden att abort inte får utföras om fostret kan bedömas som livsdugligt utanför modern. Beslutsfattare är Socialstyrelsens råd för vissa rättsliga sociala och medicinska frågor, rättsliga rådet, och de fattar beslut efter prövning i varje enskilt fall. Rådet sammanträder en gång i veckan och består av ordförande som är en domare, föredragande som är en psykiater samt en gynekolog, en lekman, en beteendevetare som företrädesvis är kurator och slutligen en av socialstyrelsens föredragande läkare.⁴⁷

⁴⁵ SOSFS 1989:6, Socialstyrelsens Författningssamling, s 2

⁴⁶ SOSFS 1989:6, s 7, 8

⁴⁷ SOSFS 1989:6, s 8

Rådets bedömning, huruvida synnerliga skäl till abort föreligger, grundar sig på den utredning, som gjorts av den kurator och den läkare som patienten träffat. Utredningen bör vara utförlig och kan ibland behöva kompletteras med expertutlåtande av exempelvis genetiker, invärtesmedicinare eller barnläkare. Följande punkter måste dock belysas i utredningen:

- skäl för abort
- omständigheterna kring aktuell graviditet
- social situation, relationer till fadern, barn och föräldrar
- mannens inställning
- tidigare graviditeter
- tidigare aborter
- bostadssituation
- arbetssituation
- preventivmedelsanvändning

En sammanfattning av allt som framkommit under utredningen och en bedömning av vilka konsekvenser ett avbrytande eller ett fullföljande av den aktuella graviditeten kan ha, bör göras av kuratorn, eftersom denna ligger till grund för Socialstyrelsens beslut⁴⁸

Sena aborter har angetts vara vanligare i början och i slutet av kvinnans fertila period. Ansökan om en sen abort beror oftast på en rad samverkande faktorer, och orsaker därtill kan vara försenad graviditetsdiagnos, övertro på preventivmedel och dess verkan, svår ambivalens, instabilt förhållande till fadern, rädsla på omgivningens reaktion på graviditeten, samt skador och missbildningar hos fostret. Oavsett bakomliggande orsak, är det svårt att exakt definiera vad synnerliga skäl innebär. Som exempel på skäl som sammantaget har bedömts som synnerliga kan nämnas kvinnor med instabil social bakgrund, allvarligt missbruk hos kvinnan eller hennes partner, psykisk eller fysisk sjukdom hos kvinnan, mycket unga och omogna kvinnor samt konstaterad allvarlig fosterskada.⁴⁹

Det stadgas inte om någon absolut tidsgräns efter vilken abort inte får utföras i abortlagen. Efter en bedömning av graviditetens längd och fostrets storlek, förväntas läkaren bedöma om fostret kan antas vara livsdugligt eller inte. Han bör därvid ha god kännedom om mycket små barns chanser till överlevnad. Tolkningen av begreppet ”icke livsdugligt”, måste förstås så att det inte får finnas möjlighet att fostret skulle kunna överleva utanför livmodern. Vid bedömningen av graviditetens längd måste det tas hänsyn till att feldatering är möjlig och därför bör det finnas en betryggande säkerhetsmarginal mot alltför sena ingrepp. För att minska risken för att en alltför sen abort utförs bör en mätning av barnet göras med ultraljud, och

⁴⁸ SOSFS 1989:6, s 9

⁴⁹ SOSFS 1989:6, s 9

resultatet av mätningen bifogas ansökan om sen abort.⁵⁰

4.2 Abortstatistik för åren 1997 och 1998

Det föreligger regionala variationer i aborttalen. Storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö har de högsta aborttalen. Studier som genomförts visar att även inom storstadskommunerna föreligger olikheter i aborttalen. Vissa stadsdelar har siffror som ungefär motsvarar riksgenomsnittet, andra stadsdelar ligger högt över detta. Att aborttalen kan variera inom en storkommun gör att det kan vara motiverat med speciella insatser i områden med många aborter, som exempelvis utökad preventivmedelsrådgivning och sex- och samlevnadsinformation.⁵¹

Under år 1997 utfördes 31 433 aborter i Sverige, vilket per 1 000 kvinnor mellan 15-44 år räknat ger 18,5 aborter. Av dessa utfördes 4 374 på kvinnor som var tonåringar. Andelen medicinska aborter, alltså de som utfördes med ”abortpiller”, i graviditetens första trimester var för alla aborter totalt 26,3 procent. Av alla tonårsaborter, utfördes 19,3 procent medelst medicinsk abort.⁵²

Under år 1998 utfördes 30 647 aborter i Sverige, varav tonårsaborterna stod för 4 471, vilket totalt sett är en minskning jämfört med tidigare år, och det lägsta antal aborter som registrerats något enskilt år sedan den nuvarande abortlagen infördes. Minskningen per 1 000 kvinnor (aborttalet) är hela 2 procent. Tonårsaborterna har dock inte minskat utan ökat med 2 procent, där de yngsta tonåringarna står för ökningen. Sedan medicinsk abort introducerades år 1992, har användandet av denna metod ökat kraftigt varje år. Nästan var tredje abort som utförs sker med medicinsk metod. Aborttalet per 1 000 kvinnor mellan 15-44 år under 1998 är 18,1. Antalet tonårsaborter 1998 beräknas till 4 471. Totala andelen aborter som utfördes med medicinsk metod i graviditetens första trimester är 31,6 procent, och av andelen tonårsaborter 24,3 procent.⁵³

Det är glädjande att se att antalet utförda aborter tenderar att minska. Det är dock oerhört viktigt att samhället verkligen satsar rejält på abortförebyggande åtgärder för att kunna minska antalet oönskade graviditeter. Framför allt måste den ökande andelen tonårsaborter tas på allvar. Ett enkelt överslag för hur många aborter som faktiskt utförs kan göras om aborttalet 30 000 divideras med 260, antalet vardagar under ett år.

⁵⁰ SOSFS 1989:6, s 10

⁵¹ SOSFS 1989:6, s 3

⁵² Statistik Hälsa och sjukdomar 1998:4, Aborter i Sverige 1998 januari-december.

⁵³ Statistik Hälsa och sjukdomar 1998:4, Aborter i Sverige 1998 januari-december

Snittantalet aborter per dag blir då drygt 115, vilket knappast är en försumbar siffra.

5 Abortmetoder

Först och främst måste det klargöras vad som här fortsättningsvis menas med abort. Abort är ett begrepp med två olika innebörder. Abort innefattar såväl spontan abort, som framkallad abort. Spontan abort är detsamma som det vi i dagligt tal kallar missfall, medan framkallad abort innebär ett aktivt ingripande i syfte att avbryta graviditeten.⁵⁴

Abort i den betydelse det har i detta arbete betyder ett förtida medvetet avbrytande av havandeskapet, vilket dock inte ska förväxlas med de fall då det på grund av olika orsaker är nödvändigt att sätta igång förlossningsarbetet i förtid, exempelvis då barnet far illa i livmodern och åtgärden är nödvändig för att försöka rädda dess liv. Det bör påpekas att abort inte nödvändigtvis måste leda till att fostret dör. Vid sena aborter är det fullt möjligt att det foster som aborteras har hunnit utveckla tillräckliga livsfunktioner för att överleva om nödvändiga medicinska åtgärder vidtas. Men å andra sidan är ju oftast syftet med en abort att fostret inte ska överleva, dvs fostrets död är vad ingreppet förväntas leda till och därför vidtas inte några medicinska åtgärder för att hålla det vid liv. Det är detta avsiktliga dödande som gör abortetiska frågor så kontroversiella och termen abort kommer framöver att användas endast i betydelsen ett avsiktligt, förtida avbrytande av graviditeten som syftar till att medföra fostrets död.⁵⁵

De abortmetoder som används på sjukhus benämns som kliniska, men det finns även andra som kan användas av kvinnans själv och vissa av dessa betraktas inte sällan som preventivmedel. Exempel på metoder som används av kvinnan och som hindrar det befruktade ägget att implanteras är bl a spiral och p-piller, medan det så kallade dagen-efterpillret som intas efter samlag gör att det eventuellt befruktade ägget stöts bort. Det finns tre typer av kliniska abortmetoder. Det är metoder som går ut på att provocera fram ett missfall, metoder som mekaniskt avlägsnar fostret ur livmodern och slutligen kirurgiska metoder för att uppnå samma effekt.⁵⁶

Det så kallade 'dagen efter pillret', är egentligen ingen renodlad abortmetod utan en metod som används för att förhindra att graviditeten alls kommer till stånd. Dagen-efterpiller, eller akutpreventivmedel som det benämns ibland, används efter oskyddat samlag som genomförts vid tiden för ägglossning. Metoden kan också användas om den vanliga preventivmetoden misslyckats, exempelvis om kondomen gått sönder eller p-pillret har glömts, men erbjuds även efter våldtäkt. Ett befruktat ägg fäster inte i livmodern,

⁵⁴ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 18

⁵⁵ Munthe, C, s 20

⁵⁶ Munthe, C, s 36

implanteras inte, förrän tidigast en vecka efter samlaget och eventuellt ännu senare om spermier måste invänta ägglossningen. Dagen-efterpiller försämrar miljön i äggledare och livmoder och minskar spermernas rörelseförmåga och försvårar på så sätt både befruktningen och en eventuell implantation av befruktade ägg. Metoden går till så att två hormontabletter av p-pillertyp, innehållande hög dos av gestagen, intas inom 72 timmar, 3 dygn, efter oskyddat samlag. Tolv timmar senare intas ytterligare två tabletter och även den som normalt inte tål eller avråds från att använda p-pillertål den korta behandlingen. Behandlingen kan dock endast utföras en gång under samma menstruationscykel. Graviditetstest bör göras såväl före som tre veckor efter behandlingen för att utesluta pågående graviditet. Fördelen med metoden är att många kvinnor slipper genomgå en abort och nackdelen att illamående och kräkning är vanliga biverkningar. Vid kräkning måste ny dos omgående intas. Dagen-efterpiller är receptbelagda men utdelas kostnadsfritt hos barnmorska eller läkare på ungdomsmottagning eller mödravårdscentral, samt hos gynekolog och allmänläkare.⁵⁷

En typ av kliniska metoder är enstegsmetoder, där aborten sker i ett steg. Vanligast är vakuumaspiration varvid foster och moderkaka suges ut ur livmodern, en mindre praktiserad variant på samma tema är kurettage eller skrapning, då foster och moderkaka skrapas ut ur livmodern. Vid användandet av dessa abortmetoder trasas barnet sönder och kommer ut i bitar. I allmänhet avslutas denna typ av abortmetoder med en skrapning av livmodern. Den före detta blivande modern, kvinnan, kan i allmänhet åka hem samma dag som ingreppet utförts, och att få gå hem samma dag som ingreppet utförts är vad som menas när det sägs att ingreppet sker polikliniskt. Aborten kan ske antingen under narkos eller lokalbedövning och vilken av dessa bedövningsmetoder som ska användas får kvinnan oftast välja. Ingreppet medför i sig ingen smärta för kvinnan.⁵⁸ Vad beträffar fostret, så ges ingen speciell smärtlindring i syfte att lindra dess eventuella smärtupplevelse av aborten, utan det tros klara sig på den bedövning som ges åt kvinnan. Dessa båda metoder kan dock endast användas upp till och med den tolfte graviditetsveckan, en tredje enstegsmetod som kan användas i senare stadier är hysterotomi, vilket innebär att fostret avlägsnas med kejsarsnitt.⁵⁹

En tvåstegsmetod vars användning årligen ökat kraftigt är medicinsk abort som introducerades 1992. Tidigare kunde den endast komma ifråga om kvinnan hade fött barn, och metoden förutsätter att graviditeten ej har gått längre än nio veckor. Denna metod innebär att kvinnan först får äta abortframkallande medicin och två dagar senare åka till sjukhuset för att få

⁵⁷ Folkhälsoinstitutet, Preventivmedel för akut behov, s 1-2

⁵⁸ A, En skrift från Folkhälsoinstitutet om abort, s 12

⁵⁹ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 37

hormonbehandling som sätter igång sammandragningar i livmodern. Efter några timmar startar en blödning som oftast följs av ett missfall och kvinnan får därefter stanna kvar på sjukhuset för observation i 4-6 timmar efteråt.⁶⁰ Mifegynmetoden som den också kallas kan var ett alternativ även för unga flickor om de dels kommer tidigt i graviditeten, dels får information om hur en medicinsk abort går till. Tveksamheten som tidigare fanns för att använda denna metod på tonåringar, berodde på att den är smärtsam och tonåringar ofta är rädda för smärtor. Med Mifegynmetoden riskerar de att få gå hem med smärtor och blödningar, vilket kan bli en mycket obehaglig och påfrestande upplevelse. Medicinsk abort innebär dock få fysiska komplikationer, och kan vara ett alternativ för den som är mer rädd för en operation än själva smärtan.⁶¹

Det är dock vanligt att man efter tolfte graviditetsveckan övergår till tvåstegsmetoder vid klinisk abort. Efter trettonde graviditetsveckan utförs inte kirurgisk abort längre, på grund av risken för skador på livmodern, istället utförs aborten stegvis. Det finns några olika metoder, vilka dock går till på ungefärligen samma sätt. Två eller ibland tre steg används beroende på vilken klinik i landet man befinner sig på. Steg ett (vilket inte tillämpas överallt) är att livmoderhalsen mjukas upp för att kunna vidgas när fostret/barnet skall stötas ut. Steg två är att stimulera livmodern till att dra sig samman för att få barnet att stötas ut. Detta framkallas på hormonell väg genom att ge prostaglandiner. Det tredje och sista steget är att få moderkakan, placentan, att stötas ut, vilket kan ske under narkos efter förlossningen om den inte kommer spontant. Kvinnan får inte se sitt döda barn efter förlossningen, utan detta tas om hand av personalen på kliniken. Ingreppets förlopp är jämförbart med en normal förlossning, med den skillnaden att barnets död åsyftas och igångsättningen av förlossningsarbetet sker på kemisk väg vid abort. En tvåstegsmetod som också ofta används utförs medelst injicering av abortframkallande substans för att provocera fram ett missfall, som avslutas med en skrapning av livmodern för att få bort eventuella rester av moderkakan.^{62 63}

En sak som bör påpekas är att efter utgången av tolfte graviditetsveckan kan kvinnan inte längre få aborten utförd genom ett operativt ingrepp utan förlossningen måste istället sättas igång på konstgjord väg, och kvinnan får alltså föda fram barnet hon bär på vanligt sätt.

Slutligen finns det gamla, folkliga abortmetoder, vilka troligen inte längre praktiseras, åtminstone inte här hos oss i Sverige där abort är tillåten. Dessa

⁶⁰ A, En skrift från Folkhälsoinstitutet om abort, s 13

⁶¹ Wiksten-Alströmer, M, m fl, Gravid eller inte - så tas tonårsflickan om hand på ungdomsmottagningen, Abort bland unga kvinnor, s 39

⁶² Munthe, C, s 37

⁶³ A, En skrift från Folkhälsoinstitutet om abort, s 14

urgamla metoder går ut på samma sak, nämligen att provocera fram ett missfall genom användandet av diverse tekniker. I praktiken kunde tillvägagångssätten bestå av allt ifrån yttre våld mot buken eller hård fysisk ansträngning till intagandet av abortframkallande dekokter. Det finns kinesiska medicinska källor som vittnar om användandet av liknande metoder vilka sträcker sig ända tillbaka till 2700 år f.Kr.⁶⁴

5.1 Kommentarer

Abort har praktiserats av människan i nära 5000 år, men abortmetoderna har utvecklats och blivit allt säkrare med den medicinska vetenskapens framsteg. Kanske är det också denna utveckling som har bidragit till att nutidsmänniskan ofta tar så lätt på abortingreppet, kanske upplever vissa att en abort inte är mer märkvärdig som ingrepp betraktad än vad en blindtarmsoperation är.

Oavsett vilken inställning en person har till abort, det må vara för eller emot, så går det inte att blunda för det faktum att det faktiskt är en liten blivande människa som avlägsnas från livmodern i fosterstadiet. Detta avlägsnande, alltså själva aborten, kan utföras i olika stadier av fosterutvecklingen, men jag finner det oroväckande och märkligt att även om en abort utförs i ett sent skede av graviditeten så ges ingen smärtlindring eller annan form av lugnande behandling till fostret. Det får inte sluta sitt nyss påbörjade liv ens på det värdiga vis som man förlämnar en älskad hund eller katt, det vill säga ynnesten att smärtfritt och utan rädsla få somna in för alltid. I det relativt tidiga stadiet då fostret inte uppnått tolfte utvecklingsveckan går det dessutom alldeles utmärkt att gå in och suga ut det blivande barnet med vaccum. Barnet trasas givetvis sönder och kommer ut i bitar, och syftet med aborten uppnås ju i och med att barnet dör. Hur fostret avlider; om och i så fall vad det känner lämnas, som alltid i abortsammanhang, därhän. Kvinnan erbjuds att få ingreppet utfört under narkos eller lokalbedövning så hon känner ju givetvis ingen fysisk smärta under aborten. Det är dock ej vetenskapligt klarlagt hur mycket av bedövningsverkan, smärtlindring, som passerar över till fostret, och det faktum att risken att fostret lider inte är utesluten är också något som är viktigt att fundera över vid ställningstagandet i abortfrågan.

Abortförespråkaren må här hävda att barnet vid denna tidpunkt inte har utvecklats så mycket att det kan förnimma smärta eller rädsla, och att om så vore fallet så skulle man inte alls behöva bekymra sig så mycket över hur aborten utförs. Oavsett hur det förhåller sig med den saken så anser jag att abort är förkastligt. Skulle det dessutom vara så att barnet/fostret i detta

⁶⁴ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 37

utvecklingsstadie kan känna smärta och/eller rädsla så är det så förfärligt, att abortingreppet i så fall måste jämföras med tortyr.

Sena aborter, där en förlossning sätts igång på konstgjord väg, är om möjligt ännu värre för det ofödda barnet. Tiden mellan tolfte och artonde graviditetsveckan växer och utvecklas fostret/barnet snabbt och redan i vecka fjorton är det en fungerande organism, låt vara att det inte skulle överleva utanför livmodern. I vecka arton är barnet cirka 18 centimeter långt och väger ungefär 150 gram. Barnets kön kan ses vid ultraljud och omfödelskor har i allmänhet vid denna tidpunkt känt fosterrörelser i ett par veckors tid. Barnet är i princip färdigt och behöver bara tid i livmodern för att växa och mogna. Trots detta är det alltså tillåtet att göra abort, med den skillnaden att om graviditeten passerat tolfte veckan så får kvinnan föda fram det istället för att ett operativt ingrepp utförs.⁶⁵

Den enda metoden, av de tidigare presenterade abortmetoderna, som jag anser är acceptabel i moraliskt hänseende är den metod som egentligen inte utgör en faktisk abort, nämligen 'dagen-efterpillret'. Eftersom denna metod förhindrar implantationen av det befruktade ägget i livmodern kan graviditeten aldrig komma till stånd. Jag anser att graviditeten först kommer till stånd i och med att det befruktade ägget har implanterats i livmodern och så länge detta ej har skett har heller ingen graviditet erhållits. Det innebär att det inte heller är moraliskt felaktigt att använda 'dagen-efterpiller' och oönskade graviditeter behöver därför aldrig bli aktuella. Liknande funktion i preventivt hänseende har även spiral och p-piller, vilka också hindrar att implantation sker. Eftersom jag förespråkar användandet av preventiva åtgärder i syfte att förebygga oönskade graviditeter, så har jag heller inte något emot denna metod, som dessutom har fördelen att den kan användas efter våldtäkt och andra tillfällen då oönskade graviditeter riskeras.

⁶⁵ Kitzinger, S, Att vänta och föda barn, s 324

6 Olika positioner i abortfrågan

Det finns ett antal mer eller mindre kända traditionella inställningar till abort, vilka alla bör få komma fram för att gemene man lättare ska kunna ta ställning till abortproblematiken. Frågan är ju huruvida abort anses vara moraliskt rätt eller fel. Det finns fem redan vedertagna positioner och en som jag själv vill tillföra. De fem tidigare kända är den konservativa, den moderata, den liberala, den radikala och den extrema positionen och min egen variant har jag valt att kalla den ultrakonservativa positionen. De kommer alla att kort presenteras här nedan, med början i det antiabortförespråkande konservativa lägret.

6.1 Den ultrakonservativa positionen

Den ultrakonservativa positionen är ingen vedertagen tes, utan ett uttryck för min egen inställning. Jag har valt att kalla den ultrakonservativ därför att den går längre än den konservativa positionen såtillvida att jag anser att det är fel att moraliskt rättfärdiga en abort även för det fall det är nödvändigt att rädda kvinnans liv eller hälsa. Det är fel att godta en abort även i dessa undantagsfall därför att det enligt mitt förmenande inte går att gradera livet. Kvinnans liv är inte mer värt än det blivande barnets, men därmed är det inte sagt att man inte ska försöka rädda kvinnans liv. Vad jag menar är alltså att läkarvetenskapen måste göra allt vad som står i deras makt för att rädda både kvinnans och fostrets/barnets liv. Det finns enligt denna ultrakonservativa position inga fall och inga argument som kan rättfärdiga en abort. Abort, i den meningen att fostret offras för att rädda kvinnan, kan inte tillåtas, utan alla åtgärder för att rädda fostret måste vidtas. Abort är alltid moraliskt fel.

6.2 Den konservativa positionen

Den konservativa positionen ger uttryck för en konservativ tes som menar att abort aldrig kan rättfärdigas, utom möjligen i de fall då aborten är nödvändig för att rädda liv eller hälsa hos den gravida kvinnan. Abort är alltså i princip alltid fel utom i detta undantagsfall. Detta är hittills den mest restriktiva aborttesen som presenterats.⁶⁶

⁶⁶ Munthe, C, Livets slut i livets början s 24, 26

6.3 Den moderata positionen

Enligt den moderata tesen är abort mycket problematiskt och i princip fel, förutom i det fall som de konservativa hävdar, nödvändigt för att rädda kvinnans liv och hälsa. Dessutom kan det rättfärdigas i de fall då fostret är missbildat, resultatet av våldtäkt eller incest, eller utförs före en viss tidpunkt i fosterutvecklingen. Den moderata positionen går alltså längre än den konservativa, även om den principiellt sett anser att abort är fel i många av de fall då kvinnan önskar göra abort, men ej har saklig grund för detta.⁶⁷

6.4 Den liberala positionen

Den liberala tesen menar att aborter som utförs på frivillig väg av kompetent personal inte är fel. Den enda förutsättningen för denna liberala inställning är alltså att den havande kvinnan verkligen önskar att få en abort utförd och att denna i praktiken är möjlig att få utförd på ett kompetent och professionellt vis. Budskapet blir alltså att en abort utförd i enlighet med ovan nämnda förutsättningar inte är så moraliskt problematiskt som konservativa och moderata förespråkare hävdar.⁶⁸

6.5 Den radikala positionen

Den radikala positionen bygger vidare på den liberala tesen, dvs en frivillig och kompetent utförd abort är aldrig fel. Skillnaden mellan de bägge teserna är dock att den radikala inställningen går ett steg längre och även anser att det ibland kan vara fel av kvinnan att inte göra abort. Det finns alltså enligt den radikala tesen fall där kvinnan bör göra abort och där det således är fel att inte göra det.⁶⁹

6.6 Den extrema positionen

Den extrema positionen går ännu längre än den radikala. De moraliskt tillåtna aborterna är ej endast de som utförs på frivillig väg, utan kan även utsträckas till att utföras mot den gravida kvinnans vilja. Dock är det alltid en grundförutsättning att aborten i praktiken kan utföras på ett kompetent sätt, men trots detta är frivilligheten ingen nödvändig premiss.⁷⁰

⁶⁷ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 25, 26

⁶⁸ Munthe, C, s 25, 26

⁶⁹ Munthe, C, s 25, 26

⁷⁰ Munthe, C, s 25, 26

6.7 Kommentarer

Det finns fem vedertagna positioner, samt en här nyinförd tes angående den moraliska försvarbarheten av abort. Om man väljer att presentera dem med början i antiabortlägret är de som följer: den ultrakonservativa, den konservativa, den moderata, den liberala, den radikala och den extrema positionen. Den förstnämnda är min egen tes. De olika teserna ger uttryck för skilda uppfattningar om när en abort kan rättfärdigas moraliskt. Flertalet förutsätter dock att en viss grad av frivillighet föreligger, från den gravida kvinnans sida, för att aborten ska få genomföras. Endast de två ytterlighetsinriktningarna avviker från detta.

Den ultrakonservativa positionen, min egen tes, tillåter aldrig abort, hur gärna kvinnan än må önska att den utförs, medan den extrema positionen sträcker sig till att rättfärdiga att abort utförs även mot kvinnans uttryckliga vilja. Den enda gemensamma nämnaren för alla utom den ultrakonservativa, är att i den mån det faktiskt kan rättfärdigas att det sker en abort, så ska den åtminstone vara kompetent utförd.

7 Moralregler

”Moral är den hållning vi intar gentemot människor vi inte tål.”

Oscar Wilde

Moral är ett begrepp som, enligt ordlistan, kan föras med tre olika definitioner. För det första kan moral vara liktydigt med den uppfattning om rätt och orätt som styr vår värdering av handlingar. Denna uppfattning kan vara allmänt rådande eller individuell.

För det andra kan moral betecknas som en slags (kollektiv) andlig styrka som bl a kan tillgodogöras i en kampsituation. Denna form av moral kan emellanåt beskådas i medierna och som exempel kan nämnas militanta veganer, vilka säkerligen anser att de utför en moraliskt riktig handling när de släpper ut 5 000 minkar från en farm i protest mot handeln med, och användningen av, pälsar.

För det tredje kan moral även vara den djupare lärdom som kan erhållas från en berättelse av sedelärande slag. Moral i denna tappning kan ofta skönjas i många av de klassiska sagorna och berättelserna. Sagan om fiskaren och hans gumma är ett exempel på moral av detta slag.⁷¹

I denna skrift förekommer ordet moral ett flertal gånger framöver och det är vid varje tillfälle begreppet enligt den första definitionen som åsyftas. Med andra ord, fortsättningsvis menas med moral det som är objektivt rätt, ett uttryck för värdeobjektivism. Moralregler i äkta mening talar om vad som är objektivt rätt eller fel och bygger på att det finns absoluta värden. Individens, gruppens, eller samhällets uppfattning om vad som är rätt eller orätt, enkelt uttryckt vad andra tycker, är en sociologisk fråga. Det bör påtalas att det genomgående är ett uttryck för min egen åskådning, när det här i texten förekommer fraser där det talas om att något är moraliskt förkastligt och liknande. Jag vill inte ge sken av att det som enligt min mening är moraliskt förkastligt, är liktydigt med en allmänt rådande uppfattning, utan baserar sig helt och hållet på ett värdeobjektivistiskt moraliskt ställningstagande. Läsaren av denna skrift är givetvis välkommen att dela denna, min uppfattning.

Etik är ett ord som betecknar läran om (god) moral. Ett synonymt uttryck för etik är sedelära.⁷² Det finns etiska regler inom medicinen, kyrkan och även

⁷¹ Svensk ordbok, under *moral*

⁷² Svensk ordbok, under *etik*

inom vissa andra yrkesområden. God advokatsed kan ses som en form av etiska regler för hur en advokat bör handla i förhållande till sin klient eller motpart.

7.1 Vad menas med moralregler?

Det finns en fundamental skillnad mellan de regler som behöriga beslutsfattare har ställt upp, och de regler som utgörs av sammanfattade generaliseringar som beskriver varför vi bör handla på ett särskilt sätt. I allmänhet består centrala delar av ett rättssystem av den förra typen medan den senare utgörs av moralregler. Moralregler är regler för hur vi bör handla, av moraliska skäl, i vissa standardsituationer. De har oftast karaktär av hur vi bör handla, inte hur vi skall handla i en viss typsituation och ger därför utrymme för undantag om tillräckligt starka skäl finns. Det finns dock inte någon metaregel som talar om vilken princip som bör ges företräde när olika moralregler kommer i konflikt med varandra. Det finns två källor till moralregler; nämligen social sed och rationell argumentation, vilka i sin tur medför att det går att skilja mellan konventionell moral och konstruktiv moral.⁷³

7.1.1 Konventionell moral

Konventionell moral är den form av moral som vilar på social sed, och det utmärkande för den konventionella moralen är att den bygger på att människor inom en grupp gemenskap beaktar varandras intressen och välfärd men även på krav och förväntningar som ställs på solidaritet och lojalitet inom gruppen. Dubbelmoral föreligger när faktiskt beteende avviker från rådande uppfattning om vad som bör gälla. Den konventionella moralen kan också sägas vara 'oreflektad' därför att den i likhet med en tradition, ett språk eller en kulturell egenart inte ägnas någon eftertanke. Ofta kan konventionell moral inte skiljas från traditioner och kan ibland förtätas i institutioner med särskilda konstitutiva regler. Konventionell moral representerar lösningar på moraliska problem, vilka faktiskt kan vara omedvetna. Innehållet speglar inte sällan makthavarens intressen och den konventionella moralen kan jämföras med äldre tiders sedvanerätt, i betydelsen folkets rättssedvänja.⁷⁴

⁷³ Jareborg, N, Straffrättens ansvarslära, s 294

⁷⁴ Jareborg, N, s 294

7.1.2 Konstruktiv moral

Om den konventionella moralen kan ses som en sociologisk företeelse som bygger på social sed, så härrör den konstruktiva moralen från öppen, om än ej förutsättningslös, argumentation i moralfrågor. Konstruktiv moral strävar efter ett värdemässigt sammanhängande och logiskt konsistent innehåll, och det talas emellanåt om 'moralkoder'. Det finns dock inga heltäckande, med rättssystem jämförbara, moralsystem och heller ingen slutlig konstruktiv moral. Det går dock att jämföra konstruktiv moral med lex ferenda, så till vida att den konstruktiva moraliska argumentationen syftar, liksom vid de lege ferenda diskussion, till att hitta den lämpligaste eller bästa lösningen, och det finns ingen egentlig motsvarighet till lex lata på moralens område. Lite kryptiskt uttryckt kan sägas att vad som bör gälla är det som gäller. Om den konventionella moralen är den oreflekterade så är den konstruktiva moralen den reflekterade.⁷⁵

7.2 Kommentarer

Det kan tyckas att konventionell och konstruktiv moral ständigt är på kollisionskurs, men detta är aningen missvisande. Den konventionella moralen har dock, i förhållande till den konstruktiva, ett visst försprång och det beror till en del av 'rationalitetens paradox' som säger; "det är sällan rationellt att vara så rationell som man kan, eftersom man då inte skulle hinna göra något annat än att överväga vad man skall göra".⁷⁶

Sociala regler, vare sig det rör etikettsregler eller moralregler, syftar, genom sin funktion att skapa ordning och samordna beteenden, till att undanröja behovet av att göra bedömningar och fatta beslut. Det råder dessutom ett växelspel mellan konventionell och konstruktiv moral, där den konstruktiva moraliska argumentationen kan leda till förnyelse av den konventionella. Ingen konstruktiv moralisk argumentation kan förbise konventionell moral och de traditioner, kulturmönster och institutioner som förknippas med den. Även om den konventionella moralen har ett försprång, så har den konstruktiva moralen dock sista ordet i den inbördes relationen dem emellan. Varken den konventionella eller den konstruktiva moralen är dock bindande, och varje moralisk bedömning är provisorisk och kan aldrig bli slutgiltig till sin natur.⁷⁷

Den abortlag vi har idag tycks bygga på konventionell moral, såtillvida att den vilar på en socialt accepterad sed. Praktiserandet av abort är en vanligt

⁷⁵ Jareborg, N, s 294

⁷⁶ Jareborg, N, s 295

⁷⁷ Jareborg, N, s 295

förekommande, och sällan ifrågasatt, företeelse i Sverige. Den fortsatta diskussionen är dock ett allvarligt försök i konstruktiv riktning från författarens sida, alltså en argumentation som bygger på teorin om livets okränkbarhet. Målet för diskussionen är att visa, genom att föra en konstruktiv moralisk argumentation, att abort är moraliskt förkastligt.

8 Moralfilosofi och moralteori

8.1 Moraliska rättigheter

När det talas om rättigheter av olika slag så är det även här viktigt att göra en distinktion mellan juridiska och moraliska rättigheter. Juridiska rättigheter är den form av rättigheter som medborgarna i ett land åtnjuter inom ramen för det juridiska system som råder i landet i fråga. Vad som är en oskriven moralisk rättighet behöver inte ha förmånen av att dessutom vara en juridisk rättighet, på samma sätt som den juridiska lagfästa rättigheten kan vara moraliskt förkastlig.

Mänskliga rättigheter är exempel på en form av moraliska rättigheter som genom Europakonventionen för mänskliga rättigheter, blivit lagfäst. Rätten till liv så som den formuleras i Europakonventionens⁷⁸ Artikel 2, innebär att varje land som har ratificerat konventionen också har åtagit sig att skydda varje människas rätt till livet genom lag. Enligt svensk abortlagstiftning föreligger denna rätt till livet i princip inte alls, förrän arton veckor av graviditeten har passerat. Före denna tidsgräns är det en juridisk rättighet för varje kvinna att begära abort utan att ange skäl därtill. Efter arton veckors graviditet krävs tillstånd från Socialstyrelsen för att få tillstånd en abort, och det är först vid denna tidpunkt, då Socialstyrelsens nämnd har att ta ställning till om aborten får utföras eller ej, det förekommer moraliska överväganden. Skulle det faktum att det väntade barnets kön inte visade sig vara vad kvinnan hoppats på, utgöra den enda anledningen till att kvinnan vill ha en abort utförd i ett sent skede lämnas med största sannolikhet inget tillstånd från Socialstyrelsen till aborten. Synnerliga skäl erfordras för att få en sen abort utförd, och fel kön anses ej utgöra synnerliga skäl. Här har ett moraliskt övervägande gjorts. Det kan inte anses vara moraliskt rättfärdigt att ge tillstånd till en sen abort enbart därför att det väntade barnet, enligt föräldrarna, är av fel kön.

Vad som är juridiskt tillåtet enligt den svenska abortlagstiftningen kan inte, enligt mitt förmenande, rättfärdigas moraliskt och detta faktum står i öppen dag för varje abortmotståndare. Det väntade barnet har ju en moralisk rättighet att få fortsätta leva och därför kan det ifrågasättas om moraliska rättigheter överhuvud har definierats? Om så är fallet, varför överensstämmer inte juridiska rättigheter med moraliska?! Exempel på när juridiska och moraliska rättigheter anses vara en och samma sak, finner man i Islams heliga skrift Koranen. Vad Koranen stadgar är 'sharia', alltså vad folk och troende i dessa länder anser vara den moraliska lagen för hur människan ska leva, vilket visserligen endast ett fåtal muslimska länder

⁷⁸ Se bilaga för fullständig lagtext

bokstavligt följer, exempelvis Iran och gäller således inte för sekulariserade muslimska länder som Turkiet.

När abortfrågan debatteras på ett djupare plan är det oundvikligt att frågan om huruvida det är moraliskt rättfärdigat att döda ofödda barn dyker upp. För att besvara detta är det naturligtvis nödvändigt att göra ett moraliskt övervägande. När moralfrågor ventileras kan stor oenighet uppstå, men detta bevisar i sig inte att den enes moral är bättre än den andres, utan beror helt enkelt på att människors grundläggande moraliska värderingar bygger på fundamentalt olika åskådningar. Här nedan skall redogöras för tre skilda åskådningar av moralteori och dess filosofiska bakgrund, vilka ofta används som utgångspunkt för moralisk argumentation i det konkreta fallet. Det är dock sällan eller aldrig möjligt att placera in människor såsom renodlade anhängare av endast en av de presenterade teorierna, därför att innehållet i mer än en, eventuellt i alla tre teorierna kan appellera till den enskilde individen. Kontentan är att människors moraluppfattning i allmänhet bygger på fler än en av dessa teorier och detta förklarar varför såväl du som jag vid diskussion av moralfrågor kan märka hur svårt det är att veta vad vi egentligen tycker innerst inne, därför att vi, beroende på vilken teori vi för tillfället stödjer oss på, ställs inför en inre konflikt vid ställningstagandet till ett konkret fall.

För att någorlunda belysa upp problemet med lag och moral, kommer jag att redogöra för det filosofiska ursprunget och innehållet i de tre moralteoretiska åskådningarna. För att kunna hålla isär begreppen och förklara skillnaderna kommer de tre teorierna nedan, att presenteras i renodlad form. De filosofiska inriktningarna är pliktetiken, den naturrättsliga suum-läran och utilitarismens nyttofilosofi vilka har gett upphov till den pliktbaserade, den rättighetsbaserade och den målbaserade moralteorin. Först presenteras och kommenteras bakgrunden till varje teori, därefter presenteras den aktuella moralteorin och slutligen görs en jämförelse av utfallet mellan de olika moralteorierna när de applicerats på två konkreta fall. Alla angriper de problemet med lagar och moral och vare sig vi inser det eller ej, så ger våra lagar uttryck för dessa filosofiers åskådningar.

8.2 Pliktetiken - Kants kategoriska imperativ

Den tyske filosofen Immanuel Kant (1724-1804), var en av de första som förkunnade människovärdets totala oberoende av ras, nationalitet och samhällsställning och presenterade en systematisk framställning av etiken. Kant ansåg att varje människa skulle handla utifrån god vilja och menade att det inte går att tänka sig någonting i hela världen som utan inskränkning skulle kunna anses vara gott förutom en god vilja. Den goda viljan är inte god genom vad den uträttar eller får till stånd, utan enbart genom viljandet i

sig. Kant drog en klar skiljelinje mellan böjelser och en god vilja, och presenterade en idé om den rena viljans absoluta värde, där ingen nytta tas med i beräkningen av densamma. Den sanna bestämmelsen av den goda viljan är att frambringa en vilja som är god i sig själv och inte som medel i något som helst annat hänseende. Denna vilja är det högsta goda och betingelsen för allt annat. Den goda viljan som skall högakts i sig själv utan andra hänsyn innefattas i begreppet plikt.⁷⁹

Plikt innehåller begreppet god vilja, men med subjektiva inskränkningar och hinder, som lyfter fram den. Kant menar att det är lätt att avgöra om en pliktenlig handling har utförts av plikt eller i egoistiskt syfte. En pliktenlig handling kan utföras till följd av att subjektet har en omedelbar böjelse för den eller i egennyttigt syfte och då har den inte utförts av plikt. Exempelvis är det en plikt att bevara sitt liv, och de flesta människor har en omedelbar böjelse för detta, men att omsorgsfullt ägna sig åt bevarandet av livet har inget eget inre värde och ingen moralisk halt. Det visar visserligen att subjektet i fråga bevarar sitt liv pliktenligt, men dock inte att det utförs av plikt. Den som däremot exempelvis är tyngd av motgångar och hopplösa bekymmer och faktiskt har tröttnat på att leva, men ändå bevarar sitt liv av plikt, trots att han egentligen inget annat önskar än att dö, dennes maxim har moralisk halt.⁸⁰

Det är en plikt att göra gott varhelst man kan, och den som utan någon annan bevekelsegrund, t ex fåfänga eller egennytta, finner inre tillfredsställelse i att sprida glädje omkring sig och gläds över att andra är tillfreds, om det är dennes verk, handlar förvisso älskvärt och pliktenligt. Handlandet har dock inget sant sedligt värde, utan är jämställt med andra böjelser och även om det är allmännyttigt och berömvärt, förtjänar det inte högaktsning. Även denna maxim saknar sedlig halt, handlingen utförs nämligen inte av plikt utan av böjelse. Skulle denne människovän däremot själv vara nedtyngd av egna bekymmer och ha tappat allt intresse av andras nöd men likväl försöker göra andra gott, då och först då har handlingen ett moraliskt värde, eftersom den inte längre utförs av böjelse utan enbart av plikt. Det enda karaktärsvärde, som är moraliskt och utan jämförelse det högsta, besitter den som handlar för att göra gott enbart av plikt, och inte av böjelse.⁸¹

Det är en plikt, åtminstone indirekt, att trygga sin egen lycksalighet, därför att missnöje och otillfredsställelse kan leda till att man frestas att överträda plikterna. Människan har dock oftast en stark och innerlig böjelse för lycksalighet, oavsett plikten till densamma, och alla böjelser förenas i idén om just lycksalighet. Problemet med lycksalighet är dels att den medför ett

⁷⁹ Kant, I, Grundläggning av sedernas metafysik, s 20

⁸⁰ Kant, I, s 21

⁸¹ Kant, I, s 22

avbräck för vissa böjelser för att uppnås, dels att människan inte kan få en säker uppfattning om summan av tillfredsställelsen av alla böjelser under namnet lycksalighet. Som i alla andra fall återstår endast en lag, nämligen den att lycksaligheten ska befrämjas av plikt och inte av böjelse för att handlingen, som leder till lycksalighet, skall ha ett egentligt moraliskt värde.⁸²

Plikten och dess moraliska grundval kan sammanfattas som följer:

”En handling av plikt har sitt moraliska värde inte i den avsikt som skall uppnås genom den, utan i den maxim enligt vilken man beslutar sig för den, och är alltså inte beroende av handlingsföremålets verklighet utan endast av den viljandets princip enligt vilken handlingen utförts, oaktat alla begärsföremåls föremål.”⁸³

Kant menar att handlingar inte kan tilldelas något moraliskt och obetingat värde när avsikterna med handlingarna och deras verkningar är viljans ändamål och drivkraft. Detta värde ligger istället i viljans princip, oberoende av vilka syften som skall uppnås genom handlingen.⁸⁴

Slutsatsen som Kant drar av detta resonemang är att ”Plikten är en handlings nödvändighet av aktning för lagen.” Maximen som eftersträvas är alltså att lagen skall efterlevas även om den är till avbräck för alla subjektets böjelser. Det innebär att endast det som i egenskap av grund, men aldrig som egenskap av verkan, är förbundet med viljan kan vara föremål för aktning. En handling av plikt skall avskilja allt inflytande från böjelse och därmed varje föremål för viljan, och det enda återstående som kan bestämma viljan är lagen i objektivet hänseende och den rena aktningen för denna lag i subjektivt hänseende. Maximen är med andra ord viljandets subjektiva princip, och den praktiska lagen är viljandets objektiva princip. Enbart föreställningen om lagen i sig själv, och inte dess önskade verkan måste vara viljans bestämningsgrund, för att utgöra det utomordentligt goda som Kant betecknar som sedligt.⁸⁵

Vad är det för en lag, som är sådan att endast idén om den, utan att ta hänsyn till de verkningar den förväntas leda till, måste bestämma viljan för att den utan inskränkningar skall kunna kallas god? När man har berövat viljan alla dess sporrar som kan uppstå genom att lagen efterlevs, återstår bara handlingarnas allmänna lagbundenhet, och endast den skall tjäna viljan som princip. Det är den rena lagbundenheten som tjänar viljan som princip och måste göra så om inte plikten enbart skall vara en chimär. För att

⁸² Kant, I, Grundläggning av sedernas metafysik, s 23

⁸³ Kant, I, s 23-24

⁸⁴ Kant, I, s 24

⁸⁵ Kant, I, s 24-25

sammanfatta det hela :”Jag skall aldrig bete mig på ett annat sätt än att än att jag också kan önska att min maxim skall bli en allmän lag.”⁸⁶

Som exempel på varför man alltid ska bete sig så som man önskar att den allmänna lagen ger uttryck för, anför Kant att det kanske kan vara frestande att avlägga ett löfte som jag ej har för avsikt att hålla, om jag är i trångmål. Får jag lov att avlägga ett falskt löfte? Frågan kan ha olika betydelser, men om det kan ifrågasättas om det är klokt eller om det är pliktenligt att avlägga det falska löftet. Alla avvikelser från pliktens maxim är förvisso av ondo, men att avvika från den egna klokhetsmaximen kan ibland vara fördelaktigt åtminstone på kort sikt. Men svaret på frågan blir att för det fall att ett lögnaktigt löfte är pliktenligt så skulle jag också få nöja mig med att det gällde som allmän lag, för mig själv såväl som andra, och jag måste kunna säga till mig själv att det är helt i sin ordning att var och en avlägger ett osant löfte så snart denne befinner sig i trångmål som inte går att klara sig ur på annat vis. På så sätt blir jag, liksom var och en, medveten om att jag visserligen kan vilja lögnen, men inte en allmän lag som tillåter ljugandet. Enligt en sådan lag finns det nämligen inget löfte alls, och det vore endast fruktlöst att ge sken av en vilja avseende kommande handlingar eftersom andra ändå inte skulle tro på löftet och även återgälda med samma mynt, därför skulle maximen om ett lögnaktigt löfte förintna sig själv. För att veta vad som är sedligt gott behövs inget skarpsinne utan det är tillräckligt att fråga sig själv om man skulle vilja att den maxim man valt blir allmän lag? Om svaret blir nej, är maximen förkastlig och inte på grund av att den utgör en förestående nackdel för mig själv eller andra, utan därför att den som princip inte kan passa in i en presumtiv allmän lagstiftning.⁸⁷

Vad kan vi då säga om god vilja, jo att den vilja är god som inte kan vara ond och vars maximer aldrig strider mot sig själv om de görs till allmän lag, och detta är också viljans högsta lag. Handla därför alltid enligt den maxim vars allmänhet som lag du tillika kan vilja.⁸⁸

Moralitet är handlingarnas förhållande till viljans autonomi, alltså till den allmänna lagstiftningen genom dess maximer. Den handling är tillåten som är förenlig med viljans autonomi, och den vilja som överensstämmer med autonomins lagar är en helig, god vilja. En mindre god vilja är beroende av autonomins princip, alltså det moraliskt nödvändiga, med andra ord kallad förpliktelse. En handlings objektiva nödvändighet av förpliktelse kallas därmed plikt. Viljans autonomi innebär dess beskaffenhet att vara lag för sig själv, oavsett hur viljandets föremål är beskaffat, och autonomins princip är att välja så att maximerna för valet är inbegripna i allmän lag i samma

⁸⁶ Kant, I, Grundläggning av sedernas metafysik, s 25-26

⁸⁷ Kant, I, s 27

⁸⁸ Kant, I, s 63

viljande. Denna praktiska regel är ett imperativ, vilket innebär att varje förnuftig varelses vilja är bunden vid den av nödvändighet som ett villkor. Därför är autonomins princip den enda principen för moralen. Detta går också att visa genom att göra en analys av sedlighetens begrepp, för då finner man att dess princip måste vara ett kategoriskt imperativ vilket i sin tur påbjuder just en sådan autonomi.⁸⁹

8.2.1 Kommentar

Kants teorier om plikten får mig osökt att tänka på ett stycke i bibeln som ungefärligen stadgar att 'det du vill att människorna skola göra dig skall du ock göra dem'. Jag tycker att pliktetiken är ett bra moraliskt rättesnöre därför att den inte kräver några större förnuftsgåvor för att tillämpas, utan det räcker med att man gör den uppmärksam på dess egen princip. Vanligt sunt förnuft är tillräckligt för att veta vad som krävs för att vara vis, god och ärlig. Det handlande vilket jag som individ inte önskar att bli utsatt för, skall jag följaktligen inte heller utsätta andra människor för. Om pliktetiken aktualiseras i abortfrågan, blir det uppenbart att det är felaktigt att döda mänskliga foster. De flesta normalt funtade människor är benägna att bevara sina egna liv, och hade man ställt dem inför ett hypotetiskt val mellan att leva som de gör idag eller att få ha blivit aborterade på fosterstadiet, så skulle de sannolikt ha valt att få födas och leva. Det är åtminstone det utfall mitt eget val skulle fått, och därför menar jag att det är fel att låta döda ofödda individer därför att jag själv definitivt inte skulle velat gå miste om livet. Det är, med andra ord, en plikt att inte döda ofött liv.

8.3 Pliktbaserad moralteori

Pliktbaserad moralteori är en form av deontologi, pliktetik, som utgår ifrån antagandet av ett moraliskt ideal för människan vilket innehåller moraliska åtaganden, begränsningar och förbud. Detta moraliska idealtillstånd styr den pliktbaseade människans handlingar. De moraliska förbuden, begränsningarna och åtagandena kan inte överträdas utan att det sker på bekostnad av den moraliska integriteten hos överträdaren. Den som inte respekterar de regler som det moraliska idealet har satt upp, riskerar att bli moraliskt korrupt och ond. Ond som term används här som motsats till termen god. Den som bryter mot förbuden det ideala moralstillståndet förlorar sin egen goda moral.⁹⁰

Den pliktbaseade moralteorin tar alltså sikte direkt på individuella beslut och handlingar och värderar inte handlingar enbart med hänsyn till de

⁸⁹ Kant, I, Grundläggningen av sedernas metafysik, s 66-67

⁹⁰ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 96

konsekvenser som handlingarna i fråga medför, utan vad viktigare är utifrån den moraliska ideal som styr människans överväganden, val och handlande. Pliktbaserad moral kan ses som en form av moraliskt rättesnöre efter vilket man skall leva och handla, eller som en oskriven gräns för hur långt en människa kan gå i sitt beteende, handlande gentemot andra människor utan att för egen del bli ond. Dessa moraliska förbud kan vara, men behöver inte vara det, absoluta i den mening att inga andra konkurrerande moraliska avvägningar kan rättfärdiga att de överträds. Som ett exempel på denna åskådning kan nämnas den katolska trosövertygelsen att avsiktligt dödande av en oskyldig människa alltid är fel.

En annan vanligt förekommande icke-religiös övertygelse är att avsiktlig tortyr av en människa alltid är fel. De moraliska kategorierna i den pliktbaserade teorin är alltså inget annat än begränsningar för människans handlande, till vilka hon måste anpassa sig för att inte äventyra sin moraliska integritet.⁹¹

De moraliska påbuden i den pliktbaserade teorin kan vanligtvis härledas från en generell idé om förhållandet människor emellan men även från det moraliska kravet att det är andra människors karakteristika och vår relation till dem som ska styra och rättfärdiga hur vi behandlar dem. En person har ett direkt ansvar för hur denne medvetet och avsiktligt handlar gentemot andra personer, vilket är skilt från dennes ansvar för andra människors handlingar. Detta att varje individ har ett eget moraliskt ansvar för sitt handlande enligt den pliktbaserade teorin, gör att distinktionen mellan olika personer och hur de handlar är viktigare inom denna åskådning än vad den är för den målbaserade teorin där alla är utbytbara. Personer ses, av den pliktbaserade åskådningen, som agenter vilkas avsiktliga handlingar placerar dem i moraliskt signifikanta relationer med andra människor och för de flesta pliktbaserade åskådningar är, teoretiskt sett, avståndet från att döda människor ett fundamentalt moraliskt krav.⁹²

8.4 Naturrätten - läran om människans suum⁹³

Naturrettsläran utgår från principen att människorna från början levde i ett samhällslöst tillstånd, naturtillståndet. Det finns inga lagar stiftade av människor i naturtillståndet, ingen positiv rätt, utan istället gäller allmänna rättsprinciper som är grundade i förnuftet. Dessa principer kallas den naturliga lagen eller naturrätten. Inom naturrätten är grundprincipen att varje individ är suverän och har rätt till frihet, i naturtillståndet råder både frihet och jämlikhet. Naturens lag medför dock ej endast en rätt till frihet utan även rätt att avstå denna frihet, rätten att förplikta sig.⁹⁴

⁹¹ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 96

⁹² Brock, D W, s 97

⁹³ Suum = av latinets sitt, hans, hennes

⁹⁴ Strömberg, T, Rättsfilosofins historia i huvuddrag, s 24

En av förespråkarna för naturrettsläran var holländaren Hugo Grotius (1583-1645), vilken också brukar ses som folkrättens grundare. Den av Grotius författade naturrettsläran var uppdelad i naturrettens innehåll, naturrettens beskaffenhet och samhällsfördragets innehåll. Naturrettens innehåll, den så kallade naturliga rätten, *ius naturale*, var det sanna förnuftets bud. Det sanna förnuftets bud visar om en handling är moraliskt nödvändig eller förkastlig. Visar det sanna förnuftets bud att en handling är moraliskt nödvändig så är den också påbjuden, men är däremot handlingen förkastlig så är den följaktligen också förbjuden. Naturen har skapats av Gud, men den naturliga rätten är så oföränderlig att inte ens Gud kan ändra den.⁹⁵

Enligt naturrettens principer äger varje människa av naturen sitt liv, sin frihet, sin kropp, sina lemmar, sina handlingar, sin ära och sitt goda rykte. Allt detta innefattas av Grotius i begreppet 'suum'. I naturtillståndet där inga lagar är stiftade har människan rätt att tillgripa våld för att freda och åtnjuta sitt suum. Den som angriper/kränker en annan människas suum förlorar i och med angreppet sitt eget suum, då angriparen därmed ger den angripne rätt att använda så mycket våld som nöden kräver för att avvärja angreppet, även om detta skulle medföra att angriparen dödas. Detta suum som människan besitter kan även utvidgas så att det innefattar föremål utanför människan själv, nämligen genom ockupation av föremål som inte tillhör någon. Andra människor kan inte ta ifrån en människa hennes suum utan att handla orätt.⁹⁶

Engelsmannen John Locke (1632-1704) presenterade också en naturrettslära. Locke menade att alla människor är lika och fria enligt naturens lag, och i likhet med Grotius' suum presenterade Locke den motsvarande termen 'property'. Property var liktydigt med den egendomsrätt som varje människa har till sin egen person, sitt liv, sina lemmar, sin hälsa och sitt gods. Till en människas property har ingen annan än hon själv någon som helst rätt. Eftersom alla är lika, fria och oberoende så lär förnuftet oss att ingen får skada någon annans property: liv, frihet, hälsa eller egendom. Om naturtillståndets lagar överträds, m a o naturens lag, har var och en rätt att straffa den brottslige. Straffet ska utmätas så att vedergällning och avskräckning uppnås. Rätten till hälsa, liv, frihet och egendom var enligt Locke oförytterliga rättigheter, det gick aldrig att avsäga sig dessa rättigheter.⁹⁷

Oförytterliga rättigheter, till skillnad från de rättigheter som stiftats, skapats av människan och därmed också kan ändras av människan, är medfödda, omistliga och oföränderliga. Varje människa har dessa rättigheter oavsett kön, etniskt ursprung eller ålder. Karaktären av oförytterliga rättigheter är, enligt många filosofer, rättigheter som inte kan gå förlorade på något vis.

⁹⁵ Strömberg, T, s 26

⁹⁶ Strömberg, T, s 27

⁹⁷ Locke, J, Two Treatises of Government, s 117-127

Ska oförytterliga rättigheter beskrivas med Hohfelds termer kan de sägas innefatta både oförmåga och immunitet. Rättighetsinnehavaren är alltså oförmögen, saknar både frihet och kompetens att avhända sig sina rättigheter. Däremot har han både ett negativt anspråk på att ingen, och immunitet mot att någon annan, berövar honom rättigheterna.⁹⁸

8.4.1 Kommentar

Om suum-läran ska appliceras på abortfrågan så går det att se på saken från två håll. Antingen kan fostret anses vara en del av kvinnans kropp och omfattas av hennes suum eller så anses fostret vara en egen människa med rätt till sitt eget suum. Ser man fostret som en del av kvinnans kropp så måste följderna bli att fostret omfattas av kvinnans suum eller property om man så vill, och därmed borde kvinnan själv få besluta över fostrets fortsatta väl och ve. En abort kan då alltid rättfärdigas eftersom den inte kränker någon annans suum. Det skulle vara intressant att veta vad det sanna förnuftets bud egentligen har att säga om detta. Men antag att fostret inte ska räknas som en del av kvinnans kropp, då har fostret som individ rätt till sitt suum, och följdriktigt blir det inte tillåtet för kvinnan att abortera fostret eftersom hon i så fall kränker fostrets suum, och enligt suum-läran är denna kränkning straffbar.

Det framgår visserligen inte om suum-läran gör åtskillnad mellan födda och ofödda barn, men eftersom naturen inte ens kan ändras av Gud, instiftaren av den oföränderliga naturrätten, så måste jag sluta mig till att abort inte är tillåten därför att även ofött liv har rätt till sitt suum, om inte i enlighet med Guds bud så åtminstone enligt det sanna förnuftets bud. Detta påstående baserar jag på det faktum att fostret inte är en del av kvinnans kropp.

Enligt min mening är suum-läran ypperlig att använda som rättesnöre i abortfrågor. I dagens högteknologiska samhälle är det ingen konst att bevisa att kvinnan och fostret är två vitt skilda individer, även om fostret befinner sig inne i kvinnans kropp under graviditetens förlopp. Jag anser att den rätt till liv som suum-läran ger fostret också skyddar det mot den potentiella angriparen, nämligen kvinnan som önskar att få abortera fostret.

Suum-läran visar att rätten till liv är en moralisk rättighet, härledd från naturens lagar, och kan inte ändras ens av Gud. Eftersom naturtillståndet saknade organiserade samhällen, så går det dock inte att säga att det fanns en juridisk rättighet som garanterade varje människa sitt suum. I det samhällslösa naturtillståndet var det istället naturens, moralens och det

⁹⁸ Simmons, John, A., *Inalienable Rights & Locke's Treatises*, Philosophy & Public Affairs, s 177, samt Locke, J., *Two Treatises of Government*, s 117-127

sanna förnufts lagar som var rådande. Sålunda kom alltså suum-läran att garantera varje människa en moralisk rätt till sitt liv.

8.5 Rättighetsbaserad moralteori

Om den pliktbasade teorin kan sägas bygga på moraliska plikter, så bygger den rättighetsbasade teorin på antagandet att alla människor är garanterade vissa rättigheter. Inom de ramar som rättigheterna ger kan rättighetsinnehavaren för egen räkning, agera efter behag, till skillnad från den pliktbasade teorin vilken beskriver de begränsningar en person har att rätta sig efter. Rättigheter har alltså en annan funktion än plikter.⁹⁹

Rättigheterna specificerar de områden där det är orättfärdigt för utomstående, andra än rättighetsinnehavaren, att ingripa för att förhindra att rättighetsinnehavaren kommer i åtnjutande av sin rättighet. Vi kan efter eget huvud själva välja om vi vill åtnjuta våra rättigheter eller ej.

Rättighetsbaserad teori poängterar synen på att människan är kapabel att ha en avsikt, planera för att kunna genomföra vad som avsetts, välja mellan olika alternativ som kan uppfylla vad som planerats och agera i enlighet med vad som valts. Utnyttjandet av denna förmåga skyddas av rättigheterna, den mänskliga förmågan till att autonomt företa sig något oavsett om detta leder till att mål som ansetts värdefulla uppnås eller ej. Både pliktbasade och rättighetsbasade teorier tar i motsats till målbaserade teorier, huvudsakligt sikte på individuellt handlande. Den pliktbasade avser dock att begränsa individens valmöjligheter när denne står inför ett handlande, medan den rättighetsbasade istället fokuserar på det fria valet.¹⁰⁰

8.6 Rättspositivismen - utilitarismens nyttoprincip

För rättspositivisten sammanfaller inte rätt och moral. Ett rättssystem kan användas för såväl goda som dåliga ändamål, för att skipa rättvisa eller avliva ofödda barn. Att gällande rätt är skild från, och är något annat än, moralen är rättspositivismens främsta tes. Juridiska rättigheter och förpliktelser är alltså inte ett speciellt slags moraliska rättigheter och förpliktelser utan något helt annat, menar rättspositivisterna. Det innebär dock inte att positivisterna förnekar moralens betydelse, och ej heller förnekas att moralen påverkar rättsreglernas innehåll. Utilitarismens¹⁰¹, nyttofilosofins, upphovsman engelsmannen Jeremy Bentham (1748-1832)

⁹⁹ Brock, D W, s 97

¹⁰⁰ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 97

¹⁰¹ Utilitarism, från latinets utilitas = nytta

försökte själv genom moralisk kritik av rättsreglerna få till stånd en ändring av dem.¹⁰² Bentham menade att varken naturrätten och de naturliga rättigheterna som förespråkades av naturrättsanhängarna i själva verket kunde ge vägledning i moraliska eller politiska frågor eftersom de inte gick att påvisa vad dessa rättigheter och rättsregler egentligen är. Efter att ha vederlagt naturrätten som vägledare i moraliska frågor, presenterade Bentham istället nyttoprincipen, utilitarismen, som det enda riktiga rättesnöret efter vilket människan bör leva och lagstifta.. Nyttoprincipen innebar att det handlande som ledde till största möjliga lycka/välfärd för störst antal människor var det enda rätta. Ett maximerande av lyckan/välfärden var det enda rimliga skälet för att rättfärdiga en rättsregel. Att rättsreglerna legitimerade redan existerande naturliga rättigheter avfärdade Bentham och menade att detta tänkesätt dessutom var farligt, då det avledde människornas uppmärksamhet från vad som var den viktigaste frågan, nämligen frågan om vilka konsekvenser en regel fick för välfärden. Endast den regel som maximerade den totala nyttan, lyckan för störst antal individer var en riktig och rättfärdigad regel. Vad rättspositivisterna menar är att det faktum att en regel är juridiskt gällande inte gör den till rätt och riktig och därför ligger heller ingen moralisk innebörd i gällande rätt.¹⁰³ Utilitaristiska teorier syftar till att åstadkomma ökad välfärd, i så mån att den handling/regel som leder till största nettoöverskott av lycka/välfärd ska väljas. Moralen i utilitarismen bygger alltså ytterst på att lyckan ska maximeras. Detta innebär i sin tur att hur lyckan/välfärden fördelas bland individerna i samhället är oväsentligt för utilitaristen. Eftersom moralen grundas på en enda högsta princip, har de värden som andra teoretiska filosofier värnar om, t ex rätten till liv, frihet, jämlikhet m fl, betydelse endast så långt de inverkar på maximeringen av lyckan/välfärden.¹⁰⁴

Utilitarismen kan dock sägas innefatta respekt för människor på så vis att konsekvenserna av ett handlande, dvs lycko-/välfärdskonsekvenserna tar hänsyn till allas intressen. Visserligen kan handlingen ifråga innebära att en eller flera enskilda individers intressen träds för när, men det beror på att konsekvenserna av handlandet totalt sett maximerar lyckan/välfärden för alla och därför har dessa enskilda individers intressen fått vika.¹⁰⁵

Exempelvis kan man tänka sig att en livbåt tillhörig ett sjunkande skepp rymmer tio personer av normalstorlek. På det sjunkande skeppet väntar tolv personer som alla önskar att få plats i livbåten. Två av personerna är barn som tillsammans inte tar upp mer plats än en person av normalstorlek, och en av personerna är en extremt överviktig man som ensam tar upp två platser. Låter vi den fete mannen offras så får elva personer plats i livbåten då barnen tillåts dela en plats i livbåten. Maximering av lyckan antas uppnås

¹⁰² Simmonds, N E, Juridiska principfrågor, s 85

¹⁰³ Simmonds, s 20, 21, 22

¹⁰⁴ Simmonds, s 26, 27

¹⁰⁵ Simmonds, s 36

när maximalt antal personer räddas. Alltså största möjliga lycka då elva utav tolv personer räddas. Detta är utilitaristens favoritscenario. Skulle vi å andra sidan låta den fete mannen följa med i båten och ta upp två platser så återstår endast åtta platser i livbåten. Väljer vi att låta barnen dela plats igen kan ytterligare nio människor räddas alltså totalt tio. Jämfört med att lämna kvar den överviktige som tar upp två platser är detta dock en förlust för den totala lyckan, om det med denna menas det mått av lycka som erhålls av att ett maximalt antal individer tillåts följa med i livbåten.

8.6.1 Kommentarer

Ovanstående exempel är en grov generalisering av nyttoprincipen. Det kan ju tänkas att exemplet modifieras på allehanda sätt. Den överviktige kanske lovar att donera sin enorma förmögenhet till U-hjälp om han får följa med i livbåten. Då kanske det blir värt att offra två, eventuellt tre personer eftersom välfärden för ett stort antal fattiga ökas. Det är alltid den slutliga maximeringen av nyttan som räknas. Denna är dock beroende av flera faktorer, varför teorin kan sägas falla på oförutsägbarheten. Det går ju aldrig med säkerhet att förutsäga hur utfallet blir om en alternativ handling väljs. Jämförelsen mellan olika handlingsalternativs utfall är ju praktiskt ogenomförbar och endast hypotetisk. Hursomhelst så går det i alla fall att applicera den utilitaristiska teorin på abortlagen.

Fostret och den gravida kvinnan har konkurrerande intressen. Det kan sägas ligga i fostrets intresse att få lov att stanna kvar i kvinnans livmoder till fullgången tid och därefter födas. Kvinnan å sin sida har ett intresse av att inte låta fostret stanna kvar i hennes kropp för att sedermera födas. Oavsett vilka bakomliggande motiv kvinnan har till att abortera fostret, kan hennes intresse i allmänhet sägas väga tyngre än fostrets. Varför detta? Jo, därför att om barnet får födas blir kvinnans lycka/välfärd minskad och hennes olycka tar ut barnets lycka av att få bli fött, varför resultatet blir plus, minus, noll. Den sammanlagda lyckan/välfärden blir alltså inte större om barnet får födas. Skulle däremot fostret aborteras så blir kvinnans lycka/välfärd hypotetiskt sett större än om hon tvingas föda ett barn, och fostrets potentiella lycka/välfärd kan knappast räknas in eftersom dess liv utsläcks. Den som inte finns kan inte känna lycka eller olycka varför kvinnans intresse ur utilitaristisk synvinkel får ges företräde framför fostrets. Detta utfall gäller dock om och endast om den lycka/välfärd som skall avses att maximeras gäller lyckan att födas kontra lyckan att slippa föda. Å andra sidan kan man tänka sig att utilitaristen skulle anse att ju fler människor som föds, desto bättre under förutsättning att deras liv innehåller mer lycka än olycka. Det avgörande skulle då bli vilket liv barnet föds till. Mot detta kan dock anföras att även de som föds önskade och älskade och får en trygg uppväxt kan hamna fel och bli olyckliga samtidigt som oönskade barn kan bli såväl framgångsrika som lyckliga. Om detta kan man inget veta på

förhand och därmed faller utilitarismen. Skulle andra premisser läggas till så förändras alltså slutresultatet. I abortlagen har det dock hänsyn tagits enbart till kvinnan och hennes intresse, varför andra scenarion än ovan angivna har utelämnats.

Nu är dock fallet att jag inte bekänner mig till utilitarismen, och inte heller anser att den är hållbar som teori. Detta till stor del beroende på att det aldrig går att förutsäga vad som faktiskt maximerar välfärden, eftersom det sannolika utfall av konsekvenser som en viss handling eller regel bygger på aldrig kan garanteras. Fostret som blev aborterat hade kanske om det fått leva uppfunnit något betydelsefullt som gjorde miljontals människor rika och lyckliga, varför aborten inte blir nyttofilosofiskt berättigad. I ett annat scenario får barnet födas och visar sig bli en karismatisk kärnvapenterrorist som uppsåtligt förstör en av våra kontinenter och gör miljontals människor hemlösa och strålskadade. Om detta kan vi inget veta på förhand. Teorin är en sak, praktiken en annan och i detta fallet handlade det om att applicera teorin på praktiken. Slutsatsen får bli att även om dagens abortlagstiftning kan rättfärdigas utifrån nyttoprincipen, så innebär det inte att den därför automatiskt kan rättfärdigas moraliskt. Moralen är ju trots allt skild från juridiken enligt utilitaristerna. En juridisk rättighet som rätten till abort enligt svensk lagstiftning behöver alltså inte vara moraliskt rättfärdigad ens i utilitaristens ögon, men det får inte förbises att den moraliska grundvalen var att maximera lyckan/välfärden.

8.7 Målbaserad moralteori

Den målbaserade moralteorin, termen myntad av Ronald Dworkin, är samma sak som utilitarism. Moralen är baserad på producerandet och maximerandet av nytta, välfärd, lycka, tillfredsställelse av preferenser för människorna. Mänskliga handlingar värderas moraliskt utifrån deras tendens att förverkliga denna nytta. Vid valet och värderande av olika alternativa handlingar för att uppnå ett visst mål är det den handling, jämfört med de övriga, som maximerar nyttan på bästa sätt totalt sett, som också är den moraliskt riktiga. Målet ska uppnås på så sätt att nyttan maximeras och handlingen som leder till detta är den moraliskt riktiga. Det viktiga är inte vem eller vilka som producerar den maximerade nyttan, och ej heller vem eller vilka som drar fördel av den, det huvudsakliga i målinriktad moralteori är att nyttan totalt sett maximeras. I detta resonemang har individen inget värde i sig som individ betraktad, utan är endast ett objekt, en producent, mottagare eller bärare av nyttan, och var och en är enligt denna åskådning fullt utbytbara. Det är helt i sin ordning enligt detta synsätt att offra en för de många för att uppnå ett visst mål, om nyttan därigenom maximeras. Det är

till och med moraliskt förkastligt att underlåta att göra så, därför att underlåtenheten medför att nyttan inte maximeras.¹⁰⁶

För att förklara det hela på ett enkelt sätt; någon eller några vill uppnå något, har ett mål, och den handling som leder till att detta mål förverkligas samtidigt som nyttan totalt sett, för en, några eller alla, blir som störst är den enda moraliskt rättfärdigade handlingen. Moraliskt rättfärdigad är bara den handling som leder till att målet uppnås med maximerad nytta. Alla alternativa handlingar blir därmed moraliskt förkastliga, eftersom nyttans maximering är den grundval på vilken moralen vilar.

Dödandet av en människa blir i konsekvens av detta moraliskt rättfärdigat om och endast om dödandet medför att det önskade målet uppnås med bibehållen maximering av nyttan. Dödandet värderas moraliskt utifrån hur det påverkar nyttans maximerande när åsyftas mål ska uppnås.¹⁰⁷

8.8 Jämförelse och summering

Innan en jämförelse mellan de tre presenterade moralteorierna görs, upprepas deras huvudsakliga syfte i korthet. Det bör påpekas att det naturligtvis är en grovt generaliserad bild som ges av var och en av dem. Mitt syfte är att läsaren ska förstå innebörden och se skillnaderna dem emellan.

Målbaserad teori befattar sig med produktion av värdefulla upplevelser. Den pliktbaserade teorin syftar till att få mänskligt handlande att överensstämma med antagna moraliska begränsningar och förbud, för att undvika att den som handlar äventyrar sin moraliska integritet. Slutligen sysselsätter sig den rättighetsbaserade teorin med att åtnjuta och bevara, moraliska rättigheter och det fria val som de skyddar.¹⁰⁸

För att ge ett perspektiv på hur de olika teorierna fungerar i praktiken, kommer jag att presentera två konkreta fall och applicera alla teorierna på bägge. Utgångspunkten är ett förutsatt antagande om att dödande av människor är moraliskt fel, men de olika teorierna skiljer sig åt vad beträffar varför det är fel och när det är fel.

¹⁰⁶ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 95

¹⁰⁷ Brock, D W, s 96

¹⁰⁸ Brock, D W, s 97

Fall A

Persson har en obotlig, dödlig sjukdom som helt och hållet hindrar honom från att leva ett normalt liv och orsakar honom avsevärd om än inte outhärdlig smärta och lidande. Han väntas avlida inom ett år och har varken familj eller vänner som bryr sig om honom. Persson kräver uttryckligen att allting som kan skall göras för att hålla honom vid liv så länge som möjligt, trots att hans behandling är extremt dyr och tär på medicinska resurser. På grund av särskilda omständigheter i Perssons situation är det, om han dödas nu, sannolikt att ny medicinsk kunskap kan erhållas, vilken kan möjliggöra en sänkning av lidandet för andra patienter i samma situation.¹⁰⁹

Fall B

Svensson har en obotlig, dödlig cancer som helt och hållet hindrar honom från att leva ett normalt liv och orsakar honom avsevärd om än inte outhärdlig smärta och lidande. Han väntas avlida inom ett år, och erhåller dyr medicin, dock inte dyrare än att hans familj har råd att betala. Svensson är en rationell man vid sina sinnens fulla bruk och han har tänkt länge och allvarligt på sin situation och beslutat att han vill dö därför att livet är inte värt att levas i hans nuvarande tillstånd. Han är oförmögen, att själv orsaka sin död och begär att någon annan ska utföra detta. För att han ska avlida måste någon vidta åtgärder för att döda honom.¹¹⁰

Fall A

Den målbaserade teorin, där maximerad nytta eftersträvas, skulle inte ha något att invända mot att Persson i fall A dödades. Eftersom hans död skulle leda till att många andras lidande i framtiden kan lindras, är nyttovinsten större än förlusten av Persson. Ett fall där en kan offras för fleras skull. Tanken att det kan förekomma fall i verkliga livet där allas nytta kan maximeras av att en dödas är heller inte omöjlig.¹¹¹ En nutida parallell kan dras till kriget i forna Jugoslavien. Om undanröjandet av Milosevic sannolikt skulle leda till att flertalet av de landsflyktiga kosovoalbanerna kunde återvända hem och leva i fred därefter, skulle dödandet av Milosevic enligt målteorin uppvägas av alla kosovoalbaners nytta. Om den totala nyttan däremot inte skulle maximeras, genom att Milosevic dödas, är givetvis dödandet felaktigt.

¹⁰⁹ Brock, D W, s 98 (Exemplet är något modifierat av undertecknad)

¹¹⁰ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 98 (Exemplet är något modifierat av undertecknad)

¹¹¹ Brock, D W, s 98

Både den plikt- och rättighetsbaserade teorin skulle anse att dödandet av Persson är felaktigt. Pliktteorin säger att det är felaktigt därför att det skulle överträda läkarens plikt att inte döda och därmed fördärva hans moraliska integritet. Fel att döda Persson är det även enligt rättighetsteorin, därför att Persson har en moralisk rättighet att inte bli dödad vilken han varken har av sagt sig, förverkat eller underlåtit att hävda.¹¹²

Fall B

Svenssonfallet klargör skillnaderna mellan plikt- och rättighetsbaserad teori. Vad beträffar rättigheterna, så har Svensson av sagt sig sin rättighet att inte bli dödad genom att uttryckligen be sin läkare att döda honom och därför är det enligt rättighetsteorin moraliskt sett tillåtet för läkaren att ta Svensson av daga och inte heller har Svenssons rättigheter kränkts om läkaren gör som han blivit ombedd.

Pliktteorin å andra sidan medger inte att läkaren dödar Svensson eftersom läkarens moraliska plikt att inte döda ej påverkas av Svenssons uttryckliga önskan. Läkaren kan ju enligt pliktteorin inte undvika att själv bli moraliskt ond om han utför dödandet och han har därför en moralisk plikt att neka att utföra dödandet.¹¹³

Målteorin säger inte så mycket om Svenssons fall, men maximeras nyttan av att Svensson dödas är det också moraliskt riktigt att döda honom, skulle inte så vara fallet så är det inte heller sanktionerat av målteorin.

Det tål att upprepas att det troligen inte finns någon människa som fullständigt bekänner sig till endera av moralteorierna. Sällan består vår moraliska ståndpunkt av en renodlad form av någon av ovan presenterade teorier och även den som tycker sig höra mer till ett av lägren kan troligtvis finna att det, vid ställningstagandet till svåra moralfrågor, kan uppstå en intrapersonell meningsskiljaktighet, dvs individen blir oense med sig själv om vad han egentligen tycker. Generellt sett kan den moraliska övertygelsen ofta sakna koherens även om det går att ta ställning i det enskilda fallet. Detta fenomen beror på att de flesta människors moraliska synsätt består av en komplex blandning av alla tre åskådningarna. Det är också förklaringen till varför det vid diskussion av moralfrågor av skiftande slag kan vara frestande att luta sig mer på den ena teorin i en fråga, för att i en annan fråga söka vägledning hos en av de andra teorierna.¹¹⁴

¹¹² Brock, D W, s 98

¹¹³ Brock, D W, Moral Rights and Permissible Killing, s 98

¹¹⁴ Brock, D W, s 98

Oavsett vilken av dessa moraliska åskådningar en individ bygger sitt resonemang på så är frågan om vilken av dem som är rätt eller fel omöjlig att besvara. Eftersom var och en tar avstamp i sin egen teori kommer resultatet att sluta i ett cirkelresonemang, om inte förespråkarna för varje teori kan precisera varför de i moraliskt hänseende är anhängare av just sin teori, men även detta tenderar att gå runt i cirklar och dessutom är människors moraluppfattning oftast bestående av en blandning av de tre teorierna. Så frågan om det finns ett enda moraliskt rätta får tillsvidare läggas åt sidan, det hindrar dock inte att jag framöver kommer att försöka påverka läsaren genom att presentera min egen moralfilosofi.

8.9 Moralteoriernas förhållande till abortlagen

Då detta arbete fokuserar på abortens moraliska rättfärdigande och dess förhållande till vår svenska abortlag¹¹⁵, så är en jämförelse mellan teoriernas innehåll och abortlagens utformning på sin plats. Jag har valt att börja med att se på den rättighetsbaserade teorin där det är förutsatt att alla människor har moraliska rättigheter. När det gäller kvinnan och hennes möjlighet till abort av det väntade barnet kan vi vid närmare betraktelse se att kvinnans intresse av att inte föda alltid väger tyngre än fostrets intresse av att få leva och födas, åtminstone före utgången av graviditetens artonde vecka. Före denna tidpunkt har fostret ingen rättighet att få födas varför vi genast kan vederlägga att den rättighetsbaserade teorin har inverkat på utformningen av abortlagen. Ofödda foster har inga rättigheter alls enligt den svenska abortlagen i dess nuvarande utformning. Före graviditetens 28:e vecka betecknas de inte ens som barn och frågan är om de då kan anses vara människor i lagens mening. Denna diskussion, om fostret är en människa eller ej, kommer att avhandlas i ett senare avsnitt, varför den för tillfället lämnas därhän. Det är tillräckligt för ögonblicket att kunna konstatera att ofödda foster, åtminstone före graviditetens artonde vecka, i princip saknar juridiska rättigheter¹¹⁶.

Inte heller den pliktbaserade teorin ger sken av att ha inverkat på abortlagstiftningens utformning, eftersom det i vårt land årligen utförs omkring 30 000 aborter av legitimerade läkare. Det kan därför uteslutas att det för läkare finns skrivna etiska riktlinjer som moraliskt förbjuder allt avsiktligt dödande av, åtminstone ofödda, människor. Men å andra sidan är ju eutanasi inte tillåtet, så där har pliktteorin fått genomslag. Frågan är om det avsiktliga dödandet som en abort innebär, inte är moraliskt förbjudet därför att de ofödda inte definieras som barn, och därmed heller inte räknas som människor? I annat fall är pliktetiken inte koherent för läkarkåren, eftersom avsiktligt dödande av människor alltid är fel, utom när

¹¹⁵ Se bilaga för fullständig lagtext, samt avsnitt om abortlagen för mer information.

¹¹⁶ Ofödda har visserligen ett visst mått av rättigheter, se avsnitt 11 om 'De ofödda barnens rätt' för mer information.

människorna i fråga är ofödda, för då är det moraliskt rättfärdigat att döda. Det får i alla fall anses vederlagt att pliktteorin lägger hinder i vägen för läkarkårens moraliska möjligheter att utföra aborter.

Griper vi oss så slutligen an den målbaserade teorin, där huvudsyftet är nyttomaximering och en individ under rätt omständigheter mycket väl kan offras för de mångas skull, så ser vi att kvinnans intresse och nytta har värderats högre än fostrets. Dagens abortlag ger enligt min mening ett starkt uttryck för utilitarismens princip, därför att fostret alltid offras för kvinnans skull oavsett orsak. En form av nyttomaximering där avhjälpandet av konsekvenserna av kvinnans bekvämlighet, olust inför föräldraskap eller helt enkelt slarv med preventivmedel legitimerar att handlingen abort utförs utan att den som utför ingreppet för den skull äventyrar sin moraliska integritet eller att fostrets rättigheter kränks.

9 Är fostret en människa?

Anhängarna av den konservativa inställningen till abort förbjuder dödandet av mänskliga foster, men vad är det egentligen de vill ha sagt när de säger att det är förbjudet att döda mänskliga foster? Vad är det som gör de mänskliga fostren så speciella, att det enligt den konservativa abortetiken är fel att döda dem? Är det mänskliga fostret en person eller ej? Kan ett mänskligt foster anses vara en människa?

9.1 Premisserna och problematiken

För att kunna ta tag i och utreda abortproblematiken har jag använt mig av den konservativa uppfattningens argument mot abort framställt som ett formellt argument och formulerat med nästan samma ordalydelse som presenteras i filosofen Peter Singers verk *Praktisk Etik*¹¹⁷. Den ändring jag har gjort är att lägga till ordet 'avsiktligt', inom parentes, två gånger, dels omedelbart före ordet 'dödande' i första premissen, dels före ordet 'döda' i slutsatsen. Att jag har använt mig av just denna formulering av premisserna beror på att jag baserar min argumentation och mitt ställningstagande i abortfrågan utifrån denna. Det felaktiga i att döda baseras i framställningen på avsiktligt dödande. I de följande avsnitten kommer denna formulering att återkomma i samma syfte som här, nämligen för att vederlägga de resonemang som leder till att avsiktligt dödande av en mänsklig varelse kan rättfärdigas i moraliskt hänseende. Det huvudsakliga syftet i detta avsnitt blir att fastställa att premiss (ii), som säger att 'Ett foster är en oskyldig mänsklig varelse', är sann.

Singer bygger sin argumentation på följande premisser:

- (i) Det är fel att (avsiktligt) döda en oskyldig mänsklig varelse.
- (ii) Ett mänskligt foster är en oskyldig mänsklig varelse.

(iii) Det är fel att (avsiktligt) döda ett mänskligt foster.¹¹⁸

Filosofen Peter Singer menar att det ligger en svaghet i det konservativa argumentet att det anses fel att döda en oskyldig mänsklig varelse. Svagheten ligger enligt Singer i att det på förhand är accepterat att mänskligt liv har en speciell status. Termen 'människa' har innebörden av två olika begrepp. Innebörden av begreppet 'människa' kan för det första vara att den som betecknas som människa tillhör arten *homo sapiens*. Den andra

¹¹⁷ Singer, P, *Praktisk Etik*, s 104

¹¹⁸ Singer, P, s 113

innebörden av begreppet innebär att den som är en människa också är en person.¹¹⁹

Termen 'människa' innefattar som nämnts ovan två olika begrepp, nämligen begreppet homo sapiens och begreppet person. Betydelsen av termen 'människa' anges i Svensk ordbok som en "samhällsbyggande och kulturskapande varelse med talförmåga och hög intelligens, biologiskt sett den mest avancerade djurarten; vanligen dock betraktad som en från djuren artskild varelse".¹²⁰

Termen 'homo sapiens' definieras i samma uppslagsverk uppdelat på 'homo' som betyder 'människa', vilket för övrigt är ett låneord från latinet, och 'sapiens' i betydelsen 'den kloka', vilket sammantaget ger betydelsen 'den kloka människan'. Homo sapiens är den vedertagna beteckningen på människan som art. Att det mänskliga fostret tillhör arten homo sapiens är ostridigt, därför att detta kan bevisas vetenskapligt på ett enkelt sätt genom att med hjälp av vävnad från fostret göra en DNA-analys. Därför ser jag ingen anledning att argumentera vidare om detta utan antar villkorslöst att ett mänskligt foster inryms under begreppet homo sapiens.¹²¹

Problemet som uppstår när man använder sig av personbegreppet är att vad som avses med ordet person måste definieras och det är här svårigheterna börjar. I Svensk ordbok definieras termen 'person' kort och gott som 'mänsklig varelse'. Semantiskt sett blir då i konsekvensens namn en person liktydigt med en mänsklig varelse och redan här stöter begreppet person på patrull eftersom det leder vidare till frågan huruvida det mänskliga fostret också är en mänsklig varelse. Kan det mänskliga fostret anses vara en mänsklig varelse så måste det även följa av den lexikaliska betydelsen att ett mänskligt foster som är en mänsklig varelse också är en person.¹²²

Är innebörden av att vara människa, bortsett från det förutsatta accepterandet av att det är en varelse tillhörande arten homo sapiens, liktydigt med att vara en person, så blir andra premissen med automatik falsk, för det fall att ett mänskligt foster inte räknas som person. Därför måste det först undersökas huruvida fostret är en person eller ej.

¹¹⁹ Singer, P, Praktisk Etik s 113

¹²⁰ Svensk ordbok under 'människa'

¹²¹ Svensk ordbok under 'homo sapiens'

¹²² Svensk ordbok under 'person'

9.2 Är fostret/det blivande barnet en person ?

Personargumentet är det argument som anhängare av den liberala positionen oftast använder sig av när de debatterar abortfrågan. Utgångspunkt för argumentationen är premissen att rätten till liv kan endast innehas av personer. Sätter man detta påstående tillsammans med uttalandet att foster inte är personer så borde följaktligen resultatet bli att foster inte har rätt till liv.¹²³

Problemet blir så mycket större när, vilket många tror, frågan ifall fostret är en person anses vara kärnfrågan i abortdebatten. Både anti- och proabortanhängare har argumenterat utifrån tidsgränser när fostret blir en person. Extrema abortförespråkare har menat att inte ens spädbarn kan anses vara personer, varför de hypotetiskt också kan avlivas utan det räknas som mord, medan å andra sidan de extrema abortmotståndarna tycker att redan det befruktade ägget såväl i legalt som moraliskt hänseende är en person.¹²⁴

Människan tillhör släktet homo sapiens, ett biologiskt begrepp, och för att veta vad det innebär att tillhöra detta släkte, går det relativt lätt att finna okontroversiella och bestämda kriterier för att besvara den frågan. Betydligt svårare blir det när frågan om det blivande barnet dessutom är en person ska besvaras. Begreppet person är nämligen inte endast ett biologiskt begrepp, utan är ett samlingsbegrepp som innefattar biologi, metafysik, etik och legalteori. Ingen av dessa discipliner har dock än så länge kunnat komma fram till en vedertagen och oomstridd mening om vad som innefattas i begreppet person. Det är dessutom knappast troligt att dessa discipliner någonsin kommer fram till ett samstämmigt personbegrepp, då de har kolliderande intresseinriktningar.¹²⁵

Ett annat kriterium, av formell juridisk natur, för vad som anses vara en person, är karakteristika för vad som utgör en konstitutionell person, ett slags medborgare, i den bemärkelse som övriga nu levande fysiska personer i Sverige är.¹²⁶ Svenska personer har personnummer, är registrerade vid Skattemyndighetens folkbokföringsenhet och har skyldighet att deklarerera för inkomst och förmögenhet samt åtnjuter de rättigheter som följer enligt svensk lagstiftning. Ett mänskligt foster har däremot i princip inga rättigheter alls före graviditetens artonde vecka och har inte heller tilldelats personnummer. Dessa fakta indikerar att ett foster åtminstone inte juridiskt sett är en person enligt vår lagstiftning.

¹²³ Munthe, C, Livets slut i livets början, s 219

¹²⁴ Garfield, J & Hennessey, P, Abortion, Moral and Legal Perspectives, s 3

¹²⁵ Garfield, J & Hennessey, P, s 3

¹²⁶ Dworkin, R, Freedom's Law, s 87

Om kriterierna för vad som är en person istället är liktydigt med en människa som är rationell, självmedveten och medveten och har en förmåga att förnimma, så kan inte fostret räknas som person. Mänskliga foster besitter inte dessa egenskaper på fosterstadiet. Är fostret på grund av avsaknad av dessa egenskaper inte en person, så blir abort tillåtet på grund av den betydelse som vi lägger i begreppet person, härlett från termen människa. Om förhållandet att ett foster inte är en person är tillräckligt för att rättfärdiga en abort, därför att fostret inte har samma rätt till liv som en person har, så blir konsekvensen av detta resonemang att inte heller ett nyfött barn har rätt till liv. Ett nyfött barn saknar också förmåga till rationellt tänkande, självmedvetenhet eller medvetenhet. De egenskaper som krävs för att räknas som person saknar även spädbarnet och följaktligen kan inte heller spädbarnet vara en person.¹²⁷

Mot Singers egenskapsbaserade definition av begreppet person kan invändas att för det fall att uppräknade egenskaper som rationellt tänkande och självmedvetenhet, m fl är avgörande för att få betecknas som person, så följer att hundratusentals människor som hittills har räknats som personer enligt denna definition inte längre skall tillhöra den kategorin. Som exempel på individer som inte besitter dessa erfordrade egenskaper kan nämnas; senildementa åldringar, allvarligt psykiskt störda och psykiskt sjuka individer, de flesta barn i lägre åldrar samt påverkade missbrukare, därför att de uppräknade kategorierna sällan eller aldrig har förmågan till rationellt tänkande eller självmedvetenhet. De kan ha haft, eller kommer eventuellt att så småningom erhålla dessa egenskaper, men det leder vidare till frågan om avsaknaden av vissa egenskaper också innebär att dessa individer inte längre är personer?

Jag anser att det är absurt att låta innebörden av det begrepp som Singer presenterar definiera termen person, därför att det vid strikt tillämpning av Singers personbegrepp skulle innebära att det endast blir ett mindre antal människor som kan betecknas som personer. Dessutom skapar det svårigheter, i samband med att godtagbara kriterier för vad som betecknas som rationellt tänkande måste definieras. Vilken grad av rationalitet kommer att erfordras för att erhålla personstatus? Måste alla övriga egenskaper vara för handen för att en individ ska få betecknas som person, eller kan någon egenskap utelämnas om övriga egenskaper väger upp? ”Han är så oerhört självmedveten att det uppväger att han är fullständigt irrationell?” Enligt detta synsätt skulle det vara omöjligt att uppnå personstatus direkt, eftersom rationellt tänkande, självmedvetande osv, inte är medfött, även om potentialen till rationellt tänkande är det, och följaktligen blir uppnåendet av personstatus en process, en gradvis utveckling, där vissa individer uppnår rätten att få betecknas som person

¹²⁷ Singer, P, Praktisk Etik, s 118

tidigare än andra samtidigt som ett stort antal individer sannolikt aldrig kommer dithän.

Det måste därför anses visat att de egenskaper som Peter Singer anför som väsentliga för att en individ skall få betecknas som person är ogiltiga och oanvändbara, bland annat därför att endast ett fåtal individer vid strikt tillämpning skulle förlänas detta epitet. Detta förhållandet beror till stor del på att erhållandet av dessa egenskaper inte sker över en natt utan utvecklas över tiden. Skulle Singers kriterier få råda, så erhöll och förlorade ett stort antal individer dagligen beteckningen person. Svårigheterna, med att dels bestämma vad som är minimikravet för att erhålla personstatus, dels utröna vem som matchar uppställda kriterier och kontrollera att dessa upprätthålls, skulle bli oöverstigliga. Detta är anledningen till att det inte går att använda Singers personkriterier i den fortsatta argumentationen om huruvida fostret är en person eller ej.

Begreppet och definitionen för vad som utgör en person har diskuterats länge och även om någon samstämmighet knappast kan uppnås, så kan åtminstone fyra olika positioner i frågan skönjas:

- a. För att kunna avgöra abortfrågan är det nödvändigt att komma fram till någon form av konsensus huruvida fostret är en person och om så är fallet, i så fall när dess utveckling till person tar sin början.
- b. Även om det kan anses att fostret är en person redan vid befruktningen, så har det ingen betydelse för abortfrågan. Abort kan vara moraliskt rättfärdigat även om fostret är en person.
- c. Huruvida fostret är en person eller ej är irrelevant för avgörandet om det ska ha ett rättsligt skydd. Omsorgen om fostrets hälsa skapar problem oavsett om det räknas som en person eller ej.
- d. Eftersom det är fullkomligt omöjligt att komma överrens om säkra kriterier för vad som är en person, då det inte går att presentera fullständiga och nödvändiga villkor detsamma, så måste frågan om vad som är en person ses som helt och hållet oväsentlig för att lösa abortproblematiken.¹²⁸

Den första och den sista av ovanstående positionen har diametralt motsatta uppfattningar om personbegreppets betydelse för abortfrågan. Position a menar att det är nödvändigt att reda ut personbegreppet en gång för alla för att kunna avgöra abortfrågan samtidigt som position b anser att personbegreppet inte går att definiera och därför är oväsentligt för abortfrågan. Position b är av uppfattningen att abort kan vara moraliskt rättfärdigat även om fostret anses vara en person, medan position c menar att fostret är i behov av rättsligt skydd för sin existens oavsett om det anses vara en person eller ej.

¹²⁸ Macklin, Ruth, Personhood and the Abortion Debate, s 86

9.3 Definition och begreppsanalys

För att försöka komma till rätta med problemet om det mänskliga fostret kan anses vara en person är det viktigt att försöka bena ut vad som innefattas i begreppet person.

En definition eller begreppsbenämning kan vara 'normativt utslagsgivande'.

Det innebär att det går att komma fram till vissa slutsatser om exempelvis rättsföljder av vissa rättsfakta. Definitionen ensam ger inga normer, men om definitionen i fråga återfinns i en befintlig regel, som

t ex ett lagrum så går det att dra vissa slutsatser om rättsföljder ur den.

Därtill förekommer även en annan form av definiering som kallas

'terminologidefinition', vilket enkelt uttryckt innebär att t ex en författare

anger hur ett visst uttryck genomgående kommer att användas av just honom

i en skrift. Terminologidefinition kan användas för olika syften som t ex för

att ungefärligen avgränsa ett behandlat ämnesområde, men även för att exakt ange vad som avses med definitionen utan att definitionen för den skull blir

normativt utslagsgivande. Avsikten med en normativt utslagsgivande

definition är att den får direkta följder för en rättsregels innehåll och måste

därför provas noga. En fullt acceptabel terminologidefinition kan samtidigt

vara oacceptabel som normativt utslagsgivande definition och vid

sammanblandning av de båda definitionerna kan det uppstå

begreppsjurisprudens.¹²⁹

I denna skrift förekommer uttrycken abort och foster. Uttrycket abort är

normativt utslagsgivande när det förekommer i lagtext, men enligt min

terminologidefinition i inledningen menas ett medvetet förtida avbrytande

av graviditeten som medför fostrets död. Den medicinska och juridiska

definitionen av begreppet foster innebär att fostret är äldre än åtta veckor

men yngre än 28 veckor. Efter denna tidpunkt definieras fostret istället som

barn. I detta arbete har jag terminologidefinierat termen 'foster' som barn

och vice versa oavsett tiden för graviditetens fortskridande.

Men nu härrör problematiken från definieringen av begreppet person. Om

det är normativt utslagsgivande att begreppet människa innefattar att en

levande varelse ska tillhöra arten homo sapiens och samtidigt vara en person

för att betraktas som människa, så måste det bestämmas exakt vad som

definieras som person. Detta låter sig dock inte göras i en handvändning.

Explicita definitioner har nämligen grundproblemet att oavsett hur noggrant

en definition formuleras, så kan definitionen i vissa fall vara för snäv och i

andra för vid. Även lagtolkare tenderar till att undvika att formulera

explicita definitioner. I denna skrift har jag därför använt

terminologidefinitionen för människa som uttryck för en varelse som tillhör

arten homo sapiens, oavsett vilket utvecklingsstadium denna varelse

befinner sig på, och medvetet valt att utelämna definitionen av person.

¹²⁹ Lindahl, L, m fl, Definitioner, begreppsanalys och mellanbegrepp i juridiken., s 37

Jag tycker att man skjuter över målet när personargumentet tillåts bli en semantisk fråga. Eftersom det inte går att uppnå någon enighet om innebörden av begreppet 'person' så anser jag att vi måste bortse från detta begrepp när vi talar om 'en mänsklig varelse', som anförts i premisserna i början av avsnittet. Det faktum att fostret saknar de förutsatta omtalade egenskaper, som erfordras för att vara en person, leder för övrigt inte till att aborten blir mindre klandervärd. Därför menar jag att det är fullt tillräckligt att som människa beteckna en varelse som tillhör arten homo sapiens. Fostret tillhör, som vi tidigare har konstaterat, också denna art och därför ligger det ingen motsägelse i att säga att det mänskliga fostret är en mänsklig varelse.

Leder konstaterandet att fostret är en mänsklig varelse till att det också är en människa? Fostret är ju egentligen en potentiell människa, åtminstone en mänsklig varelse, eftersom det vid tidpunkten för när det kallas foster inte är fullt utvecklat. Men å andra sidan är såväl fostret som det nyfödda barnet en potentiell tonåring, vuxen, make, förälder och åldring. Oavsett vilket utvecklingsstadium, fött som ofött, barnet befinner sig på, så är alltid en potentiell vidareutveckling hypotetiskt möjlig. Utvecklingen är en ständigt pågående process i människokroppen och det faktum att denna inte avtar under livets gång, även om den på ålderns höst endast medför negativa effekter, gör att det inte går att säga att en potentiell människa inte är en människa. Ett mänskligt foster är bärare av unika potentiella egenskaper vilka alla varelser som tillhör andra arter saknar, och därför har människan som art betraktad har ett högre värde än alla andra arter av levande varelser. Jag tillmäter människan detta värde därför att hon tillhör arten homo sapiens. Ingen annan varelse på jorden kan jämföras med människan och med risk för att bli betraktad som anhängare av speciesism, så vill jag hävda att arttillhörigheten i detta fall är helt och hållet avgörande. Det innebär dock inte att jag inte tillmäter andra arter något värde. Alla varelser på jorden har sin plats, funktion och sitt värde i det ekologiska systemet. De icke-mänskliga varelserna, djuren, har också ett värde, dock ej som är jämförbart med människans värde. Som det framöver skall visas, skulle resultatet bli absurt om djuren skulle tillmätas ett lika högt värde som människan har. Så på frågan om ett mänskligt foster är en människa blir mitt svar ett otvetydigt ja.

9.4 Kommentar

Peter Singer bygger sitt argumentation på förutsättningen att termen och begreppet människa i sig innefattar två olika begrepp. Dels att tillhöra arten homo sapiens, dels att vara en person. Att vara en person, innebär och förutsätter enligt Singer att individen är försedd med moraliskt relevanta egenskaper som rationellt tänkande, medvetenhet, självmedvetenhet och

med förmåga att förnimma. Egenskaper, som en person innehar, men det mänskliga fostret saknar, och således är fostret ingen person menar Singer. Detta anser jag vara en felaktig definition av begreppet person, eftersom många av de individer som betecknas som personer faktiskt inte besitter de erforderliga egenskaperna. Om Singers personbegrepp skulle vara rådande finns det inte många människor som betecknas som personer, och vi skulle stå inför den svåra uppgiften att avgöra och definiera vad som innefattas i de erforderade egenskaperna. Därför anser jag att Singers teori, om vad som kännetecknar och utgör en 'person', är ohållbar och härmed vederlagd. Personargumentet är även ohållbart därför att det inte finns någon vetenskaplig konsensus om vad begreppet egentligen explicit innefattar och därför bör det utelämnas vid avgörandet om en mänskligt foster är en mänsklig varelse. Jag vill drista mig att påstå att ingen vid förfrågan skulle förneka att ett mänskligt foster är en mänsklig varelse även om de tillfrågade möjligtvis skulle anse att samma foster inte är en person.

Begreppet 'mänsklig varelse' kan eventuellt betraktas som ett så kallat 'mellanbegrepp', ett generellt allmänbegrepp, vilket används mer som ett framställningstekniskt hjälpmedel vid formulering av regler eller som i detta fallet av premisser. Vad som eftersträvas är alltså förståelse och kännedom om dess funktion som ett förbindelseled mellan rättsfakta och rättsföljder eller som här mellan premisser och slutsats. Analys av begreppet 'mänsklig varelse' blir för den skull inte ointressant utan kan vidareutvecklas och framhäva betydelsen av begreppsanalys.¹³⁰

I detta fallet anser jag att tillräcklig begreppsanalys har utförts och att en utökning av densamma leder till semantiska tolkningsproblem som enbart för diskussionen in i en återvändsgränd och därför har jag valt att inte gå längre i analysen av begreppet. Det är, enligt min uppfattning, fullständigt irrelevant att använda personargumentet för att påvisa om premissen; (ii) 'Ett mänskligt foster är en oskyldig mänsklig varelse', är sann eller falsk. Jag har därför medvetet valt att utelägna personargumentet och nöjt mig med att konstatera att det mänskliga fostret tillhör arten homo sapiens, och följaktligen är fostret en mänsklig varelse och därmed en människa. Eftersom jag anser att ett mänskligt foster är en mänsklig varelse, så följer att premissen (ii) 'Ett mänskligt foster är en oskyldig mänsklig varelse' är sann.

¹³⁰ Lindahl, L, Definitioner, begreppsanalys och mellanbegrepp i juridiken., s 46-47

10 Kan avsiktligt dödande vara moraliskt rätt?

I detta avsnitt har jag för avsikt att se på de moraliska aspekterna av avsiktligt dödande, för att slutligen kunna koppla dessa till abortproblematiken. Abort är ju en form av avsiktligt dödande, då det väntade barnet som inte är önskat medelst moderna metoder avlägsnas ur livmodern. I processen avlider barnet vilket också är syftet med aborten.

10.1 Premisserna och problematiken

För att visa hur jag har resonerat använder jag mig åter av Peter Singers premisser, vilka jag tagit mig friheten att modifiera, genomgående i hela denna skrift är de dock likalydande och alltså inte modifierade på olika vis i olika avsnitt. För lydelse av premisserna, se nedan.

I föregående avsnitt utgjordes det huvudsakliga innehållet av argumentation i syfte att bevisa att premiss (ii) är sann. Detta avsnitt syftar till att bevisa att premiss (i), och därmed också slutsatsen, är sann. Premisserna lyder som följer:

- (i) Det är fel att (avsiktligt) döda en oskyldig mänsklig varelse.
- (ii) Ett mänskligt foster är en oskyldig mänsklig varelse.

(iii) Det är fel att (avsiktligt) döda ett mänskligt foster.

Den första premissen stadgar alltså att det är fel att avsiktligt döda en oskyldig mänsklig varelse. För att få ett grepp om vad detta innebär så måste innehållet i premissen benämnas upp. Jag har delat upp premissens lydelse i fem delar varav detta avsnitt kommer att fokusera på tre av dessa. De fem delarna består av termerna 'fel', 'avsiktligt', 'döda', 'oskyldig' samt det sammansatta begreppet 'mänsklig varelse'.

För det första anges att det är 'fel' att utföra något avsiktligt, i det här fallet att döda en oskyldig mänsklig varelse. Med 'fel' menas att vad som här sägs vara fel, alltså är fel i moraliskt hänseende. Själva betydelsen av termen 'fel', som motsatsord till termen 'rätt', torde vara så väl känd i svenskt språkbruk att den inte behöver någon närmare förklaring. Detta avsnitt syftar visserligen till att förklara varför det är moraliskt fel att avsiktligt döda en

oskyldig mänsklig varelse, men att djupare gå in på en förklaring av termen 'fel' har jag ansett vara överflödigt. Det kommer att framgå av resonemanget framöver.

Den andra termen som kräver en förklaring är vad som avses med att göra något 'avsiktligt'. I premissen görs gällande att avsiktligt dödande är fel och därför behöver det utronas vad som faktiskt menas med 'avsiktligt'. Denna term är en av de fem vilket avsnittet kommer att undersöka närmare och den återkommer jag till sedan jag presenterat de övriga tre delarna.

Att 'döda' är ett begrepp som det förmodligen inte heller behöver ordas så mycket mer om, det innebär här och framöver att beröva någon livet. Någon eller något måste alltså i ursprungsskedet leva för att kunna dödas. Den som ej lever kan därmed inte heller dödas. Förutsättningen för dödande är liv.

Det fjärde begreppet 'oskyldig', behöver även det förklaras närmare. Vad innebär det att vara oskyldig? Oskyldig används som motsatsord till skyldig i den bemärkelsen att någon är behäftad med skuld. Oskyldig är den som saknar skuld. Eftersom uppsatsen rör abort blir frågan om ett foster kan vara oskyldigt relevant för den fortsatta diskussionen. Innebörden av begreppet oskyldig kommer också att ingå i den fortsatta diskussionen.

Slutligen ska det femte begreppet som ingår i den första premissen, det som benämnts som 'mänsklig varelse', förklaras lite utförligare. Det är ett begrepp som i och för sig redan avhandlats i tidigare avsnitt, men då gällde det att ta ställning till om ett mänskligt foster är en person eller ej, och just detta argument behandlas ej vidare här. Att ett foster är en mänsklig varelse har jag redan konstaterat och därför är detta förutsatt. Däremot går det att ifrågasätta ifall endast det faktum att det är en mänsklig varelse som dödas, en varelse som tillhör arten homo sapiens som leder till att dödandet är fel. Är det bara fel att döda mänskliga varelser eller kan det anses felaktigt att döda andra varelser än just de mänskliga? Om så inte är fallet, varför ska varelser som tillhör arten homo sapiens ha en särställning?

Avslutningsvis kommer ett kort avsnitt som definierar min syn på när livet tar sin början, vilket jag anser är viktigt att ha med i bagaget, när abortfrågan skall avhandlas.

10.2 Vad menas med avsiktligt dödande?

Vad är avsiktligt dödande egentligen? Finns det en moraliskt signifikant skillnad mellan avsiktligt och oavsiktligt dödande? Avsiktligt dödande är ett dödande som sker med ett direkt uppsåt att döda. Oavsiktligt dödande blir i konsekvens med detta ett dödande som sker utan direkt uppsåt att döda. Det kan enligt vår strafflagstiftning anses ha skett med såväl indirekt som eventuellt uppsåt. Men även det oavsiktliga dödandet kan vara moraliskt fel.

Det finns en avgörande skillnad mellan att utföra något avsiktligt och att utföra samma sak oavsiktligt. Att ha en avsikt innebär att ha en viljeinriktning mot ett visst mål, att ha ett syfte eller ett uppsåt. Att handla med uppsåt är att utföra något med ”vett och vilja”, och den som handlar med uppsåt är således medveten om vad han gör.¹³¹

Det kan finnas tillfällen då avsiktligt dödande kan anses vara rättfärdigat då dödandet exempelvis sker i självförsvar. Den som blir angripen av en annan människa finner kanske ingen annan utväg för att rädda sitt eget liv än att döda angriparen och dödandet är då avsiktligt. Men rättfärdigar detta dödandet i moraliskt hänseende? Det beror på om dödandet är åsyftat. Dödandet kan ju ske antingen som ett mål i sig eller som ett medel för att uppnå något annat. Är syftet inte att döda angriparen, utan istället att rädda det egna livet, kan det knappast sägas att dödandet är ett mål i sig, utan ett medel för att rädda det egna livet. Här tänker jag mig fall då den angripne i självförsvar försöker oskadliggöra angriparen utan syfte att döda men där handlingen ändå leder till att angriparen dör. Även fall där ingen annan möjlighet att rädda det egna livet finns än att angriparen dödas kan tänkas. Men tekniskt sett så förutsätter ju dessa typer av undantagssituationer ett angrepp utifrån. Det är därför viktigt att göra åtskillnad på dödande som sker efter angrepp och dödande som sker utan föregående angrepp.

Vid fall av oavsiktligt dödande går det därför inte att generalisera och säga att oavsiktligt dödande aldrig är moraliskt fel, utan det får utvärderas från fall till fall hur det förhåller sig med den saken. Detta är också anledningen till att det i den svenska lagen finns en paragraf om nödvärn.¹³² Enligt denna paragraf finns det vissa situationer då en handling, som eljest skulle betecknas som brottslig, kan medföra ansvarsfrihet om den utförs i nödvärn. En prima facie moraliskt felaktig handling kan juridiskt sett rättfärdigas via nödvärnsparagrafen, och det innebär att det oavsiktliga dödandet ibland kan försvaras. Det medför dock inte att det alltid är rättfärdigat moraliskt sett, eftersom det vid varje tillfälle åtminstone i straffhänseende måste bevisas att

¹³¹ Holmberg, C, m fl, Kommentar till Brottsbalken, Del I, s 142

¹³² BrB 24:1, se bilaga för fullständig lagtext.

nödvärnsinvändningen inte framstår som obefogad. Beviskravet för detta kan eventuellt vara uppfyllt, men finns inga vittnen är det dock aldrig helt uteslutet att saken inte kan förhålla sig annorlunda. Vad som rör sig i huvudet på gärningsmannen vid tillfället för handlingen utförandet kan aldrig helt säkerställas. Det kan ju tänkas att den angripne missuppfattat situationen och använt mer våld än nöden kräver för att försvara sig. Men det är en bevisfråga för straffrättare och leder bort från ämnet och för att komma vidare bortser jag därför nu ifrån det oavsiktliga dödandet och fokuserar på det avsiktliga, som är uppsatsen huvudtema. Abort är ju en form av avsiktligt dödande som företas utan att föregående angrepp har skett.

För naturrättarna gällde, den i tidigare avsnitt presenterade suum-läran, att varje människa hade en oförytterlig rätt till sitt suum. Men den som angrep annan förlorade i och med angreppet rätten till sitt eget suum, i så mån att det blev tillåtet att gå till motangrepp för att försvara sig mot angriparen. Hade inget angrepp skett så var en kränkning av andra människors suum heller inte tillåten. Denna åskådning tangerar också vad jag anser när jag säger att avsiktligt dödande av oskyldiga mänskliga varelser alltid är moraliskt fel är fel. Det innebär att allt dödande som skett i syfte att beröva en oskyldig mänsklig varelse livet aldrig kan rättfärdigas, men för osökt in på frågan vad som utgör en oskyldig mänsklig varelse.

10.3 Vad menas med en oskyldig mänsklig varelse?

För att börja med att utröna vem som är oskyldig, så vill jag åter knyta an till suum-läran, där den anses oskyldig som aldrig har startat ett angrepp. Ett mänskligt foster är den mest oskyldiga varelse som jag kan tänka mig. Fostret kan inte betraktas som angripare, såvida inte det kan anses att den naturliga implantationen i kvinnans livmoder är en form av angrepp.

Fostret som individ häftar inte i skuld till sin existens. Att fostret överhuvudtaget befinner sig i kvinnans livmoder beror på ett orsakssamband mellan olika faktorer, dels på att en befruktning mogn äggcell befann sig i äggledaren vid tiden för befruktningen, dels på att en utifrån kommande spermie fick tillfälle att sammansmälta med denna äggcell, slutligen att detta befruktade ägg fick tillfälle att vandra ned och slå rot i livmodern. Att just den spermie som befruktade ägget hann först är en ren slump, och fostret som individ kan inte beskyllas för att ha orsakat detta. Visserligen är fostret en produkt av dessa samverkande faktorer, men det står utanför dess kontroll att förhindra att befruktning sker. Därför anser jag att det är långsökt att betrakta fostret som angripare och hävdar att fostret som angripare är ett argument som inte går att använda. Fostret måste i konsekvens med detta

resonemang betraktas som en oskyldig mänsklig varelse. Eftersom inget angrepp har skett ifrån fostrets sida, så är det också moraliskt felaktigt att döda det.

10.4 Vari ligger det felaktiga i att döda mänskliga varelser?

En mänsklig varelse är, som tidigare konstaterats, en varelse som tillhör arten homo sapiens. Även det mänskliga fostret tillhör denna art och jag anser att det just på grund av denna arttillhörighet är felaktigt att döda mänskliga foster. Denna uppfattning delas inte av alla. Filosofen Peter Singer anser att arttillhörigheten inte är relevant för huruvida det är felaktigt att döda en levande varelse. Singer menar, att den som hävdar att en varelse inte får dödas därför att den tillhör vår egen art egentligen endast ger uttryck för en åsikt som ärvt från religiösa doktriner. Singer anser att detta bara påvisar en partisk omsorg om livet för de som tillhör vår egen art och menar att de som är motståndare till abort, men regelbundet livnär sig på kroppar från andra varelser, som t ex kycklingar, kalvar och griskultingar, inte visar någon opartisk omsorg för allt liv grundat på de egenskaper livet har. Vad Singer egentligen grundar sitt resonemang på, vid jämförelsen mellan varelser tillhöriga arten homo sapiens och andra icke-mänskliga varelser, är det han benämner moraliskt relevanta egenskaper. De moraliskt relevanta egenskaperna han anför är rationalitet, självmedvetande, medvetenhet, autonomi, förmåga att förnimma, känna välbehag, smärta etc. Singer säger att vid jämförelsen av alla moraliskt relevanta egenskaper, så kommer kalvar, kycklingar och griskultingar före det mänskliga fostret i alla graviditetens stadier. Han går så långt att han påstår att ett tre månader gammalt foster visar färre tecken än en fisk eller en räka på att besitta ett medvetande. I konsekvens med detta föreslår han att vi inte ska tilldela ett mänskligt foster ett högre värde än ett icke-mänskligt djur med samma grad av moraliskt relevanta egenskaper. Singer anser att det är svårt att fördöma en sen abort även av triviala skäl, samtidigt som vi slaktar betydligt mer utvecklade livsformer enbart i syfte att smörja kråset.¹³³

Jag är till viss del benägen att hålla med Singer, vad gäller slaktandet av utvecklade livsformer som befinner sig på ett högre rationellt stadium än det mänskliga fostret. Men det faktum att relativt högstående djur slaktas rättfärdigt på intet vis att mänskliga foster avlivas. Singer påpekar också nog så riktigt att det är allmänt accepterat att djurslakt bör ske så smärtfritt som möjligt, samtidigt som mänskliga foster dödas utan att det ägnas någon

¹³³ Singer, P, Praktisk Etik, s 114

uppmärksamhet huruvida de förnimmer smärta under aborten eller ej. Detta är, vilket också påpekats tidigare, väldigt märkligt och mycket beklagligt.¹³⁴

Vad Singer däremot säger, är att de moraliskt relevanta egenskaper som han anser vara av vikt saknas hos det mänskliga fostret. Dessa egenskaper, som för övrigt avhandlats i föregående kapitel, är egenskaper som även återfinns hos vissa högre stående djur, exempelvis rationalitet, självmedvetenhet och autonomi. Men jag anser inte att de moraliskt relevanta egenskaper som gör att dödandet av mänskliga foster är fel, är de egenskaper som Peter Singer anför. Peter Singer syftar på egenskaper som djuren, i likhet med människorna, besitter. Jag menar istället att de moraliskt relevanta egenskaperna utgörs av de egenskaper som djuren, till skillnad från människorna, saknar. Egenskaper som är moraliskt relevanta och gör det felaktigt att döda en varelse, kommer att presenteras framöver. Det är dock av vikt att påpeka att jag är medveten om att det mänskliga fostret inte besitter dessa egenskaper annat än på ett potentiellt plan på fosterstadiet. Det gör inte det nyfödda barnet heller, men bägge besitter de en potential till att erhålla egenskaperna, vilket ingen annan icke-mänsklig varelse gör. Därmed blir det också den mänskliga potentialen som gör dödandet felaktigt. Den potential som de facto alla övriga icke-mänskliga varelser saknar. Jag anser att det är dessa potentiella mänskliga egenskaper, de egenskaper som faktiskt skiljer människan från övriga icke-mänskliga varelser, som medför att det är felaktigt att döda det mänskliga fostret. Det är fel att döda ett mänskligt foster av den anledningen att det är mänskligt.

Vad som särskiljer människan som art, är de unika egenskaper som är utmärkande för just arten homo sapiens och ej återfinns ens hos de mest högstående djuren. Människan är en skapande varelse, en varelse som har förmåga att generera ett mervärde. Jämför vi med exempelvis en kanin, så är kaninen enbart reproducerande. Det är människan som har skapat och upprätthåller civilisationen, djur skapar inga civilisationer, utan fortlever som de gjort sedan urminnes tider. Djur upprepar ofta samma misstag i generation efter generation, och den eventuella lärdom de drar av sina erfarenheter är i allmänhet familjebunden och sprids sällan eller aldrig vidare till övriga individer av samma art och därför uppvisar djuren i allmänhet få förändringar av sitt beteende över tiden. En människa lär oftast både av egna och andras misstag och vidarebefordrar den erfarenhetsmässiga lärdomen även utom familjen.

Den stora drivkraften för djuren är tillfredsställelsen av instinktiva behov, människan däremot kan avsäga sig instinktiva behov och beteenden och medvetet sätta sig över dem. En människa kan till skillnad från djuren medvetet välja att leva i celibat, hungerstrejka eller på andra liknande sätt

¹³⁴ Singer, P, s 115

undertrycka sina instinktiva drifter. Hos människan dominerar hjärnan kroppen, djuren domineras av det instinktiva beteendet som tar överhanden. Människan har förmågan att på förhand överväga vilka konsekvenser olika handlingsalternativ får, göra ett medvetet val av handling baserat på dessa överväganden och därefter ta såväl konsekvenserna och ansvaret för denna. Djuren däremot styrs av primära behov, drifter och instinkt vilket ofta leder till att de gör ödesdigra misstag.

Det är inte bara förmågan att förändra tillvaron som skiljer människan från djuren, utan även hennes moraliska kapacitet som är kopplad till intellektet. Det faktum att människan är utrustad med ett samvete och har förmågan att känna ånger är exempel på mänskliga egenskaper som djuren saknar, men människan är dessutom den enda art som har en klar etisk uppfattning och kan förhålla sig etiskt till vissa frågor. Att värna om de svaga och känna empati för andras lidande är en förmåga som djuren saknar. En människa som vill slakta en ko för konsumtion är i allmänhet medveten om att slakten innebär ett obehag för djuret, har förmågan att känna sympati för kon när den lider och försöker ofta att förkorta eller lindra dess lidande. Detta är förvisso en psykologisk generalisering, och jag vill inte påstå att alla människor känner medlidande med kon vid slakten, men en normalt funtad person som inte är psykopat, känslomässigt avtrubbad eller har fått vänja sig vid att förtränga obehagliga upplevelser, och dessutom har förmågan till självvransakan i behåll har potentiellt sett en förmåga att känna empati för andra levande varelser. Om personen ifråga använder sig av denna förmåga är en annan femma. Ett rovdjur som är hungrigt ägnar ingen längre eftertanke åt huruvida offrets dödsskräck eller smärta kan lindras, och börjar ibland äta innan offret har dött. De som någon gång har sett hur en katt under en längre tid, enbart för nöjes skull, kan jonglera med en skräckslagen, halvdöd mus inser att katten inte är kapabel att känna empati för de som är svaga och rädda. I djurens värld går de svaga i allmänhet under, där finns det inget utrymme för kvalitativt underlägsna individer, människan värnar ofta om de svaga även utanför den egna arttillhörigheten. Att hålla sig med husdjur för sällskaps skull är ett uttryck för människans förmåga att skapa starka känslomässiga bindningar till andra än artfränder.

Människan har dessutom både ett jagmedvetande och ett tidsbegrepp, därtill har hon förmåga att abstrahera och kan reflektera över sig själv och andra. Kommunikationen och språket är andra egenskaper som djuren inte alls besitter i samma grad. Djurens kommunikation är kontextbunden och består mestadels av symboliska läten. Människan har förmåga att såväl verbalt som icke-verbalt, kommunicera om abstrakta tankegångar.

Det är människan som driver den till synes gränslösa utvecklingen kontinuerligt framåt genom oavbrutet skapande, medan djuren i alla tider enbart har sysselsatt sig med reproduktion. För att ytterligare belysa den

stora skillnaden mellan människor och djur, dvs icke-mänskliga varelser, så ska exempel på varför människan med nödvändighet tillmäts större värde ges. Jag vill börja med att påstå att alla människor mer eller mindre omedvetet tillmäter människan ett högre värde än djuren, vilket kommer att visas nedan.

Antag att alla däggdjur tillmäts exakt lika värde som människan. En kanin och en människa bryter bägge och samtidigt benet. Vi förutsätter att möjligheten att behandla benbrott för såväl djur som människor finns på vanliga lasarett. Om det finns vårdkö på lasarettet, så ska kaninen följaktligen placeras i denna och eftersom den tillmäts lika värde som människan, så finns det inga belägg för att människan har företräde i kön. Var och en kan ju se det absurda i resonemanget.

Tänker man sig att frågan istället gäller ett akut kejsarsnitt, där tidsfaktorn är avgörande för barnets överlevnad, så ter sig situationen än mer löjväckande. Vid lika värde så finns det inget som hindrar att kaninens kejsarsnitt prioriteras och kaninungarna räddas på bekostnad av det mänskliga barnet som avlider. Gäller saken att välja mellan att rädda en drunknande människa eller en kanin är valet inte heller svårt, och jag hävdar att ingen rationell människa allvarligt skulle överväga att i första hand rädda kaninen. Fler exempel på liknande situationer kan ges, men det anser jag överflödigt eftersom poängen säkerligen redan har gått fram.

Det mänskliga fostret besitter, normalt sett, alla ovan presenterade potentiella mänskliga egenskaper, helt enkelt därför att det tillhör arten homo sapiens. Det är arttillhörigheten som avgör om egenskaperna potentiellt sett är närvarande eller ej, och det är detta faktum som leder till att abort av mänskliga foster är fel. Människan har ett högre värde och en särställning som art, därför att dess egenskaper gör den unik. Det går visserligen att hävda, som Peter Singer också gör, att det mänskliga fostret är mindre rationellt än exempelvis en häst, men det mänskliga fostrets potential är så mycket större än hästens och därför har det mänskliga fostret en särställning som också ger det ett högre värde. För att göra en lång historia kort, så kan dessa egenskaper inordnas under beteckningen intellekt, och det är potentialen till att besitta ett intellekt av mänsklig grad, som utgör den avgörande skillnaden mellan mänskliga och icke-mänskliga varelser. Därför har arten homo sapiens en särställning och ett högre värde. Det mänskliga livet i alla dess stadier har ett absolut och okränkbart värde, som inte kan relativiseras.

10.5 När startar det mänskliga livet?

Jag har hävdad att abort är fel, såtillvida att det är fel att avsiktligt döda oskyldigt mänskligt liv. Detta leder vidare till frågeställningen om när det mänskliga livet tar sin början. Säger man som jag gör här att abort är moraliskt förkastligt därför att det utsläcker mänskligt liv så blir det tvunget att definiera när detta mänskliga liv startar. Därför ska jag nedan kort presentera min åsikt om när det mänskliga livet börjar och varför jag har valt just denna tidpunkt.

Det mänskliga livet börjar i och med att det befruktade ägget har implanterats i livmodern. Det blivande barnets potential till liv har befästs i och med att implantationen har fullbordats. I och med att implantationen har skett benämns fostret embryo, och det är först nu alla grundläggande organ börjar att bildas. Efter denna tidpunkt är det därför alltid moraliskt fel att utföra en abort. Att förhindra att ett befruktat ägg implanteras i livmodern är liktydigt med att förhindra livets uppkomst, och de moraliska aspekterna på detta avhandlas inte i denna skrift, men att avlägsna ett implanterat befruktat ägg från livmodern innebär att ett pågående, redan uppkommet, liv utsläcks, oavsett vilket stadie det blivande barnet befinner sig på så är barnet så att säga stannat i utveckling, och därför är det felaktigt att avlägsna, döda, det.

10.6 Kommentar

Jag anser mig ha bevisat att även premiss (i) Det är fel att (avsiktligt) döda en oskyldig mänsklig varelse, är sann. Det innebär givetvis att också slutsatsen är sann. Slutsatsen stadgar (iii) Det är fel att (avsiktligt) döda ett mänskligt foster, och detta är liktydigt med den tes som jag försöker driva i detta arbete.

Det felaktiga i att döda mänskliga foster, beror på att de besitter potentialen till för arten homo sapiens unika egenskaper. Dessa egenskaper som i högsta grad skiljer arten homo sapiens från övriga arter är också de moraliskt relevanta egenskaperna. Exempel på moraliskt relevanta egenskaper är förmågan att ha ett samvete, att förhålla sig etiskt till vissa frågor, att kunna abstrahera, kontrollera kroppsliga drifter, avsäga sig instinkter etc. Ingendera av uppräknade egenskaper återfinns hos djuren och människan besitter ännu fler, här ej omnämnda moraliskt relevanta egenskaper som andra arter saknar.

Det mänskliga livet uppkommer i och med implantationen, före denna tidpunkt har visserligen befruktning skett och en potential till liv finns men denna förutsätter implantation. Vid användandet av p-piller eller spiral förhindras implantationen och samma verkan och syfte har det s k 'dagen

efter-pillret', vilket för övrigt kommer att presenteras framöver. Före implantation har skett har inget liv uppkommit och åtgärder kan vidtas för att förhindra implantation sker. Det är enligt min mening moraliskt rättfärdigat att förhindra att liv tar sin början men däremot inte att utsläcka liv när det väl har börjat. Mitt resonemang medför därför att avsiktligt dödande av det slag som aborten medger är moraliskt felaktigt.

11 De ofödda barnens rätt

11.1 Inledning

När det talas om den rätt som gäller för ofödda barn menas i allmänhet de rättsförhållanden som anger deras rättsställning och detta är oavhängigt vilket utvecklingsstadium det ofödda barnet befinner sig på. Därför menas med begreppet 'ofödda barn' ej endast det fullgångna men ännu ej förlösta barnet utan barn/foster i alla utvecklingsstadier från och med det att ägget befruktats.¹³⁵ Enligt min uppfattning startar detta stadie dock först i och med att det befruktade ägget har implanterats, slagit rot, i livmodern. Den tidpunkt då livet i egentlig mening tagit sin början.

Det finns flera orsaker till att det ofödda barnets behov av rättsskydd har börjat att uppmärksammas under de sista årtiondena trots att detta ej skett i någon större omfattning. En bidragande faktor är att det på senare tid har klarlagts att det finns ett samband mellan såväl missbruk av droger, alkohol och tobak som vistelse i dålig arbetsmiljö under graviditeten och fosterskador. Därtill har den alltmer utvecklade och förfinade tekniken möjliggjort att det redan mycket tidigt under fosterutvecklingen går att 'vaska fram' stora mängder information om det blivande barnet, vilken inte alltid används i etiskt försvarbara syften. Denna utveckling inom fosterdiagnostiken har bidragit till ett ökat intresse av att skapa ett skydd för det ofödda barnet. Möjligheten att använda sig av aborterade foster och mänskliga ägg som befruktats utanför kroppen, i forsknings- och behandlingssyfte eller andra medicinska ändamål, har väckt debatt och rest krav på utökad lagstiftning.¹³⁶

De ofödda barnen har visserligen erhållit ett visst mått av rättsskydd men detta skydd, vilket kommer att visas nedan, är helt avhängigt av att modern faktiskt väljer att fullfölja graviditeten. För sin fortsatta existens har det ofödda barnet inget som helst berättigande före det att graviditeten har passerat artonde veckan. Syftet med detta avsnitt är således att visa dels i vilken omfattning svensk lagstiftning tillvaratar de ofödda barnens rätt, dels att påvisa att svensk lagstiftning inte är koherent vad beträffar rättsskyddet för de ofödda barnen. Synen bakom lagstiftningen skyddar i viss mening det ofödda barnet, men det är trots allt modern som fritt tillåts att bestämma om det ska få lov att födas eller ej. Å ena sidan har det ansetts att ofödda barn ska ha vissa rättigheter, och å andra sidan ska aborten vara fri. Detta faktum ter sig såväl märkligt som stötande.

¹³⁵ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 163

¹³⁶ Saldeen, Å, s 163

11.2 Lagstiftning som i viss mån tillvaratar de ofödda barnens rätt

Regeringsformen, FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och FN:s barnkonvention från 1989 gäller endast de personer som är födda och levande och innefattar alltså inte ofödda barn. Barnkonventionen har dock en passus i preamblen vilken lyder som följer:

”Bearing in mind that, as indicated in the Declaration of the Rights of the Child, ”the child, by reason of his physical or mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth”¹³⁷

Denna inledning till barnkonventionen är inte ansedd att vara folkrättsligt bindande och i övrigt är det inte någon av artiklarna i konventionen som speciellt rör de ofödda barnens rätt. Detta förhållande beror på ett medvetet handlande då de i konventionsarbetet deltagande länderna inte kunde enas när frågan diskuterades under konventionens utarbetande.¹³⁸

Det finns också äldre regler som tillvaratar de ofödda barnens rätt i ekonomiskt hänseende i Ärvdabalken (ÄB)¹³⁹. Det stadgas i 1 kap. 1 § ÄB, att endast den som lever vid arvlåtarens död må taga arv men även att barn som är avlat innan arvlåtarens död kan göra detta under förutsättning att det föds med liv. Denna paragraf innebär alltså att det föreligger en arvsrätt från och med befruktningsoögonblicket för det ofödda barnet, och den enda förutsättningen för att erhålla arvet är att barnet ifråga föds med liv, varför ett dödfött barns arvsrätt aldrig kan utkrävas eftersom förutsättningen för arvsrätt brister. I samma balk 9 kap. 2 § 1 st ges även möjlighet att testamentera till ofödda men väl vid testators död avlade barn. Förutsättningen är här densamma för att testamentet ska förbli giltigt, nämligen att barnet vid testators död redan är avlat och sedermera föds med liv. Därtill ges det i samma paragrafs 2 st en möjlighet att testamentera egendom till arvsberättigade blivande arvingar som varken är födda eller ens avlade vid testators död, detta för att ge framtida ännu ej påtänkta barnbarn möjlighet att taga testamente då dessa saknar arvsrätt i egentlig mening. Men även detta förordnande är förenat med villkor för att bli giltigt. Det ena kravet är att barnbarnen senast vid föräldrarnas död erhåller full äganderätt till den testamenterade egendomen och det andra kravet är att det inte får göras någon skillnad mellan syskon i ett sådant förordnande. Man kan således exempelvis inte testamentera sin kvarlåtenskap med förbehållet att endast arvingar av manligt kön som föds efter testators död har rätt att taga

¹³⁷ Convention on the Rights of the Child (1989), preamble

¹³⁸ Saldeen, Å, s 164s

¹³⁹ Se bilaga för fullständig lagtext

testamente, och därmed utesluta övriga eventuella syskon av kvinnligt kön från testamentet.¹⁴⁰

Det finns ytterligare en lag som tillvaratar oföddas rättsställning i liknande hänseende, nämligen Lag (1930:106) om vissa rättshandlingar till förmån för ofödda.¹⁴¹ Denna lag stadgar att det som är tillämpligt enligt lagen om testamente avseende den som ej är född eller avlad vid testators död skall gälla för andra rättshandlingar vid motsvarande förordnande för den ofödde. Med andra ord så är det möjligt att överföra egendom till ofödda ännu ej avlade barn genom gåva. Förutsättningarna är dock desamma som i ÄB 9 kap. 2 § 2 st.¹⁴²

En annan lag som kan sägas skydda det ofödda barnets framtida identitet och arvsrätt är Föräldrabalkens faderskapspresumtion för gift man. I FB¹⁴³ 1 kap. 1 § 1p stadgas att om modern är gift ska maken anses som fader om inte annat följer av 2 §. Detsamma gäller om modern är änka och barnet föds inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan, samma paragraf 2 p. Har barnet fötts mer än ett år efter makens frånfälle gäller givetvis inte faderskapspresumtionen. Det kan vara värt att nämna att 1 kap. 2 § räknar upp ett antal situationer då gift kvinnas make inte ska presumeras vara far till barnet. Där anges fall som när det är klarlagt att modern haft samlag med annan än maken under konceptionstiden och det är troligt att denne är far till barnet; då barnet har arvsanlag som avviker från faderns och slutligen då barnet avlats före äktenskapets ingående eller är avlat då makarna levt åtskilda och det därtill ej är sannolikt att de haft samlag under denna tid.

11.3 Lagstiftningsåtgärder för att förhindra fosterskador

Moderns intag av alkohol, tobak och droger under graviditeten påverkar fostret i negativ riktning. Missbruk kan medföra fosterskador och livslångt lidande för barnet. Men även den miljö som modern vistas i under havandeskapet kan vara skadlig för det blivande barnet. Det är visserligen klarlagt att barnet kan ta mer eller mindre allvarlig skada av de gifter som modern får i sig, men särskilt mycket har trots det inte gjorts lagstiftningsvägen för att skydda det väntade barnet från detta yttre hot.

¹⁴⁰ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 164

¹⁴¹ Se bilaga för fullständig lagtext

¹⁴² Saldeen, Å, s 164

¹⁴³ Se bilaga för fullständig lagtext

Det finns ett betänkande från en utredning, (SOU 1987:11) Skydd för det väntade barnet, som gjorts om det ofödda barnet, där en av frågeställningarna som utredarna skulle undersöka var huruvida det behövdes ny lagstiftning, för att utöka möjligheten att tvångsomhänderta en missbrukande blivande moder. Den befintliga lagstiftningen för tiden var LVM (1981:1243 - Lag om vård av missbrukare i vissa fall), vilken ersattes av en lag 1988 (1988:870) med väsentligen samma innehåll. Både den gamla och den nyare lagen har som förutsättning för ett ingripande, att moderns missbruk är av den beskaffenheten att tvångsåtgärder är påkallade för hennes eget vårdbehov. Det vill säga att om missbruket inte är tillräckligt för att föranleda ett ingripande för hennes egen skull, så kan tvångsåtgärder enligt denna lagstiftning ej bli aktuell trots att risken för fosterskada hos det väntade barnet borde leda till ett tvångsomhändertagande. Tidigare nämnda utredning om barnets rätt diskuterade dock om det borde införas ny lagstiftning som möjliggjorde ett dylikt tvångsingripande för att skydda det ofödda barnet men det stannade vid diskussioner och något nytt lagförslag presenterades aldrig.¹⁴⁴

En anledning till varför utredningen aldrig lyckades med att presentera något lagförslag var att det inte gick att precisera vilken omfattning ett missbruk skulle ha för att faktiskt riskera att barnet drabbades av fosterskador. Utredarna menade att denna typ av tvångslagstiftning kunde leda till att gravida kvinnor kände rättsotrygghet.¹⁴⁵ Utredningen var dock inte helt fruktlös utan ledde till en lagändring i sekretesslagen¹⁴⁶, 14 kap. 2 §, sista stycket, vilken innebär att ”om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet”¹⁴⁷ kan de myndigheter som kommer i kontakt med en gravid kvinna eller närstående till henne lämna upplysningar till varandra utan hinder av sekretess. Lagstiftningen möjliggör exempelvis att en mödravårdscentral som kommer i kontakt med en missbrukande gravid kvinna kan anmäla och lämna upplysningar om detta förhållande till socialnämnden. Detta skydd för det väntade barnet är dock inte absolut då det i lagen inte sägs att uppgift ‘skall’ lämnas, utan endast att uppgift kan lämnas utan hinder av sekretess.¹⁴⁸ Lokutionen i lagtexten ger därmed utrymme för visst skön och det gäller därför att berörd myndighets personal har civilkurage och ork nog att ta tag i problemet och faktiskt försöka åtgärda eventuella missförhållanden för det väntade barnets skull.

Det finns slutligen även regler i Arbetsmiljölagen (1977:1160) som syftar till att förhindra fosterskador. Enligt denna lags 4 kap. 6 § stadgas att om ett arbete medför en särskild risk för vissa grupper av arbetstagare så kan regeringen eller arbetarskyddstyrelsen, den senare efter regeringens

¹⁴⁴ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 165

¹⁴⁵ SOU 1987:11, s 84 ff

¹⁴⁶ Se bilaga för fullständig lagtext

¹⁴⁷ Sekretesslagen 14 kap. 2§ sista st.

¹⁴⁸ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 166

bestämmande, meddela föreskrift om förbud att utföra sådant arbete eller särskilda villkor vid utförandet när arbetstagaren tillhör en sådan riskgrupp. Det går inte att utläsa direkt ur lagen, men väl ur lagmotiven att regeln gäller för gravida kvinnor. Exempelvis kan nämnas att förbud för gravida kvinnor att arbeta med sådan verksamhet där de utsätts för blyexponering har utfärdats med stöd av denna lag. Det finns även regler inom EU som gäller för anställda kvinnor som är gravida, nyförlösta och/eller ammande och vilka Sverige genom sin anslutning till EU har att följa.¹⁴⁹

11.4 Fosterdiagnostikens betydelse för ofödda barns rätt

Fosterdiagnostik är benämningen på den eller de åtgärder som vidtas för att fastställa, ställa diagnos på, vilka fel eller sjukdomar ett foster är behäftat med. Det kan ske på olika sätt och den alltmer förfinade tekniken har gjort det möjligt att få reda på långt mycket mer än det man söker efter. Det etiska dilemma som följer av det inte alltid önskade informationsflödet är bland annat hur man ska hantera informationen som framkommer vid undersökningen och vilka eventuella åtgärder denna information kan föranleda.

Genom ultraljudsundersökning och röntgen kan man se och avbilda fostret i livmodern. Ingetdera anses helt riskfritt, men ultraljud är den idag mest använda metoden och också den som anses minst skadlig för fostret. I allmänhet görs ett ultraljud i den sextonde graviditetsveckan för att beräkna förlossningsdatum och kontrollera att placentan¹⁵⁰ är rätt placerad och se efter om det finns fler än ett foster i livmodern. Fördelen med att på ett tidigt stadium kunna konstatera om fler än ett foster finns i livmodern är att flerbarnsbörd oftast är förenad med mer komplikationer och därför behöver graviditetens framåtskridande hållas under mer noggrann fortlöpande observation än när endast ett barn väntas. Men givetvis går det inte att undgå att lägga märke till om barnet är missbildat vid en ultraljudsundersökning. Alla missbildningar och fel går givetvis inte att upptäcka enbart med ultraljud, men jag vill påstå¹⁵¹ att man rutinmässigt kontrollerar att barnets ryggrad är hel och att inre organ som hjärta, lungor, magsäck och urinblåsa ser normala ut.

Fostervattensprov erbjuds till äldre kvinnor (de som fyllt 35 år) och till de kvinnor som har ärftliga sjukdomar i slakten, eller som tidigare fött ett skadat barn. Fostervattensprov utförs genom att det via en kanyl som förs in i livmodern via buken, sugts ut fostervatten, alltså den vätska som omger

¹⁴⁹ Saldeen, Å, s 166

¹⁵⁰ Placenta är den latinska benämningen för moderkaka.

¹⁵¹ Här talar jag av egen erfarenhet av 3 graviditeter.

fostret i livmodern, vilket sedan analyseras. Då celler från barnet finns i fostervattnet kan man utifrån dessa göra en DNA-analys och därigenom få fram information om bl a kromosomförändringar, sjukdomsbärande anlag och kön hos det väntade barnet. Denna form av DNA-analys kallas molekylär fosterdiagnostik och utförs på prov tagna från fostervattnet, men kan även utföras på vävnad från moderkakan eller fostret självt. Att genom biopsi ta vävnad från moderkakan (Chorionvillibiopsi) är en nyare men sällan praktiserad metod av fosterdiagnostik. Oavsett vilken metod som används för att komma åt vävnad från fostret, har den molekylära fosterdiagnostiken den funktionen att det går att påvisa sjukdomsframkallande anlag innan sjukdomen ifråga har brutit ut. Det kan ibland även ur medicinsk synpunkt vara fördelaktigt att på ett tidigt stadium få fostret könsbestämt då vissa ärftliga sjukdomar är könsbundna, t ex så drabbar blödarsjuka bara män.¹⁵²

Det finns ytterligare en metod, vilken på senare tid har börjat användas i Sverige för att undersöka om det blivande barnet bär på anlag för ärftliga sjukdomar. Metoden kallas preimplantatorisk fosterdiagnostik och används endast då provrörsbefruktning¹⁵³ är aktuell för att undersöka om de befruktade äggen som skall införas i kvinnans livmoder är behäftade med fel. Metoden går i princip till så att provrörsbefruktade ägg tillåts dela sig ett antal gånger varefter celler avlägsnas för analys. Skulle det visa sig att det befruktade ägget innehåller sjukdomsalstrande anlag så implanteras det ej i livmodern och endast ägg som inte bär på sådana anlag används för implantation.¹⁵⁴

Det är dock viktigt att skilja mellan abortinriktad och fosterinriktad fosterdiagnostik. Den abortinriktade fosterdiagnostiken går ut på att söka efter missbildningar och sjukdomar som kan leda till att kvinnan väljer att avbryta havandeskapet medan den fosterinriktade diagnostiken istället syftar till att hålla koll på att såväl fostret som graviditeten utvecklas normalt. Den fosterinriktade diagnostiken sker såsom tidigare nämnts oftast på så vis att gravida kvinnor rutinmässigt erbjuds ultraljudsundersökning. Men det är den abortinriktade fosterdiagnostiken som skapar debatt och har påkallat krav om lagstiftningsåtgärder för att bättre kunna kontrollera den typen av verksamhet.¹⁵⁵

Anledningen till att abortinriktad fosterdiagnostik upprör är att den syftar till att selektera bort skadade och missbildade barn, och det har befarats att den därför kommer att leda till att respekten för människovärdet urholkas så att det inte längre finns någon plats i samhället för människor som fötts med

¹⁵² Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 167

¹⁵³ Se kap. 13.3 för mer information om provrörsbefruktning.

¹⁵⁴ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 167

¹⁵⁵ Saldeen, Å, s 167-168

handikapp. Det har också anförts att det finns en ökad risk när den fria aborträtten kombineras med fosterdiagnostik att föräldrar väljer att göra s k selektiv abort när de får vetskap om exempelvis barnets kön även om könet i sig inte är förenat med sjukdomsbärande anlag. I förlängningen kan det tänkas att fel hårfärg eller dylikt också kan leda till att föräldrarna väljer abort.¹⁵⁶

Ett annat problem som är intimt förknippat med fosterdiagnostiken är i vilken omfattning föräldrarna ska informeras om vad som framkommit vid undersökningen. Bifynd; det vill säga information som faktiskt inte är eftersökt men som ändå framkommit vid undersökningen, hur bör det förfaras med dem? Om fostrets kön saknar medicinsk betydelse bör då denna information lämnas ut till föräldrarna? Det finns en proposition benämnd (1994/95:142) Fosterdiagnostik, abort m.m, som behandlar denna problematik och enligt denna bör den gravida kvinnan få kännedom om all information som framkommit om fostret och dess hälsotillstånd även om denna information inte var något som man faktiskt sökt efter. Det står dock i propositionen att uppgift om fostrets kön, i de fall det saknar medicinsk betydelse, ej ska lämnas ut såvida inte kvinnan särskilt begär att få veta detta. Socialutskottet delar uppfattningen i propositionen och anför i utredningen 1994/95:SoU18 Fosterdiagnostik, abort m.m., att det är viktigt att gå varligt fram när resultatet av en fosterdiagnostisk undersökning, där det framkommit att barnet är skadat eller missbildat, skall meddelas modern. Hur informationen lämnas kan ha avgörande betydelse för hur ställningstagandet att göra abort påverkas. Att få veta att det väntade barnet är skadat väcker ofta en sorg- och krisreaktion hos de blivande föräldrarna, därför är det utomordentligt viktigt att den sjukvårdspersonal som ska lämna informationen är etiskt medveten, lyhörd, och besitter tillräckliga kunskaper för att kunna lämna relevant information till föräldrarna om missbildningens eller skadans omfattning. Socialutskottet menar därför att det är viktigt att vid utbildning och fortbildning av berörd sjukvårdspersonal (främst läkare och barnmorskor) ge stort utrymme åt etiska aspekter på fosterdiagnostik. Den gravida kvinnan bör ges tillfälle att tala med flera personer, t ex genetiker, psykolog och kurator, som kan informera om såväl den aktuella sjukdomen, skadan/missbildningen, som vilka konsekvenser denna skada eventuellt medför i framtiden för barnet och familjen. Vidare bör hon få reda på vilka insatser hon kan förvänta sig från samhället till stöd och hjälp åt ett handikappat barn. Samtal av den här typen kan behövas vid flera tillfällen och även efter förlossningen.¹⁵⁷

Utskottet likväl som propositionen anser att screeningundersökningar i samband med fosterdiagnostik bör undvikas då det kan vara svårt för kvinnan att neka att delta och riskerar att göra intrång i hennes

¹⁵⁶ Saldeen, Å, s 167-168

¹⁵⁷ 1994/95:SoU18 Fosterdiagnostik, abort m.m., s 12

självbestämmanderätt. Det föreslås dessutom i nämnda utredning och prop. att endast vid allvarliga, ärftliga sjukdomar som ej är behandlingsbara och leder till en tidig död, skall preimplantatorisk fosterdiagnostik få förekomma. Endast då föräldrarna har anlag för någon kromosomavvikelse eller svår, genetiskt betingad sjukdom bör deras befruktade ägg få bli föremål för preimplantatorisk fosterdiagnostik.¹⁵⁸¹⁵⁹

11.4.1 Kommentarer

Riksdagen beslutade år 1995 att anta regeringens proposition 1994/95:142 med vissa riktlinjer för fosterdiagnostik, vilken bygger på betänkandet ”Kvinnan och fostret - två individer” (SoU 1989:51). Dessa riktlinjer innebär att alla kvinnor skall erbjudas information om fosterdiagnostik och ultraljudsundersökning. Finns det ökad risk för fosterskada som kan upptäcka med fosterdiagnostik ska kvinnan erbjudas mer ingående information. Riktlinjer som följer propositionen ges ut i form av allmänna råd från Socialstyrelsen.¹⁶⁰

11.5 Befruktade ägg som används för forsknings- och behandlingsändamål

Provrörsbefruktning, in vitro fertilisering, vilken sker utanför kroppen, går till på så vis att ett antal äggceller hämtas från kvinnans äggstockar och befruktas med mannens spermier varefter ett eller flera befruktade ägg implanteras, sätts tillbaka in, i livmodern. Oftast tas det ut ett större antal ägg än man har för avsikt att sätta tillbaka, dels pga möjligheten att alla ej är friska och fungerar normalt, dels då risken för avstötning efter implantation är stor. Har man flera befruktade ägg att tillgå kan man implantera de bästa och dessutom frysa in eventuellt överblivna ägg som kan implanteras vid ett senare tillfälle ifall de förra ej lett till graviditet. Fördelen med detta är att det ganska komplicerade förfarandet med att avlägsna äggen från äggstocken, ej behöver upprepas.

De befruktade ägg som blivit över kan användas till försök, i syfte att forska eller behandla. Denna verksamhet är dock inte fri, utan lagreglerad sedan en tid tillbaka genom Lag (1991:115) om åtgärder i forsknings- och behandlingssyfte med befruktade ägg ifrån människa.¹⁶¹ Försök får enligt denna lag inte göras senare än 14 dagar efter befruktningen, dock räknas den tid som ägget varit nedfrost inte in, och det anses därmed att principen om

¹⁵⁸ Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 169

¹⁵⁹ 1994/95:SoU18, s 13

¹⁶⁰ SOSFS 1997:20, Information om fosterdiagnostik, s 3

¹⁶¹ Se bilaga för fullständig lagtext.

människovärde inte naggas i kanten. Befruktade ägg får förvaras nedfryst i maximalt fem år men denna tid kan förlängas av Socialstyrelsen om synnerliga skäl är för handen. Har man gjort försök på äggen skall de förstöras och får sålunda på grund av risken att de skadats av försöksverksamheten inte implanteras i livmodern på kvinnan. Försöken som utförs får inte ha syftet att uppnå ärftliga genetiska effekter, dvs det är inte tillåtet att försöka att utveckla metoder för att genmanipulera mänskliga könsceller. Att utföra genterapi är dock tillåtet på kroppsceller, vilket har ansetts vara etiskt försvarbart därför att effekten av genterapi är begränsad till den enskilde individ som blivit behandlad. Att utföra genterapi på kroppsceller kan jämföras med transplantation på mikronivå, och det är därför tillåtet att utföra försök på befruktade ägg i syfte att utveckla metoder för att utföra genterapi på kroppsceller. En viktig förutsättning i lagen är att ägg- och spermadonatorer ska lämna samtycke till att deras befruktade ägg används till försök, och det är straffbart att bryta mot denna förutsättning.¹⁶²

11.6 Användningen av aborterade foster

Det finns mer än ett användningsområde för aborterade foster. Vid sena aborter, som har den fördelen att fostret har hunnit utveckla alla de organ som en fullvuxen människa har, kan vävnader och organ från fostret användas vid transplantationer. Tillväxtpotentialen hos fosterceller gör att de är att föredra framför celler från vuxna människor, då de har bättre möjligheter att anpassas och utvecklas, vilket följaktligen innebär en större chans för anpassning och utveckling hos den mottagande personen.¹⁶³

Vävnad från aborterade foster används för forskningsändamål inom en rad områden. Bland andra genetiken, patologin, biokemin och molekylärbiologin använder sig av fostervävnad. Exempelvis har fosterceller använts inom biokemin för att utveckla polio- och mässlingsvaccin.¹⁶⁴

Användningen av aborterade foster har tidigare inte reglerats i lag utan endast genom diverse etiska regler som utfärdats av Svenska Läkarsällskapets delegation för medicinsk etik 1988. Innebörden av dessa etiska riktlinjer var att verksamheten skulle ske enligt transplantationslagen och vävnad fick tas från döda foster, om och endast om kvinnan blivit informerad, samt efter skälig betänketid lämnat medgivande till detta. Det har ställts krav på lagstiftning eftersom abortlagen tiger på området. En lagrådsremiss lämnades till regeringen 1995 som innehöll följande ståndpunkt. Det kan anses etiskt försvarbart att använda aborterade foster för

¹⁶² Saldeen, Å, Barn och föräldrar, s 170

¹⁶³ Saldeen, Å, s 170

¹⁶⁴ Saldeen, Å, s 170

viktiga ändamål om det görs på ett värnadsfullt sätt. Aborterade foster bör dock inte användas om det finns andra metoder som ger ett likvärdigt resultat, utan då ska dessa andra metoder användas i första hand och dessutom är det nödvändigt att ändamålet med användningen av aborterade foster har väsentlig betydelse för den person som ska behandlas såtillvida att resultatet höjer dennes livskvalitet och ändamålet bör därtill vara såväl angeläget som beaktansvärt ur allmän synpunkt. Samtycke från kvinnan såväl som tillstånd från Socialstyrelsen erfordras för att aborterade foster ska få användas för medicinska ändamål. Kvinnans samtycke bör bygga på att hon efter ha informerats både skriftligen och muntligen fått skälig betänketid, varvid mannens/faderns uppfattning i frågan får, liksom vid beslut om abort, vika för kvinnans. I nämnda lagrådsremiss sägs det uttryckligen att behovet av aborterade foster för medicinska ändamål inte får tillåtas påverka abortbeslutet, utan användningen av aborterade foster ska förhålla sig neutral till abortverksamheten.¹⁶⁵

Lagrådsremissen ledde till att användningen av aborterade foster reglerades i Lag (1995:831)¹⁶⁶ om transplantation m. m. Nämnda lags 11 § stadgar:

”Vävnad från ett aborterat foster får användas endast för medicinska ändamål. För att sådant material skall få tas till vara fordras att den kvinna som burit fostret samtycker till åtgärden. Innan samtycke inhämtas skall kvinnan ha informerats om åtgärden och den tilltänkta användningen.

Vävnad får tas till vara enligt första stycket endast med Socialstyrelsens tillstånd. Sådant tillstånd får lämnas endast om det finns synnerliga skäl.”

Det framgår vidare av samma lags 12 § att den person som skall utföra aborten eller bestämmer tid och metod för denna inte får fatta beslut om användning av fostervävnaden.

Transplantationslagens 15 § anger att det är straffbart att ta vävnad i strid med denna lag. Att endast ta vävnad i strid med lagen kan ge böter, medan om vävnad tas, överlämnas, tas emot eller förmedlas uppsåtligen i vinningssyfte även kan ge fängelse i max 2 år.

11.7 Kommentar

Den svenska lagstiftningen ger det ofödda barnet ett visst mått av rättsskydd. Det finns regler av gammalt datum som tillvaratar dess ekonomiska rätt att

¹⁶⁵ Saldeen, Å, s 171

¹⁶⁶ Se bilaga för fullständig lagtext.

taga arv, gåva och testamente. Barnets rätt till att moderns make normalt sett skall betraktas som dess far är också lagstadgad, förutsatt att vissa extrema omständigheter ej är för handen. Skulle modern arbeta i en fosterskadlig miljö, har hon rätt att få bli omplacerad under graviditeten.

Fosterdiagnostiken, främst den abortinriktade, medför att missbildade och skadade barn riskerar att väljas bort av föräldrarna. Någon rätt för fostrets fortsatta existens ges dock inte. Den fosterinriktade diagnostiken däremot syftar till att tidigt kunna vidta åtgärder för att säkra fostrets hälsa.

Svensk lag erbjuder inget varken skydd eller garanti för att ett mänskligt foster ska få fortsätta att leva innan graviditetens artonde vecka har passerats. Före denna tidpunkt kan modern förfoga över det väntade barnet som hon vill. Det är helt i paritet med lagen att göra abort och upplåta det döda fostret till forsknings- och försöksverksamhet.

Det befintliga lagstadgade skydd som finns för att tillvarata de ofödda barnens intresse inträder inte förrän de, de facto har framfötts med liv. Vad som erbjuds är en presumerad rättighet som inte infrias med mindre än att barnets mor väljer att fullfölja graviditeten och barnet sedermera föds levande. I enlighet med detta så kan den svenska lagen knappast beskyllas för att vara koherent vad gäller oföddas rättsskydd. Det är visserligen alldeles förträffligt att det finns möjligheter att vidarebefordra ekonomiska värden till ofödda arvingar, men de lagarna hjälper föga när barnen ifråga saknar skydd för sitt pågående liv i fosterstadiet. Att ett och samma blivande barn kan ha rätt till att taga arv och testamente, men samtidigt inte har någon lagstadgad rätt till liv är väldigt märkligt och bör därför föranleda lagstiftningsåtgärder.

Vari ligger det moraliska i att tillvarata det ofödda barnets ekonomiska intresse samtidigt som dess intresse av att få fortsätta leva helt förbises? Slutsatsen blir onekligen att ekonomiska värden givits företräde framför absoluta moraliska värden. Att det därtill med största sannolikhet finns en marknad för handel med aborterade foster gör inte saken bättre. Därför måste de ofödda barnens rätt stärkas genom en inskränkt aborträtt och utökad lagstiftning i skyddshänseende. Lagstiftningen måste bygga på absoluta värden och inte på, vilket är fallet idag, ekonomiska hänsyn.

12 Abortmotståndet i Sveriges Riksdag

12.1 Inledning

Även i Sveriges Riksdag debatteras abortlagstiftningen och här nedan kommer en kort redogörelse av innehållet i två relativt färskas motioner som behandlar abortfrågor.¹⁶⁷ Dessutom presenteras valda delar från riksdagsdebatten den 21 maj 1999, där bl a sena aborter och definitionen av barn diskuterades. Syftet med avsnittet är att visa att aborträtten är ett aktuellt debattämne i Riksdagen, och att den frihet som dagens abortlagstiftning medger ingalunda kan ignoreras i moraliskt hänseende. Det förekommer att aborter utförs därför att det väntade barnet är av 'fel' kön och även att aborter utförs i ett mycket sent stadium av graviditeten när barnet i vissa fall kan vara livsdugligt, men aborteras därför att det definieras som foster, och dessa frågor är föremål för debatt.

12.2 Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor

Redan i motionens inledande kapitel anges hur omfattande abortproblematiken är. Det har utförts närmare 750 000 aborter sedan 1974-års abortlag trädde i kraft. Varje år utförs i genomsnitt drygt 30 000 aborter. Mellan åren 1990-1995 minskade antalet aborter med cirka 1 000 aborter per år. Under denna tid minskade antalet aborter i åldersgruppen 14-19 år med 38 procent, och för kvinnor i åldrarna mellan 20 -24 år var minskningen 23 procent. Efter år 1995 tenderar antalet aborter till att åter öka vilket i motionen ses som mycket oroande.¹⁶⁸¹⁶⁹

Motionärerna, i huvudsak med Gustaf von Essen i spetsen, menar att det bland allmänheten finns en restriktiv syn på aborter, vilket bekräftades av en SIFO-undersökning som utfördes 1994. Drygt 1 000 personer hade vid hembesök tillfrågats "Kan du acceptera abort?", och resultatet var att endast 4 procent av de tillfrågade kunde acceptera abort av vilket skäl som helst, medan 60 procent kunde acceptera abort med vissa begränsningar och 29 procent endast om graviditeten var en följd av incest eller våldtäkt, eller moderns liv var i fara. Dagens abortlag medger abort av vilket skäl som

¹⁶⁷ Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor och Motion till riksdagen 1997/98:So205 Tidsgräns för sena aborter

¹⁶⁸ Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor, s 1

¹⁶⁹ Statistik från Socialstyrelsen visar dock att aborttalet minskat efter år 1997.

helst, men stödet för denna uppfattning var begränsat till 4 procent, en klen uppbackning för abortlagen i nuvarande tappning.¹⁷⁰

Vidare menar motionärerna att skyddet för det mänskliga livet som återfinns i Regeringsformen, FN:s universella förklaring om de mänskliga rättigheterna och Europakonventionen, även gäller för det ofödda barnet från och med befruktningsogonblicket. Detta framgår av Genève-deklarationen som Sverige har ratificerat, där det uttalas att läkare skall förplikta sig till ”den största respekt för mänskligt liv alltifrån konceptionen till döden”¹⁷¹.

I propositionen 94/95:142 ”Fosterdiagnostik och abort”, påtalas att en avvägning, mellan den oföddes och kvinnans intressen, är ofrånkomlig. I en abortsituation är det två individers intressen som står emot varandra, men med dagens abortlagstiftning får alltid fostrets intresse ge vika för moderns. Mellan havandeskapets artonde och tjuogoandra vecka prövar dock socialstyrelsen om synnerliga skäl, vilket erfordras för att få abort vid denna tid, föreligger. Med andra ord, så sker avvägningen mellan fostrets och moderns intresse egentligen inte förrän arton veckor av graviditeten har passerat. Detta till trots att utredningen *SOU 1989:51 ”Den gravida kvinnan och fostret - två individer”*, uttryckligen klargjorde att man måste utgå från att modern och det blivande barnet är två skilda individer som bägge är skyddsvärda. Innan den artonde veckan har passerat har fostret därför inget skydd och ingen rättssäkerhet, utan kvinnans eget intresse får ensamt avgöra om det blivande barnet skall aborteras eller ej. Intressekonflikten mellan barnet och modern kan ej prövas vid domstol, och den svagare parten - barnet, kan varken få sina intressen tillvaratagna eller prövade. Därför menar motionärerna att regeringen bör begrunda detta och återkomma till riksdagen med förslag hur en avvägning av kvinnans och fostrets intresse kan ske före den artonde veckan av graviditeten.¹⁷²

Det görs i motionen en jämförelse mellan tillvägagångssättet för att få en abort eller en sterilisering utförd. Jämförelsen görs mellan det stödsamtal som erbjuds vid abort och det rådgivningssamtal som erfordras vid sterilisering. Vid abort är det obligatoriskt för samhället att erbjuda detta stödsamtal, men inget hindrar att aborten utförs om kvinnan avstår från stödsamtalet. Däremot är det obligatoriskt, för den som begär att få bli steriliserad, att genomgå ett rådgivande samtal då det diskuteras om medicinska risker och alternativa preventivmedel, samt upplyses om ingreppets definitiva natur. Patienten får därefter sova på saken och rekommenderas att prata igenom ingreppet med sin partner. Först sedan detta har skett och patienten dessutom har undertecknat ett dokument där

¹⁷⁰ Motion till riksdagen 1997/98:So267, s 2

¹⁷¹ Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor, s 3

¹⁷² Motion till riksdagen 1997/98:So267, s 4

han/hon förklarar sig ha förstått vad begreppet innebär och vilka konsekvenser det för med sig får denne steriliseringen utförd. Oåterkalleligheten, det faktum att verkan av ingreppet blir livslång, är också orsaken till att det vid sterilisering finns en fast rutin som måste följas. Ingreppet är kirurgiskt och ej garanterat riskfritt, dessutom kan det följas av konsekvenser för psyket, könsidentiteten och samlivet. Men sak samma gäller ju även för abort, vilket får konsekvenser för både kvinnan som vill ha aborten utförd och för det väntade barnet som inte tillåts leva. Att avliva sitt väntade barn är i än högre grad än vid sterilisering ett beslutsfattande som kräver eftertanke och stöd. Stödsamtalet inför abort bör enligt nämnda motion därför också vara obligatoriskt.¹⁷³

Eftersom det finns vetenskapliga belägg för att fostret redan i tionde veckan kan känna smärta, så uppstår vissa frågetecken vad gäller hur aborten upplevs av fostret. De aborter som inte kan undvikas måste därför utföras så smärtfritt som möjligt för fostret. Motionärerna menar att fostrets behov av smärtlindring vid abort inte har beaktats tillräckligt eftersom det inte är helt utrett hur mycket av moderns smärtlindring som faktiskt överförs till barnet via moderkaka och navelsträng. Det har också påpekats av engelska experter att ofödda barn har behov av smärtlindring innan de aborteras, och motionärerna menar därför att det finns behov av en utredning för att klarlägga hur fostrets behov av smärtlindring vid abort kan tillgodoses.¹⁷⁴

Slutligen påpekas det i motionen att forskningen kring kvinnors hälsa efter en abort har kommit mycket längre i U.S.A än i Sverige, och även om förhållandena där är annorlunda, så borde reaktionen efter en abort inte skilja sig länderna emellan. De forskningsrapporter som finns har visat att aborter är problematiska och får efterverkningar för kvinnan. Den amerikanska organisationen WEBA, gjorde en undersökning om abort där det framkom att 95 procent av kvinnorna som fått en abort utförd inte skulle ha gjort aborten om de fått välja idag. Hela 93 procent ansåg att de hade fått en sämre självuppfattning efter aborten och 66 procent menade att deras liv hade försämrats efter aborten.¹⁷⁵

12.3 Motion till riksdagen 1997/98:So205 Tidsgräns för sena aborter

I denna motion omtalas att aborter inte längre får utföras utan Socialstyrelsens tillstånd efter utgången av den artonde havandeskapsveckan. I praktiken utförs aborter inte senare än i tjugofjärde

¹⁷³ Motion till riksdagen 1997/98:So267, s 5

¹⁷⁴ Motion till riksdagen 1997/98:So267, s7

¹⁷⁵ a.a, s 8

veckan och då endast i undantagsfall, det är praxis att inte godkänna aborter efter tjugioandra veckan. År 1995 godkändes 75 aborter mellan vecka 20-22 och fyra efter vecka 22. Anledningen till att det i princip inte ges tillstånd till abort efter den tjugioandra veckan är att det idag är möjligt att rädda för tidigt födda barn som fötts redan i vecka 21-22. Socialstyrelsen har dock möjlighet att ge tillåtelse till ännu senare aborter, men på grund av moraliska och etiska skäl har det i Socialstyrelsens allmänna råd om abort ansetts att abort inte skall tillåtas efter vecka 22. I denna avvägning har det också tagits hänsyn till att en sen abort inte heller är riskfri för kvinnan ifråga.¹⁷⁶

Budskapet som förs fram i motionen är alltså ett ifrågasättande av tidsgränsen för sena aborter som den framställs i Socialstyrelsens allmänna råd. Eftersom barn som föds i tjugonde veckan kan överleva och utvecklas helt normalt, hemställer motionärerna att Socialstyrelsen ska ändra i sina allmänna råd så att aborter ej bör genomföras efter utgången av den tjugonde veckan istället för att som idag ange tjugioandra veckan som yttre tidsgräns för när en abort inte längre bör tillåtas.¹⁷⁷

Abortlagen har många år på nacken och stora framsteg har skett inom fosterdiagnostiken vilket kan påverka den enskilde i beslutsfattandet. Dessutom har samhällets syn på barn och deras värde förändrats, varför en ändring är påkallad.¹⁷⁸

Motionärerna menar att de inte har för avsikt att riva upp rådande abortlag, men att hänsyn måste tas till den gynekologisk-obstetriska expertis som anser att eftersom foster är livsdugliga redan i vecka 20, så bör den övre abortgränsen också tidigareläggas. Detta kan enligt hemställan ske på ett enkelt sätt genom att Socialstyrelsen ändrar i sina allmänna råd och behöver således inte involvera en lagändring. Skulle så däremot inte ske, så befarar motionärerna att det snart kommer att ställas krav på en begränsning i aborträtten från lagstiftarens sida. Genom att ändra tidsgränsen i de allmänna råden, menar motionärerna att en uppslitande abortdiskussion kan undvikas.¹⁷⁹

12.4 Rapport Morgon 1999-05-21

Riksdagen höll debatt om tidsgränsen för sena aborter fredagen den 21 maj år 1999. Debatten föregicks av en direktsändning i nyhetsprogrammet Rapport Morgon, TV 2, kl. 09.00. I programmet framträdde

¹⁷⁶ Motion till riksdagen 1997/98: So205, s 1

¹⁷⁷ a.a, s 2

¹⁷⁸ a.a, ff

¹⁷⁹ a.a, ff

riksdagsledamoten Tuve Skånberg, kristdemokrat och för en inskränkning av sena aborter, riksdagsledamoten Barbro Westerholm, folkpartist och motståndare till inskränkningar i aborträtten samt gynekologen Lottie Hellström. Argumentationen som följde återges i korthet nedan.

Riksdagsledamoten Tuve Skånberg (kd) menar att tidsgränserna för sena aborter måste ändras. Det får inte förekomma att en sen abort får utföras vid en tidpunkt då det är möjligt att rädda för tidigt födda barn. I Socialstyrelsens allmänna råd framgår att tillstånd till en sen abort kan lämnas så sent som i vecka 22, men även efter denna tid händer det att aborter beviljas. Med andra ord, livsdugliga foster bör enligt Skånbergs mening inte få lov att aborteras.

Senare än vecka 22 bör dock inga tillstånd lämnas enligt Socialstyrelsens nuvarande normer, men Skånberg menar att tidsgränsen bör flyttas bakåt. Någonstans kring vecka 18-20 borde gränsen sättas för när en abort senast får utföras. Skånberg säger sig inte vara ute efter en lagändring, utan menar att det räcker gott med en ändring av praxis, dvs ett tidigareläggande av tidpunkten då tillstånd till en sen abort får lämnas. Redan idag nekas 25 procent av alla abortansökningar mellan vecka 18-22.

Riksdagsledamoten Barbro Westerholm (fp) anser å sin sida att det är viktigare att se om det möjligt att förebygga oönskade graviditeter genom att se på var och varför det faktiskt gått snett. Detta arbete är viktigare än att ändra tidsgränserna för sena aborter. Tidsgränsen för sena aborter, är redan flyttad från vecka 24 till vecka 22. Vidare uttalar Westerholm att det är nödvändigt att utgå från de enskilda kvinnorna och deras situation. Varför begär kvinnan att aborten ska utföras i ett så sent skede av graviditeten? Oftast är anledningen till sena aborter antingen missbildningar hos barnet eller sociala skäl. En siffra som Westerholm nämner i programmet angående orsaken till sena aborter, vilka kräver Socialstyrelsens tillstånd, är att 60 procent av de sena aborterna utförs på grund av skada hos det väntade barnet och 40 procent av rent sociala skäl. De aborter som tillåts av rent sociala skäl, alltså 40 procent av alla sena aborter utförs på fullt friska foster. Westerholm menar att det ligger en fara i att inte ge tillåtelse även till en sen abort och gör en jämförelse med den gamla abortlagen, då det enligt hennes uppfattning var vanligt att kvinnor som nekades abort försökte begå självmord. Som exempel på sociala skäl som kan och bör föranleda en sen abort räknar Westerholm bl a upp fall som; det 13-åriga incestfallet, unga kvinnor som inte förstått att de är gravida, misshandlade kvinnor där barnet riskerar utsättas för faderns misshandel om de tillåts födas, psykiskt sjuka eller missbrukande kvinnor som ej förstått att de är gravida samt kvinnor som pga religiös tillhörighet ej tillåts ha sexuella förbindelser före äktenskapet. Westerholm menar att kvinnans väl och ve måste stå i centrum och att ställningstagandet alltid är svårt för den läkare som måste utföra ingreppet. De 25 procent, av alla abortansökningar, som idag nekas abort,

utgörs av kvinnor som på förhand bedömts att kunna klara ett nej, men Westerholm menar att det inte är bra att kvinnor går och drar på beslutet och det är därför önskvärt att kunna förebygga att kvinnor hamnar i den situationen. Har de väl hamnat där måste något ändå kunna göras. Westerholm vill att det ska finnas någon form av gruppering med ansvar för den övergripande bedömningen vid frågor om sen abort. Statens medicinsk-estiska råd bör därför se närmare på den etiska konflikten innan beslut ska fattas om att flytta gränsen för sena aborter.

I debattpanelen ingick även gynekologen Lottie Hellström, som anser att gränsen för sen abort bör ligga vid den senaste tidpunkt då barnet inte är livsdugligt utanför livmodern. Avgörandet av tillåtligheten ligger dock för närvarande hos Socialstyrelsens nämnd. För att i sitt yrkesliv dagligen arbeta med aborter är det dock viktigt att tycka om kvinnor och vilja hjälpa dem. Abort är ett etiskt dilemma men dock inte en arbetsmiljöfråga för personalen menar Hellström.¹⁸⁰

12.5 Riksdagsdebatt om abort 1999-05-21

I riksdagsdebatten som följde på inslaget i TV2:s Rapport Morgon fick Socialminister Lars Engqvist (s), svara på interpellationerna 1998/99:232 och 240 om aborter. Interpellationerna gällde könsselektiva aborter samt definitionen av foster och barn.

12.5.1 Könsselektiva aborter

Vad gäller de könsselektiva aborterna, så har frågan om de blivande föräldrarna ska få lov att veta barnets kön aktualiserats på senare tid. Vid fosterdiagnostiska undersökningar är uppgift om barnets kön ett s k bifynd, alltså en uppgift som framkommer vid undersökningen men som inte direkt har efterfrågats. Kvinnan har enligt gällande lagstiftning i princip rätt att få ta del av all information som framkommer vid fosterdiagnostisk undersökning, och detta gäller även bifynd.¹⁸¹ Interpellationerna har inlämnats av Gustaf von Essen (m) och Tuve Skånberg (kd), som vill veta vilka åtgärder regeringen avser att vidta när det gäller att förhindra könsselektiva aborter. Vad interpellationerna avser att komma åt är de s k flickaborterna, de fall där föräldrar aborterar det väntade barnet om det framkommer att det är av kvinnligt kön. Socialministern anför, att enligt vad

¹⁸⁰ Hela avsnittet bygger på TV2:s morgonsändning Rapport Morgon, 1999-05-21, kl 09.00.

¹⁸¹ Enligt Socialstyrelsens allmänna råd har kvinnan rätt att få del av all information som framkommer vid fosterdiagnostik, även om det saknar betydelse för hälsotillståndet. SOSFS 1997:20, s 6

han fått erfara har de blivande föräldrarna som haft tillgång till information om det väntade barnets kön, endast i ett fåtal fall missbrukat uppgifterna och begärt abort därför att barnet haft fel kön.¹⁸²

Socialministern menar att alla de blivande föräldrar som inte missbrukar uppgifterna, en majoritet, inte ska undanhållas denna information endast på grund av att ett fåtal förfar otillbörligt. Att missbruka uppgifterna är givetvis förkastligt anser Socialministern. Vidare anför han att en fördomsfull syn på könen måste bemötas och förändras med ideologiska metoder och inte genom att undanhålla information från de blivande föräldrarna.¹⁸³

Mot detta invänder Gustaf von Essen (m), att han inte ser svaret som tillfredsställande, då det i Sverige förekommer könsselektiva aborter. Ett konstaterande, av fem chefsläkare från olika större städer, visar att det bara på deras kliniker utförs mellan en och tre flickaborter per år och klinik. Sett i ljuset av att det finns ca 120-130 abortkliniker i Sverige gör att det går att sluta sig till att det utförs minst 130 och eventuellt ända upp till 300-400 flickaborter per år. Dessa siffror indikerar att det inte rör sig om ett fåtal. Problemet är dock enkelt avhjälpt om uppgifter om barnets kön inte tillåts lämnas ut före vecka 25. Då är fostret livsdugligt och graviditeten har framskridit till det skede då det har kunnat konstateras att det inte är något problem att föda och uppgiften kan utan risk för att medföra abort lämnas ut. Frågan om könsselektiva aborter har debatterats och Svenska läkarsällskapets delegation har i ett uttalande ansett att fosterdiagnostik inte enbart skall användas för könsbestämning utan för medicinsk indikation. Statens medicinsk-etiska råd menar att det inte stämmer med västerländska värderingar att använda fosterdiagnostik för att utröna det väntade barnets kön.¹⁸⁴

Vidare anför Gustav von Essen (m), att en majoritet av svenska folket delar uppfattningen om att uppgifter om kön ej bör lämnas ut före vecka 25 om uppgiften tros leda till könsselektiva aborter. Uppgifterna bygger på en SIFO-undersökning som presenterats i massmedierna 1999-05-21¹⁸⁵. Hela 61 procent av de tillfrågade, ansåg att uppgift om barnets kön ej bör lämnas ut före vecka 25. Därtill har Socialministerns egna partikamrater, fem socialdemokratiska kvinnor med Margareta Israelsson i spetsen också föreslagit detta i en motion. Trots detta menar Socialministern att majoritetens intresse, de blivande föräldrar som inte missbrukar uppgifterna om det väntade barnets kön, ska ges företräde. Det är att ge efter för en

¹⁸² Riksdagens snabbprotokoll 1998/99:98, s 53

¹⁸³ Riksdagens snabbprotokoll, s 53

¹⁸⁴ Riksdagens snabbprotokoll, s 53

¹⁸⁵ SIFO-undersökning om Fosterdiagnostik. Utförd 3-6 maj 1999. Telefonintervju med 1 000 personer, män och kvinnor 15 år och äldre i hela landet. Projektnummer 3295600. Sifo Research & Consulting AB 1999. Uppdragsgivare: Tidningen Hemmets vän.

nyttofilosofi som Tännsjö och andra filosofer ger uttryck för. Gustav von Essen (m) tycker att det här är en moralisk fråga av större dimension som förtjänar ett annat förhållningssätt från socialministerns sida.¹⁸⁶

12.5.2 Definitionen av foster och barn

Interpellationen ifrågasätter definitionen och tidsgränsen för när ett foster övergår till att bli betraktat som barn. Detta är även kopplat till utförandet av de sena aborterna. Socialministern menar att det har gjorts gällande att nuvarande gräns för vad som skall kallas barn är inkonsekvent. I dag går gränsen för vad som skall anmälas som barn vid 28 veckor. Svensk förening för obstetrik och gynekologi (SFOG) har i en skrivelse till Socialdepartementet föreslagit att en utredning bör göras i syfte att ändra folkbokföringslagen, så att vad som skall anmälas som barn ändras från nuvarande 28 till 22 fulla graviditetsveckor. Möjligheterna att rädda för tidigt födda barn har ökat tack vare förbättrad prematurvård och diagnostik och ett fosters har idag möjlighet att överleva födelsen vid 23-24 graviditetsveckan. Gränsen idag upplevs som inkonsekvent och stötande därför att de foster som avlider genom en sen abort betraktas som foster medan man på prematuravdelningen gör allt för att försöka hålla lika gamla för tidigt födda barn vid liv.

I ett yttrande till Socialdepartementet år 1997 konstaterar Statens medicinsk-etiska råd att en ändring av tidsgränsen för när ett foster skall anmälas som barn till folkbokföringsregistret innehåller frågor av etisk, juridisk och administrativ karaktär och påverkar dessutom inte det medicinska omhändertagandet. En ändring kan även enligt etiska rådets mening leda till att samhället ger motstridiga besked om vad som skall betraktas som barn, då det i vissa fall förekommer att abort beviljas efter den 22:a graviditetsveckan, men menar att det främst bör undersökas om möjligheten att utfärda föreskrifter så att det rapporteras till medicinska födelseregistret om foster avlidna före förlossningen under 23:e till 28:e graviditetsveckan, utan att en ändring av folkbokföringslagen behöver göras. Dessutom har Statens medicinsk-etiska råd beslutat att ta upp frågan om definitionen av foster och barn, varför Socialministern inte avser att vidta någon åtgärd förrän Statens medicinsk-etiska råd har uttalat sig i frågan.¹⁸⁷

Tuve Skånberg (kd) invänder mot att socialministern inte preciserar sig i frågan och menar att redan år 1989 rekommenderade Världshälsoorganisationen (WHO), att foster skall kallas foster fram till vecka 22 och därefter barn. Dessutom har Sverige ratificerat FN:s barnkonvention som deklarerar att barn har rätt till skydd av lagen även före

¹⁸⁶ Riksdagens snabbprotokoll, s 54

¹⁸⁷ Riksdagens snabbprotokoll, s 53

födelsen.¹⁸⁸ Vidare menar Tuve Skånberg att det för att lösa problemet inte krävs en lagändring utan endast en praxisändring. Det enda som behövs är att man definierar barn tidigare än vad som skett hittills och ger direktiv till Rättsliga rådet att aborter inte får beviljas senare än vecka 18 eller 20, beroende på vilken avvägning som görs.¹⁸⁹

Barbro Westerholm (fp) å sin sida menar att det är bra att Statens medicinsk-etiska råd får studera frågan närmare eftersom hon anser att gränsen mellan tiden då sena aborter får utföras och för tidigt födda barn kan räddas är snäv. Hon menar dock att det ligger en fara i om kvinnor får nej till en abort, vilket hon tror kan leda till självmord. Istället tycker hon att Statens medicinsk-etiska råd bör titta närmare på om det kunde varit möjligt att hjälpa dessa kvinnor, som fått en sen abort utförd, i ett tidigare skede av graviditeten.¹⁹⁰

Socialministern avslutar överläggningen med att än en gång istadigt framhärda att han inte har för avsikt att ta ställning innan Statens medicinsk-etiska råd har diskuterat frågan. Vidare avråder han att låta SIFO-undersökningar påverka vår hållning i moraliska och etiska frågor.¹⁹¹

12.6 Kommentarer

Dagens abortlag är föremål för diskussion i riksdagen, och som refererade motioner och riksdagsdebatt visar går tendensen i abortfrågan helt klart mot en inskränkning av aborträtten. Undersökningar bekräftar att abortlagen inte har folkopinionens stöd fullt ut för det som aborträtten medger, nämligen rätten att genomgå en abort av vilket skäl som helst före vecka 18. Det finns heller inget obligatoriskt krav på stödsamtal före abortens utförande, stödsamtal är enbart en tjänst som samhället tvingas tillhandahålla och som kan förkastas om kvinnan inte är intresserad. Jämförelsen som görs med tillvägagångssättet när det istället är sterilisering som är på tapeten, är enligt min mening intressant och mycket träffande. Det är ju faktiskt det oåterkalleliga vid steriliseringen som föranleder obligatoriskt samtal, hur kan det då vara att vid abort, ett tillfälle då en gravid kvinna ska besluta om hon ska låta avliva sitt väntade barn - ett om något oåterkalleligt ingrepp, har det inte ansetts behövligt med ett obligatoriskt stödsamtal?

I motionen om abortfrågor anser motionärerna att det väntade barnet teoretiskt sett har ett rättsligt skydd för sin existens genom att Sverige har

¹⁸⁸ Riksdagens snabbprotokoll, s 54

¹⁸⁹ Riksdagens snabbprotokoll, s 56

¹⁹⁰ Riksdagens snabbprotokoll, s 54

¹⁹¹ Riksdagens snabbprotokoll, s 57

ratificerat tidigare nämnda konventioner, även om vårt land i praktiken inte ger ofödda denna rätt. Personligen har jag svårt att se att så är fallet, det går knappast att tala om att det finns ett faktiskt rättsskydd för ofödda barn förrän detta har blivit prövat i domstol, även om intentionerna vid konventionernas tillkomst möjligen var att ofödda skall ha en rätt till liv.

Vad som förfäras än mer, är att det inte är vetenskapligt klarlagt huruvida de ofödda barnen faktiskt känner smärta och lider vid aborten. Det är bra att problemet uppmärksammas, men jag tycker att det är väldigt märkligt att det inte har fokuserats mer på fostrets eventuella abortupplevelse fastän abortlagen har funnits i nästan 25 år. De läkare som utför aborter borde ha en uppfattning i frågan, då det med dagens ultraljudsteknik är möjligt att följa barnets beteende och rörelsemönster under aborten. På dataskärmen syns det ju tydligt hur barnet reagerar. Tanken att dessa små individer inte endast får finna sig i att få sina spirande liv brutalt avslutade, utan att de även med största sannolikhet känner såväl smärta som skräck under aborten gör hela aborthanteringens än mer motbjudande och förkastlig.

Abortingreppet kostar, inte bara pengar för själva ingreppet utan även i form av psykiska besvär som en efterföljande reaktion hos de kvinnor som genomgått en abort. Men det är å andra sidan inte särskilt märkligt, skulle en abort inte åtföljas av någon form av dåligt samvete, ångest eller dylikt, som en naturlig följd av ingreppet, så vore det i alla fall enligt min mening konstigt. Ingen kan väl må bra efter att ha avlivat ett blivande barn som burits inuti den egna kroppen.

Socialstyrelsens allmänna råd manar också till eftertanke. Finns det verkligen godtagbara anledningar att tillåta abort vid den tidpunkt då barnet har en potentiell chans att överleva, m a o är livsdugligt utanför livmodern? Att råden bör ändras instämmer jag helt och fullt i, men att nöja sig med att tidigare lägga dessa minst två veckor är visserligen ett steg i rätt riktning men långt ifrån tillräckligt om vi ska värna om dessa våra minsta.

Riksdagsdebatten ger anledning till att undra över vart samhället och moralen är på väg. Socialminister Lars Engqvist menar att könselektiva aborter inte föranleder någon åtgärd därför att det enligt hans kännedom inte rör sig om mer än ett fåtal fall. Därtill menar Socialministern att även om könselektiva aborter förekommer, vilket han i och för sig anser förkastligt, så vill han inte inskränka rätten till information om det väntade barnets kön därför att han menar att detta vore till förfång för majoriteten, de blivande föräldrar som alltså inte har för avsikt att missbruka informationen om barnets kön. Här ger socialministern klart uttryck för en nyttofilosofisk inställning. Största möjliga lycka åt störst antal individer. Det är alltså enligt Socialministerns mening helt i sin ordning att offra ett hundratal, eller

eventuellt fler, flickfoster som får aborteras framför att inskränka den lagstadgade rätten till information även av bifynd som framkommit vid fosterdiagnostik. Olyckan av att flickfoster offras vägs upp av lyckan att få ta del av ej eftersökt information. Det måste i rimlighetens namn stå klart för var och en att könselektiva aborter inte kan rättfärdigas varken moraliskt eller juridiskt. Tyvärr är det dock juridiskt möjligt att rättfärdiga en selektiv abort med dagens lagstiftning, eftersom kvinnan inte behöver ange något skäl till varför hon begär abort. Att inte vilja genomföra den praxisändring som krävs för att undvika flickaborterna är enligt min mening ett brott både mot moralen och jämställdheten. Vilket kön det väntade barnet har borde vara irrelevant ur abortsynpunkt, såvida inte det är könsbundna ärftliga sjukdomar som efterfrågats vid fosterdiagnostiken. Könstillhörighet är trots allt ett bifynd, varför denna information med fog borde kunna hållas inne till vecka 25, då sen abort ej längre är möjlig att erhålla.

Vad beträffar definitionen av när foster ska räknas som barn, så har Socialministern tydligen inte samma uppfattning som WHO¹⁹² hade redan för tio år sedan, utan hävdar att innan Statens medicinsk-etiska råd har fått säga sitt så tänker han inte vidta några åtgärder. Detta trots att det idag händer att foster som aborteras i samma graviditetsvecka som för tidigt födda barn räddas. Socialministern verkar inte inse det absurda i att tillåtligheten för sena aborter faktiskt följer definitionens av barn.

Jag är dock benägen att instämma med Barbro Westerholm, när hon säger att det är viktigt att ta itu med förebyggandet av de sena aborterna. Men till skillnad från henne, anser jag inte att detta är tillräckligt. Det är dock fördelaktigt att det fokuseras på förebyggande åtgärder så mycket som möjligt, eftersom det är i första hand på det förebyggande stadiet som det går att förhindra att oönskade graviditeter kommer till stånd. Hade vi inga oönskade graviditeter så fanns det heller ingen abortproblematik.

Det gläder mig att åtminstone ett fåtal av våra politiker har modet att våga se och stå upp för sanningen. En debatt gör ingen lagändring, men om fler folkvalda får upp ögonen för abortproblematiken så finns det kanske en chans att det framöver blir inskränkningar i aborträtten.

¹⁹² World Health Organization = Världshälsoorganisationen

13 Förslag till ändrad abortlag

Som nämnts i tidigare avsnitt, så anser jag att dagens abortlagstiftning borde ändras eftersom den abortlag vi har idag enligt mitt förmenande är alldeles för generös. Det kan inte vara rimligt att det ska gå så smidigt och obehindrat att avsluta ett knappt påbörjat liv hos våra allra minsta, och framförallt inte i ett långt framskridet skede av graviditeten. Förmodligen kommer min önskan om ett i princip totalt abortförbud aldrig att infrå, men en inskränkning i den fria aborträtten torde inte vara någon omöjlighet. Med detta i åtanke kommer jag således framöver att presentera mitt eget förslag och/eller åtgärdsprogram för hur abortlagen skulle kunna ändras. Därtill kommer jag att spekulera lite över hur jag tror det skulle slå ut om någon eller några av dessa ändringar kom till stånd.

För det första anser jag att det inte ska vara lätt att få till stånd en abort. Detta av två skäl som förhoppningsvis skulle kunna påverka uppkomsten av antalet oönskade graviditeter i slutändan. Det ena är att om det skulle vara allom bekant att det är svårt eller näst intill omöjligt att få en abort utförd, så borde detta förhållande i sig medföra att människor i större mån försökte undvika oönskade graviditeter, genom ett ökat ansvarstagande för preventiva åtgärder vid sexuell utövning. Därtill vore det önskvärt att det lämnas fullgod information om hur man skyddar sig mot oönskade graviditeter, samt hur och var det går att få tag på preventivmedel, i samband med sexualundervisningen i skolorna. Det andra skälet är att samhället genom att skärpa lagstiftningen på området sänder ut en signal till folket om hur man från samhällets sida ser på aborten och dess tillåtlighet. Ett av målen är ju att förändra människors inställning till själva ingreppet som företeelse och det är ju inte lätt att tala för en attityd om lagen säger det rakt motsatta. Eftersom det inte går att ta lätt på en abort som är moraliskt oförsvarlig, så kan en inskränkning i lagstiftningen hjälpa till med att i långa loppet driva fram en attitydförändring. Om samhället entydigt signalerar att abort är oacceptabelt, så kommer så småningom människorna som lever i det att ändra inställning.

För det andra så menar jag att såväl tidsgränserna för att få abort som skälen för detsamma ska ändras och preciseras. Det allra viktigaste är att ändra tidsgränserna för när aborten får utföras. I dag är det möjligt att få en abort utförd innan utgången av artonde havandeskapsveckan genom att helt enkelt bara begära det. I artonde veckan har barnet kommit så långt i sin utveckling att det borde vara uppenbart för var och en att en abort vid denna tidpunkt är helt förkastlig. Vid denna tidpunkt är barnet i princip färdigt och behöver bara tid i livmodern för att växa och mogna. Omföderskor har ofta känt fosterrörelser i ett par veckors tid och barnet kan ses tydligt i sin helhet vid

ultraljud.¹⁹³ Sena aborter utförs inte genom ett operativt ingrepp, utan förlossningen sätts igång med hjälp av mediciner och barnet avlider antingen under själva förlossningen eller strax efter födelsen, eftersom lungor och andra organ ej är tillräckligt utvecklade för att klara livet utanför livmodern vid denna tid. Så abort mellan tolfte och artonde veckan skall absolut inte vara tillåten.

Före utgången av tolfte graviditetsveckan kan jag möjligen tänka mig att det skulle kunna gå att få abort även om jag principiellt anser att alla aborter är fel. Men en sådan abort skulle förenas med speciella villkor. Dels skulle det inte att gå att få abort utan särskilda skäl, dels skulle rådgivning vara obligatorisk för bägge föräldrarna. Vid rådgivningstillfället skall föräldrarna ingående informeras om hur aborten utförs och vilka konsekvenser det får, m a o information om ingreppets oåterkalleliga natur. Vad beträffar särskilda skäl så bör det vara skäl som är godtagbara ur etisk och moralisk synpunkt, vilket utesluter att medge abort för slarv med preventivmedel och liknande. Dålig ekonomi, tidsbrist eller risken att ensam få ta hela föräldraansvaret är heller inte godtagbara skäl för abort. Rådgivningen å andra sidan skall vara till för att förhindra att mannen sätter press på kvinnan att göra abort (vilket lär vara vanligt enligt abortrådgivningen Maja-mottagningen i Helsingborg), utan att engagera sig själv i övrigt. En annan fördel med obligatorisk rådgivning är att det finns utrymme för att påverka kvinnan att behålla barnet men även för att, vilket kan vara behövligt, ge utförlig information om preventivmedel och dess användning för framtida bruk. Etik och moral bör givetvis finnas med på dagordningen vid detta tillfälle. Vid rådgivningstillfället kan kvinnan informeras ingående om de alternativ till abort som står till buds för det fall att hon inte är beredd att ta hand om sitt barn, men eventuellt kan tänka sig att fullfölja graviditeten. Lagen i sig skulle genom denna konstruktion kunna motverka att kvinnan går och velar och drar på beslutet, vilket är fullt möjligt idag.

Ett totalt abortförbud ter sig tyvärr varken troligt eller realistiskt, men en inskränkning enligt ovan vore på plats. Skulle lagen ändras och bli mer restriktiv, så hoppas jag att antalet önskade graviditeter och därmed aborttalet minskar. Som tidigare sagts, så är jag definitivt emot att utsläcka spirande mänskligt liv, medan jag inte har några som helst moraliska betänkligheter mot att vidta åtgärder för att förhindra att liv blir till. De enda metoder jag kan godkänna är de metoder som förhindrar att implantation sker, dvs förhindrar livets uppkomst. Övriga metoder, som syftar till att ta död på fetalt liv, är således moraliskt förkastliga.

¹⁹³ Kitzinger, S, Att vänta och föda barn, s 326

14 Funderingar inför framtiden

Barnen är allas vår framtid, och föräldraskapet är ett av livets största under och ansvar. Att bli förälder medför att livet förändras totalt, en ny liten individ som är totalt beroende av föräldrarnas omsorg under flera år ska inlemmas i familjen. För många är det ett medvetet val att skaffa barn, för andra sker det oplanerat. Oavsett hur det förhåller sig med planeringen, så medför föräldraskapet stora omvälvningar och påverkar även såväl den ekonomiska som arbetsmässiga situationen. För vissa medför föräldraskapet konsekvenser som är allt annat än önskade. Men detta kan trots allt inte rättfärdigas att abortera barnet. Som tidigare nämnts finns det goda möjligheter i dagens Sverige att förhindra oönskade graviditeter, möjligheter som står öppna för alla i vårt samhälle. Barnet har enligt min mening en rätt till liv, när det väl blivit till och implanterats i kvinnans livmoder. Därför måste allt krut satsas på att förhindra att oönskade graviditeter uppstår.

Antalet aborter har under de senaste 20 åren legat mellan 30 000 och 40 000. Det satsades rejält på information och preventivmedelsrådgivning i mitten av 1970-talet, då aborttalet för tonåringar var högt, men dessa resurser minskades igen när antalet aborter sedermera sjönk i början av 1980-talet. Under senare halvan av 1980-talet ökade antalet aborter igen och så även resurserna. Troligen är 1990-talets minskade aborttal en effekt av denna satsning. Det föranleder ett ifrågasättande ifall det minskande aborttalet åter leder till en minskning av resurserna för att förebygga aborter? Måhända tycker politikerna att 30 000 aborter per år är en acceptabel nivå? Skulle det förebyggande arbetet tappa resurser kommer förmodligen aborttalet att öka igen och så är vi tillbaka på ruta noll. Detta kan knappast betecknas som önskvärda framtidsutsikter.¹⁹⁴

Många kvinnor blir gravida när de är tonåringar och därför är det viktigt att preventivmedelsanvändning förespråkas redan under skoltiden. Att underlåta att informera unga flickor och pojkar om preventivmedel, sex och samlevnad på grund av att de antas vara för unga för att ägna sig åt sexuell samvaro, leder bara till att de oupplysta tar onödiga risker och underlåter att skydda sig mot oönskade graviditeter. Visserligen kan tyckas att föräldrarna borde informera sina ungdomar om sex och preventivmedel, men ämnet är ofta känsligt och svårt att tala om och tycker man som förälder därtill att de egna barnen är för unga för att ha sex så blir inte så mycket sagt förrän det redan är försent. Skolan har här en viktig uppgift, eftersom ämnet ifråga avhandlas på neutral mark.

¹⁹⁴ Hedberg, C, Aktuell nationell abortstatistik, s 9

Vad som enligt min mening är det allra viktigaste att informera om, i samband med sexualupplysning, är de etiska och moraliska aspekterna på abort. Att inte låta den yngre generationen växa upp med en slit- och slängattityd, där alla misstag kan repareras. 'Blir jag med barn så gör jag abort....!' Det är denna uppfattning som måste utrotas från människors tänkande för att komma till rätta med abortproblematiken. Abort får inte tillåtas förbli en lösning på redan uppkomna problem. Istället måste vi, samhället, försöka förhindra att alla oönskade graviditeter uppstår. Det kan givetvis inte göras genom att enbart skärpa abortlagstiftningen, utan det krävs att alla människor utbildas till ett etiskt förhållningssätt till själva livet. Vi får helt enkelt inte fortsätta med att avliva våra ofödda barn bara för att de har kommit till vid en olämplig tidpunkt i livet, utan vi måste försöka med alla till buds stående medel hitta tillbaka till värden och respekten för allt mänskligt liv, inte bara det redan framfödda utan det mänskliga livet i alla dess stadier.

Respekten för det mänskliga livet måste genomsyra hela samhället, det räcker inte med ett fåtal abortmotståndare för att förändra vad som är politiskt sanktionerat och därför krävs det även en lagändring. Hur mycket etiska riktlinjer det än finns, så får de ingen genomslagskraft om inte de står i konformitet med lagen. Det går inte att förbise att lagstiftningens påverkan på moralen. Huruvida lagstiftaren bör tillåta eller förbjuda abort är och förblir en moralisk fråga. Men vad gäller alla andra aspekter på frågor om liv och död så tycks lagstiftaren inte ha några begränsningar för inblandning. Eutanasi, aktiv dödshjälp, är förbjudet enligt svensk lag, så även dödsstraff och tortyr. Varför har lagstiftaren då sett mellan fingrarna vad gäller att ta död på ofödda barn är en fråga som var och en borde ställa sig! Vad etiken nekar bjuder lagen som det ser ut idag och det är dessa missförhållanden som vi måste försöka komma till rätta med. Barn och ungdomar som växer upp med dagens abortlagstiftning socialiseras till acceptans av det faktum att aborter utförs. Det står ju inte i strid med lagen, så då är det väl helt i sin ordning? Förvisso lägger lagens långa näsa sig inte i blöt vid alla felaktigheter som människorna företar sig, och det är nog tur, men när det gäller allvarliga frågor om liv och död, vilka involverar absoluta värden så har lagstiftaren en skyldighet att ingripa. Detta sker också i flertalet fall, och den enda gången som samhället inte endast underlåter att ingripa och försvara, utan även aktivt deltar i övergreppen är när offren tillhör den mest utsatta grupp som tänkas kan; de allra minsta, värnlösa och oskyldiga..., våra ofödda barn.

I mitt framtida Utopia handlar och förhåller sig människan etiskt till det mänskliga livet. Moralerna riskerar inte att urholkas, alla liv har lika värde och kränkningar av livet i dess olika stadier är inte möjliggjorda via lagstiftningen. Alla tar ansvar för sitt liv och sina handlingar och de konsekvenser de medför. Samhället å sin sida är det högsta moraliska och etiska rättesnöret och inget tvivel om vad som är rätt eller fel kan uppstå

utifrån samhällets agerande gentemot individen. Abortproblematiken har upphört att existera och alla ofödda har rätt till liv.

Avslutningsvis vill jag säga att eftersom livet har ett absolut och okränkbart värde, så måste vi förhålla oss absolut till detta värde oavsett vilka relativa omständigheter som är för handen. Med andra ord så måste vi förhålla oss absoluta till det absoluta och relativa till det relativa.

Bilaga A

Citerade lagar och lagrum

Konvention (d. 4 nov. 1950) angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Artikel 2

1. Envars rätt till livet skall skyddas genom lag. Ingen skall avsiktligt bli berövad livet utom till verkställande av domstols dom i fall då han dömts för brott, som enligt lagen är belagt med sådant straff.
2. Berövande av livet skall icke anses hava skett i strid mot denna artikel, när det är en följd av våld, som var absolut nödvändigt
 - a) för att försvara någon mot olaglig våldsgärning;
 - b) för att verkställa laglig arrestering eller för att hindra någon som lagligen är berövad sin frihet att undkomma;
 - c) vid lagligen vidtagen åtgärd till stävande av upplopp eller uppror.

Convention on the Rights of the Child (1989)

(FN:s barnkonvention)

PREAMBLE

The States Parties to the present Convention,

[...] 9 st

Bearing in mind that, as indicated in the Declaration of the Rights of the Child, "the child, by reason of his physical and mental immaturity, needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth"; [...]

Have agreed as follows:

PART I

Article 1

For the purposes of the present Convention, a child means every human being below the age of eighteen years unless, under the law applicable to the child, majority is attained earlier.

Article 6

1. States Parties recognize that every child has the inherent right to life.
2. States Parties shall ensure to the maximum extent possible the survival and development of the child.

Abortlag (1974:595)

1 § Begär en kvinna att hennes havandeskap skall avbrytas, får abort utföras om åtgärden vidtas före utgången av artonde havandeskapsveckan och den inte på grund av sjukdom hos kvinnan kan antas medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. **Lag (1995:660).**

2 § Om en kvinna begärt abort eller om fråga uppkommit om avbrytande av havandeskapet enligt 6 § skall hon erbjudas stödsamtal innan åtgärden utförs. **Lag (1995:660).**

3 § Efter utgången av artonde havandeskapsveckan får abort utföras endast om Socialstyrelsen lämnar kvinnan tillstånd till åtgärden. Sådant tillstånd får lämnas endast om synnerliga skäl föreligger för aborten.

Tillstånd enligt första stycket får ej lämnas, om det finns anledning antaga att fostret är livsdugligt.

4 § Vägras abort i fall som avses i 1 §, skall frågan omedelbart underställas Socialstyrelsens prövning. **Lag (1995:660).**

5 § Abort eller avbrytande av havandeskap enligt 6 § får utföras endast om kvinnan är svensk medborgare eller bosatt här i riket eller om Socialstyrelsen i annat fall av särskilda skäl lämnar kvinnan tillstånd till åtgärden.

Endast den som är behörig att utöva läkaryrket får utföra abort eller avbryta havandeskap enligt 6 §. Åtgärden skall ske på allmänt sjukhus eller på annan sjukvårdsinrättning som Socialstyrelsen godkänner. **Lag (1995:660).**

6 § Kan det antas att havandeskapet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa, får Socialstyrelsen lämna tillstånd till avbrytande av havandeskap efter utgången av artonde havandeskapsveckan och oavsett hur långt havandeskapet framskridit.

7 § Socialstyrelsens beslut i ärende om tillstånd till abort eller avbrytande av havandeskap enligt 6 § får inte överklagas. **Lag (1995:660).**

8 § Efter en abort eller ett avbrytande av havandeskap enligt 6 § skall kvinnan erbjudas stödsamtal. Den som ansvarar för verksamheten på det sjukhus eller den inrättning där åtgärden utförts skall tillse att ett sådant erbjudande lämnas. **Lag (1995:660).**

9 § Den som utan att vara behörig att utöva läkaryrket uppsåtligen utför abort på annan, dömes för illegal abort till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brott som avses i första stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen skett vanemässigt eller för vinnings skull eller inneburit särskild fara för kvinnans liv eller hälsa.

För försök till illegal abort dömes till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

10 § Åsidosätter läkare uppsåtligt föreskrift i 4 § eller, om ej annat följer av 6 § andra stycket, i 3 eller 5 §, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Brottsbalk (BrB)

24 Kap. Om allmänna grunder för ansvarsfrihet

1 § En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.

Rätt till nödvärn föreligger mot

1. ett påbörjat eller överhängande brottsligt angrepp på person eller egendom,
2. den som med våld eller hot om våld eller på annat sätt hindrar att egendom återtas på bar gärning,
3. den som olovligt trängt in i eller försöker tränga in i rum, hus, gård eller fartyg, eller
4. den som vägrar att lämna en bostad efter tillsägelse. **Lag (1984:458).**

Ärvdabalk (ÄB)

1 Kap. Om rätt att taga arv

1 § Arv kan tagas endast av den som lever vid arvlåtarens död; dock må barn, som är avlat dessförinnan, taga arv, om det sedermera framfödes med liv. Är fråga om rätt till del i boet efter arvlåtarens efterlevande make, skall hänsyn tagas till tiden för makens död.

9 Kap. Om rätt att göra eller taga testamente

2 § Förordnande till annan än den som är född vid testators död eller då är avlad och sedermera födes med liv är utan verkan.

Utan hinder av vad nu är sagt gäller förordnande, enligt vilket blivande arvsberättigade avkomlingar till någon, som enligt första stycket äger taga testamente, skola erhålla egendom till full ägo sist vid dennes död eller då annan, som skall åtnjuta rätt till egendomen, avlider eller hans rätt eljest upphör. Ej må i sådant förordnande olikhet göras mellan syskon, vilka ej äro födda eller avlade vid testators död.

Föräldrabalk (FB)

1 Kap. Om faderskapet till barn

1 § Är vid barns födelse modern gift, skall mannen i äktenskapet anses som barnets fader, om ej annat följer av 2 §. Detsamma gäller, om modern är änka och barnet födes inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

2 § Rätten skall förklara att mannen i äktenskapet ej är fader till barnet, om

1. det är utrett att modern har haft samlag med annan än mannen under tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av den andre,
2. det på grund av barnets arvsanlag eller annan särskild omständighet kan hållas för visst att mannen ej är barnets fader, eller barnet har avlats före äktenskapet eller under det att makarna levde åtskilda och det ej är sannolikt att makarna ha haft samlag med varandra under tid då barnet kan vara avlat.

Godkänner mannen i äktenskapet skriftligen annan mans bekräftelse av faderskapet och har i fråga om bekräftelsen iakttagits bestämmelserna i 4 §, skall därigenom anses fastställt att mannen i äktenskapet ej är barnets fader. Bekräftelsen skall dock i detta fall alltid vara skriftligen godkänd av modern. **Lag (1990:1526).**

Lag (1930:106) om vissa rättshandlingar till förmån för ofödda

Vad i [lagen om testamente] är stadgat med avseende å förordnande genom testamente till den, som ej är född eller avlad vid testators död, skall äga motsvarande tillämpning å förordnande genom annan rättshandling till förmån för den, som ej är född eller avlad vid tiden för förordnandet.

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

4 Kap. Bemyndiganden

6 § Om ett arbete medför särskild risk för vissa grupper av arbetstagare, kan regeringen eller, efter regeringens bestämmande, arbetarskyddstyrelsen meddela föreskrift om förbud mot att arbetet utförs av arbetstagare, som tillhör en sådan grupp, eller föreskriva att särskilda villkor skall gälla när arbetet utförs av sådana arbetstagare. **Lag (1991:677).**

Sekretesslag (1980:100)

14 Kap. Bestämmelser om vissa begränsningar i sekretessen och om förbehåll

2 § [...] sista stycket

Sekretess enligt 7 kap. 1 § och 4 § första och tredje styckena hindrar inte att uppgift om enskild, som inte fyllt arton år eller som fortgående missbrukar alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel, eller närstående till denne lämnas från myndighet inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten till annan sådan myndighet, om det behövs för att den enskilde skall få nödvändig vård, behandling eller annat stöd. Detsamma gäller i fråga om lämnande av uppgift om gravid kvinna eller närstående till henne, om det behövs för en nödvändig insats till skydd för det väntade barnet.

Lag (1994:86).

Lag (1995:831) om transplantation m.m.

Inledande bestämmelser

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om ingrepp för att ta till vara organ eller annat biologiskt material från en levande eller avliden människa för behandling av sjukdom eller kroppsskada hos en annan människa (transplantation) eller för annat medicinskt ändamål. Lagen innehåller också bestämmelser om användning av vävnad från ett aborterat foster och förbud mot vissa förfaranden med biologiskt material.

2 § Bestämmelserna i denna lag gäller inte i fråga om transplantation av könsceller eller organ som producerar könsceller.

Bestämmelserna gäller inte heller när biologiskt material tas i syfte att behandla den som ingreppet görs på.

Biologiskt material från avlidna

3 § Biologiskt material avsett för transplantation eller annat medicinskt ändamål får tas från en avliden människa om denne har medgett det eller det på annat sätt kan utredas att åtgärden skulle stå i överensstämmelse med den avlidnes inställning.

I annat fall än som avses i första stycket får biologiskt material tas, om inte den avlidne har skriftligen motsatt sig ett sådant ingrepp eller uttalat sig mot det eller det av annat skäl finns anledning att anta att ingreppet skulle strida mot den avlidnes inställning.

Är uppgifterna om den avlidnes inställning motstridiga eller finns det annars särskilda skäl mot ingreppet, får detta inte genomföras.

4 § Även om biologiskt material får tas enligt 3 § andra stycket får ingrepp inte göras om någon som stått den avlidne nära motsätter sig det. Om det finns personer som stått den avlidne nära får ingrepp inte företas innan någon av dessa har underrättats om det tilltänkta ingreppet och om rätten att

förbjuda det. Den underrättade skall ges skälig tid att ta ställning till ingreppet.

Biologiskt material från levande

5 § Biologiskt material avsett för transplantation eller annat medicinskt ändamål får inte tas från en levande människa, om ingreppet kan befaras medföra allvarlig fara för givarens liv eller hälsa.

6 § Biologiskt material avsett för transplantation eller annat medicinskt ändamål får tas från en levande människa endast om han eller hon har samtyckt till det. Om det organ eller material som skall tas inte återbildas eller om ingreppet på annat sätt kan medföra beaktansvärd skada eller olägenhet för givaren, skall samtycket vara skriftligt.

I fråga om underåriga och psykiskt störda personer gäller 8 §.

7 § Ett ingrepp på en levande människa, som innebär att biologiskt material som inte återbildas tas för transplantation, får göras endast på en givare som är släkt med den tilltänkte mottagaren eller på annat sätt står mottagaren särskilt nära. Om det finns särskilda skäl får dock ett sådant ingrepp göras på annan person än som nu sagts.

8 § Ingrepp för att ta biologiskt material för transplantationsändamål från en person som är underårig eller som på grund av psykisk störning saknar förmåga att lämna samtycke får göras endast om givaren är släkt med den tilltänkte mottagaren och det inte är möjligt att ta ett medicinskt lämpligt biologiskt material från någon annan. Samtycke till ingreppet skall lämnas, beträffande den som är underårig, av vårdnadshavare eller god man och, beträffande den som lider av psykisk störning, av god man eller förvaltare. Ingrepp får inte göras mot givarens vilja.

Ingrepp enligt första stycket får endast göras med Socialstyrelsens tillstånd. Om tagandet avser biologiskt material som inte återbildas, får tillstånd lämnas endast om det finns synnerliga skäl. Ansökan om tillstånd får göras av vårdnadshavare, god man eller förvaltare. Tillstånd får ges endast om ansökan har tillstyrkts av den läkare som har rätt att besluta om ingreppet.

9 § Biologiskt material från en levande människa för annat medicinskt ändamål än transplantation får tas endast med Socialstyrelsens tillstånd, om materialet är sådant som inte återbildas eller om ingreppet på annat sätt kan medföra beaktansvärd skada eller olägenhet för givaren.

Ingrepp enligt första stycket får inte göras på den som är underårig eller som på grund av psykisk störning saknar förmåga att lämna samtycke.

10 § Vill någon komma i fråga som givare av biologiskt material avsett för transplantation eller annat medicinskt ändamål, skall den läkare som har rätt att besluta om ingreppet upplysa givaren och, i fall som avses i 8 §, vårdnadshavaren, gode mannen eller förvaltaren om ingreppet och om de risker som är förknippade med det. Samtycke enligt 6 eller 8 § skall lämnas

till läkaren. Denne skall därvid förvissa sig om att den som lämnar samtycke har förstått innebörden av upplysningarna.

Vävnad från aborterade foster

11 § Vävnad från ett aborterat foster får användas endast för medicinska ändamål. För att sådant material skall få tas till vara fordras att den kvinna som burit fostret samtycker till åtgärden. Innan samtycke inhämtas skall kvinnan ha informerats om åtgärden och den tilltänkta användningen.

Vävnad får tas till vara enligt första stycket endast med Socialstyrelsens tillstånd. Sådant tillstånd får lämnas endast om det finns synnerliga skäl.

Beslut m.m.

12 § Beslut om ingrepp enligt denna lag fattas av den läkare som är medicinskt ansvarig för verksamheten eller den läkare till vilken den medicinskt ansvarige läkaren har uppdragit att besluta. Sådant beslut får inte fattas av en läkare som ansvarar för vården av den person till vilken en transplantation skall ske eller som skall använda det biologiska materialet för annat medicinskt ändamål. Beslut om användning av fostervävnad från aborterat foster för transplantation eller annat medicinskt ändamål får inte fattas av en läkare som utför aborten eller bestämmer tid och metod för denna.

Att vissa beslut enligt denna lag inte får fattas utan Socialstyrelsens tillstånd föreskrivs i 8, 9 och 11 §§.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva att ingrepp enligt denna lag får utföras endast på sjukhus som avses i 5 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) eller vid annan enhet inom hälso- och sjukvården eller det medicinska området i övrigt.

Straff m.m.

14 § Den som med uppsåt utför ingrepp på eller tar biologiskt material från en levande eller avliden människa eller använder eller tar till vara vävnad från ett aborterat foster i strid med denna lag döms till böter.

15 § Den som med uppsåt och i vinningssyfte tar, överlämnar, tar emot eller förmedlar biologiskt material från en levande eller avliden människa eller vävnad från ett aborterat foster döms till böter eller fängelse i högst två år. Till samma straff döms den som med uppsåt använder eller tar till vara sådant material för transplantation eller annat ändamål trots insikt om att materialet tagits, överlämnats, tagits emot eller förmedlats i vinningssyfte. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Första stycket gäller inte blod, hår, modersmjölk och tänder.

16 § Biologiskt material som varit föremål för brott enligt denna lag skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vinningen av sådant brott.

Överklagande

17 § Socialstyrelsens beslut enligt 8, 9 eller 11 § får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Lag (1991:115) om åtgärder i forsknings- eller behandlingssyfte med befruktade ägg från människa

1 § Åtgärder enligt denna lag med befruktade ägg från människa förutsätter samtycke av donatorerna av ägg och sperma.

2 § Försök i forsknings- eller behandlingssyfte på befruktade ägg får göras längst till och med fjortonde dagen efter befruktningen. Försök får inte ha till syfte att utveckla metoder för att åstadkomma genetiska effekter som kan gå i arv.

Ett befruktat ägg som varit föremål för försök skall efter utgången av den tid som nämns i första stycket utan dröjsmål förstöras.

3 § Ett befruktat ägg får förvaras i fryst tillstånd högst fem år eller den längre tid som Socialstyrelsen enligt 5 § bestämt.

Den tid då ägget har varit fryst räknas inte in i den tid under vilken försök får ske enligt 2 §. **Lag (1998:282).**

4 § Om ett befruktat ägg varit föremål för försök i forsknings- eller behandlingssyfte, får ägget inte föras in i en kvinnas kropp. Detsamma gäller om ägget före befruktningen eller de spermier som använts vid befruktningen har varit föremål för försök.

5 § Om det finns synnerliga skäl får Socialstyrelsen för särskilda fall medge att tiden enligt 3 § för förvaring i fryst tillstånd förlängs.

Lämnas medgivande, skall styrelsen bestämma den ytterligare tid under vilken förvaring får ske.

Ett medgivande får förenas med villkor. Det får återkallas om villkoren åsidosätts eller om det annars finns skäl till återkallelse.

6 § Den som uppsåtligen bryter mot 2, 3 eller 4 § döms till böter eller fängelse i högst ett år. Är en överträdelse av 3 § ringa, skall inte dömas till ansvar.

Allmänt åtal för brott mot denna lag får väckas endast efter medgivande av Socialstyrelsen.

7 § Socialstyrelsens beslut enligt 5 § får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Lag (1995:82).

Litteraturförteckning

Litteratur

- Sture Allén, m fl *Svensk ordbok*,
Språkdata och Esselte Studium AB,
Suffolk, 1987,
ISBN 91-24-34694-2
- Ove Bring
Göran Lysén *Materialsamling i Folkrätt*
Iustus Förlag AB, 2 uppl, Göteborg, 1996,
ISBN 91-7678-317-0
- Dan W. Brock *Moral Rights and Permissible Killing*
Ingår i *Etical Issues Relating to Life and Health*,
Edited by John Ladel,
New York, Oxford 1979
- Paul Carrick *Medical ethics in antiquity - Philosophical
perspectives on abortion and euthanasia*
D.Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1985,
ISBN 90-277-1825-3
- Ronald Dworkin *Freedom's Law*,
Oxford University Press Inc., New York, 1996,
ISBN 0-19-826470-4
- Folkhälsoinstitutet *A - En skrift från Folkhälsoinstitutet om abort*,
Förlagshuset Gothia, Stockholm, 1995,
ISBN 91-7205-018-7
- Folkhälsoinstitutet *Abort bland unga kvinnor, Rapport från hearing
om abort bland unga kvinnor 8-9 februari 1996*
Skånska Ord, Stockholm, 1996
ISSN 1104-358X
ISBN 91-88565-25-4

- Folkhälsoinstitutet *Vänta barn, En bok om graviditet, förlossning och föräldraskap från Folkhälsoinstitutet,* Förlagshuset Gothia, Stockholm, 1997, ISBN 91-7205-070-5
- Folkhälsoinstitutet och RFSU *Preventivmedel för akut behov* Förlagshuset Gothia, Stockholm, 1998
- Clas Hedberg *Aktuell nationell abortstatistik*
Ingår i: *Abort bland unga kvinnor, rapport från hearing om abort bland unga kvinnor 8-9 februari 1996*, se under Folkhälsoinstitutet
- Jay L. Garfield and Patricia Hennessey *Abortion - Moral and Legal Perspectives,* The University of Massachusetts Press, Amherst, USA, 1984, ISBN 0-87023-440-4
- Carl Holmberg
Bengt Hult
Madeleine Leijonhufvud
Suzanne Wennberg *Kommentar till Brottsbalken, Del I (1-12 kap),* upplaga 6:1, Fritzes förlag AB, Smedjebacken, 1995, ISBN 91-38-50111-2
- Olle Höglund (utgivare) *Sveriges Rikes Lag* Nordstedts Juridik AB, Uppsala, 1997 ISBN 91-39-00018-4
- Nils Jareborg *Straffrättens ansvarslära* Iustus förlag AB, Uppsala, 1994 ISBN 91-7678-285-9
- Immanuel Kant *Grundläggning av sedernas metafysik* Bokförlaget Daidalos AB, Uddevalla 1997, ISBN 91-7173-068-0

- Patricia A. King *The Juridical Status of the Fetus: A Proposal for Legal Protection of the Unborn*
 Ingår i *Abortion - Moral and Legal Perspectives*
 Edited by Jay L. Garfield & Patricia Hennessey
 The University of Massachusetts Press,
 Amherst, USA, 1984;
 ISBN 0-87023-440-4
- Sheila Kitzinger *Att vänta och föda barn,*
 Bonnier Fakta Bokförlag AB, Mladost, 1989,
 ISBN 91-34-48826-0
- John Ladd *Ethical Issues Relating to Life and Death,*
 Oxford University Press, New York, 1979
 ISBN 0-19-502543-1
- Katarina Lindahl *Jorden runt på en kvart!*
 Ingår i: *Abort bland unga kvinnor, Rapport från hearing om abort bland unga kvinnor 8-9 februari 1996,* se under Folkhälsoinstitutet.
- Lars Lindahl *Definitioner, begreppsanalys och mellanbegrepp i juridiken.*
 Alexander Peczenik
 Dag Prawitz
 Torstein Eckhoff
 Jan Hellner
 Ingår i: *Rationalitet och empiri i rättsvetenskapen*
 Juridiska Fakulteten i Stockholm,
 Skriftserien 6, Stockholm, 1985
 ISBN 91-7598-058-4
 ISSN 0280-8056
- John Locke *Two Treatises of Government*
 Everyman, Guernsey, 1993
 ISBN 0-460-87356-3
- Ruth Macklin *Personhood and the Abortion Debate*
 Ingår i: *Abortion - Moral and Legal Perspectives*
 Edited by Jay L. Garfield & Patricia Hennessey
 The University of Massachusetts Press,
 Amherst, USA, 1984;
 ISBN 0-87023-440-4

- Christian Munthe *Livets slut i livets början - En studie i abortetik*
Akademisk avhandling för filosofie doktor
Bokförlaget Thale, Edsbruk, 1992,
ISBN 91-87172-49-6
- Åke Saldeen *Barn och föräldrar - Familjerätt II*
Iustus Förlag, 2 uppl, Uppsala, 1995,
ISBN 91-7678-291-3
- Nigel E Simmonds *Juridiska Principfrågor - Rättvisa, gällande rätt
och rättigheter,*
Nordstedts Juridik AB, Göteborg, 1996,
ISBN 91-1-887441-X
- Peter Singer *Praktisk Etik*
Bokförlaget Thale, Stockholm, 1990
ISBN 91-87172-29-1
- Tore Strömberg *Rättsfilosofins historia i huvuddrag,*
Studentlitteratur, 3 uppl, Lund, 1989
ISBN 91-44-18633-9
- Marianne Wiksten-
Alströmer
Mona Duvby
Leena Ruusuvaara *Gravid eller inte - så tas tonårsflickan om
hand på ungdomsmottagningen*
Ingår i: *Abort bland unga kvinnor, Rapport från
hearing om abort bland unga kvinnor*
8-9 februari 1996, se under Folkhälsoinstitutet.

Tidskrifter

- John A. Simmons *Inalienable Rights and Locke's Treatises*
Philosophy & Public Affairs, vol 12, 1983

Socialstyrelsens skrifter

Socialstyrelsens författningssamling

SOSFS 1989:6 (M) Socialstyrelsens allmänna råd om tillämpningen av abortlagen, ISSN 0346-6000

SOSFS 1997:20 (M) Socialstyrelsens allmänna råd
Information om fosterdiagnostik,
ISSN 0346-6000

Statistik Hälsa och sjukdomar

1999:3 Aborter i Sverige 1998 januari-december
ISSN 1401-0224, ISBN 91-7201-338-9

Offentligt Tryck

Propositioner

Prop.1994/95:142 Fosterdiagnostik, abort m.m.

Motioner

Motion till riksdagen 1997/98:So205 Tidsgräns för sena aborter
Motion till riksdagen 1997/98:So267 Abortfrågor

Betänkande

Socialutskottets betänkande 1994/95:SoU18 Fosterdiagnostik, abort m.m.

Protokoll

Riksdagens snabbprotokoll 1998/99:98, 21 maj 1999

Övriga källor

SIFO-opinionsundersökning, projektnummer 3295600,
Sifo Research & Consulting AB

Rapport Morgon, TV 2, 1999-05-21, kl.09.00